Agnieszka Pieniążek

Aniołowie NGO's i organizacje wykluczone
Kondycja podkarpackiego sektora pozarządowego

Rzeszów 2013

Recenzent
dr hab. prof. PWSW Stanisław Gałkowski

Korekta
Bogdan Strycharz

Projekt okładki
Dominik Zawistowski

© Copyright by Agnieszka Pieniążek
© Copyright by Stowarzyszenie na Rzecz
Rozwoju i Promocji Podkarpacia
PRO CARPATHIA

Wydawca
Copyright by Stowarzyszenie na Rzecz
Rozwoju i Promocji Podkarpacia
PRO CARPATHIA

35-064 Rzeszów, ul. Rynek 16/1, tel./fax 17 852 85 26
e-mail: info@procarpathia.pl
www.procarpathia.pl, www.skarbypodkarpackie.pl,
www.karpaty.turystyka.pl, www.zielonepodkarpacie.pl

Nakład: 300 szt.

ISBN 978-83-61577-39-3

Spis treści

Wstęp 5

1. Kondycja podkarpackiego sektora pozarządowego 8

1.1. Liczba organizacji pozarządowych w Polsce i w województwie podkarpackim 8

1.2. Organizacje pożytku publicznego 14

1.3. Sfery aktywności organizacji pozarządowych 18

1.4. Formy działań, beneficjenci 24

1.5. Przynależność do porozumień i organizacji reprezentujących interesy sektora pozarządowego 28

1.6. Zatrudnienie w sektorze pozarządowym 31

1.7. Wolontariusze w organizacjach społecznych 35

1.8. Rodzaj działalności i źródła przychodów 45

1.8.1. Działalność gospodarcza i działalność odpłatna 48

1.8.2. Środki Unii Europejskiej 55

1.9. Zasięg działalności organizacji pozarządowych 67

1.10. Współpraca z administracją samorządową 69

2. Projekt „Akademia słowa, umiejętności i realizacji” 89

2.1. Inicjatywy społeczne zrealizowane w ramach projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji” 91

2.2. Analiza partnerstw 103

2.3. Analiza potrzeb organizacji pozarządowych 107

Zakończenie 110

Aneks 116

Spis tabel 119

Bibliografia 123

Wstęp

Społeczeństwo obywatelskie – zgodnie z definicją przyjętą w Strategii wspierania społeczeństwa obywatelskiego na lata 2007–2013 – to „przestrzeń działania instytucji, organizacji, grup społecznych i jednostek, rozciągająca się pomiędzy rodziną, państwem i rynkiem, w której ludzie podejmują wolną debatę na temat wartości składających się na wspólne dobro oraz dobrowolnie współdziałają ze sobą na rzecz realizacji wspólnych interesów"[1].

Stan społeczeństwa obywatelskiego wyraża się m.in. przynależnością obywateli do dobrowolnych zrzeszeń. Zrzeszenia te, będące urzeczywistnieniem konstytucyjnych praw do stowarzyszania się[2], określane są mianem organizacji pozarządowych – NGO's (od ang. *Non-governmental Organizations*), podmiotów *non-profit* bądź organizacji ochotniczych, charytatywnych, społecznych czy obywatelskich.

Możliwość nieograniczonego i swobodnego tworzenia organizacji pozarządowych powstała się w Polsce po roku 1989. Odtąd ich liczba zaczęła systematycznie wzrastać. Osiągając powoli względną stabilizację oraz akceptację społeczności, stały się sposobem realizacji indywidualnych i zbiorowych potrzeb.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie kondycji sektora organizacji pozarządowych w województwie podkarpackim, w związku z realizacją przez Stowarzyszenie „Pro Carpathia" projektu „Akademia słowa, umiejętności, realizacji". Szczególne uwaga zostanie poświęcona organizacjom biorącym udział w projekcie.

Definicja organizacji pozarządowych w najszerszym zakresie obejmuje podmioty o różnych strukturach i różnym stopniu sformalizowania. Do tej grupy zaliczane są podmioty posiadające osobowość prawną lub działające jako nieformalne porozumienia. Podmioty te niejednokrotnie dysponują znacznymi budżetami, ale znaczna ich część działa wyłącznie dzięki społecznej pracy członków i wolontariuszy. Wszystkie te podmioty są zaliczane do tzw. trzeciego sektora.

---

[1] Definicja społeczeństwa obywatelskiego zaczerpnięta ze Strategii wspierania społeczeństwa obywatelskiego na lata 2007–2013, Departament Pożytku Publicznego Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, www.pozytek.gov.pl [2 grudnia 2013].

[2] J. Szmagalski, *Trzeci sektor, organizacje pozarządowe, non-profit?* [w:] *Miejsce dla każdego. Szkice i opracowania o sektorze pozarządowym w Polsce*, red. A. Kunicka, Warszawa 1996, s. 10.

Pojęcie organizacji pozarządowej w prawie polskim pojawiło się po raz pierwszy w ustawie z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Pod tym terminem rozumiano „stowarzyszenia, związki, izby oraz organizacje pracodawców i pracobiorców o charakterze ogólnokrajowym, w szczególności działające na rzecz osób niepełnosprawnych, tworzone na podstawie odrębnych przepisów”[3]. Co szczególnie istotne – pojęciem tym nie objęto fundacji.

Organizacje pozarządowe zdefiniowano po raz pierwszy w ustawie z 23 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Definicją objęto stowarzyszenia i fundacje oraz „niebędące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu przepisów o finansach publicznych, i niedziałające w celu osiągnięcia zysku […] osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej utworzone na podstawie przepisów ustaw”[4].

W niniejszym opracowaniu przyjęto węższą definicję organizacji pozarządowych, obejmującą przede wszystkim fundacje i stowarzyszenia mające osobowość prawą. Pominięto m.in. koła gospodyń wiejskich oraz nieposiadające osobowości prawnej jednostki terenowe organizacji regionalnych i krajowych, a także podmioty funkcjonujące wokół struktur kościelnych. Ogromna liczebność tych podmiotów sprawia, że nie sposób uwzględnić ich kompletnego zbioru w opracowaniu o ograniczonej objętości. Kolejnym powodem selekcji była „słaba obywatelskość” pominiętych grup, ponieważ – zgodnie z konkluzjami P. Glińskiego – podmioty te nie realizują w pełni funkcji przypisywanych organizacjom pozarządowym, takich jak: artykulacja potrzeb i interesów społecznych, pomoc potrzebującym, integracja i aktywizacja wspólnot społecznych, kontrola władzy, lecz wyrażają raczej „automatyzm przynależności”[5].

Podkreślić należy, iż niekiedy w literaturze tematu organizacjom tym przypisuje się „przechowywanie” najstarszych tradycji aktywności zbiorowej mieszkańców polskiej wsi czy funkcję kulturotwórczą – jak w przypadku Ochotniczej Straży Pożarnej lub kół gospodyń wiejskich[6].

---

[3] Art. 2 pkt 2 ustawy z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997, nr 123, poz. 776).

[4] Art. 3 ust. 2 ustawy z 23 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2003, nr 96, poz. 873, z późn. zm.).

[5] M. Halamska, *Wiejskie organizacje pozarządowe* [w:] *Organizacje pozarządowe*, red. M. Halamska, Warszawa 2008, s. 25.

[6] M. Halamska, *op. cit.*, s. 25 oraz W. Tabasz, *Funkcjonowanie zrzeszenia OSP w środowisku lokalnym* [w:]

Powstawanie nowych organizacji i podejmowane przez nie przedsięwzięcia pozwalają na postawienie tezy, iż społeczeństwo obywatelskie w dalszym ciągu znajduje się w fazie kształtowania, podobnie jak mechanizmy współdziałania sektorów pozarządowego i samorządowego oraz prywatnego.

Warto też wspomnieć, że województwo podkarpackie ze względu na uwarunkowania historyczne zaliczane jest do regionów „zasiedziałych", których mieszkańców charakteryzuje m.in. większa aktywność obywatelska, ale jednocześnie mniejsza liczba i natężenie sieci organizacji pozarządowych[7].

W opracowaniu zostały wykorzystane elementy analizy instytucjonalno-prawnej, porównawczej (komparatystycznej), opracowania i analizy danych statystycznych, metoda historyczna i behawioralna, co pozwoliło na wieloaspektowe przedstawienie funkcjonowania środowiska podkarpackich organizacji pozarządowych.

Ujęcie instytucjonalno-prawne umożliwiło wskazanie prawnych ram funkcjonowania organizacji pozarządowych. Natomiast materiał zgromadzony w trakcie analiz komparatystycznych stworzył podstawę do zaprezentowania środowiska, w jakim funkcjonują te podmioty, z uwzględnieniem podobieństw i różnic w skali kraju oraz regionu (województwa podkarpackiego). Zastosowanie metod statystycznych (ilościowych) pozwoliło na przedstawienie dynamiki zmian, jakie zaszły w funkcjonowaniu podkarpackich organizacji pozarządowych. Duże znaczenie dla poznania istoty zjawiska i funkcjonowania organizacji pozarządowych w województwie podkarpackim miało wykorzystanie metod behawioralnych. Szczególne ważne były badania ankietowe i wywiady przeprowadzone z przedstawicielami organizacji biorących udział w projekcie.

W opracowaniu zostały wykorzystane wyniki badań własnych, badań przeprowadzonych przez ekspertów w ramach projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji" oraz badań ogólnopolskich Stowarzyszenia Klon/Jawor, Centrum Badania Opinii Społecznej i Departamentu Pożytku Publicznego w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej (sprawozdania z realizacji ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie), a także informacje Krajowego Rejestru Sądowego oraz dane GUS.

Zrzeszenie wielofunkcyjne jako element w systemie instytucjonalnym społeczności lokalnych, red. W. Tabasz, Tyczyn 1998, s. 103.

[7] J. Herbst, *Gdzie w Polsce szukać społeczeństwa obywatelskiego? Od ideologii do badań*, „Trzeci Sektor" 2004, nr 1, s. 107–125.

1. Kondycja podkarpackiego sektora pozarządowego

1.1. Liczba organizacji pozarządowych w Polsce i w województwie podkarpackim

W roku 2012 według danych Głównego Urzędu Statystycznego funkcjonowało w Polsce ponad 115 tys. organizacji pozarządowych (fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych)[8]. Województwo podkarpackie zajmowało 10. miejsce pod względem liczby organizacji trzeciego sektora (6,4 tys. podmiotów, co stanowiło 5,5% ogólnej liczby organizacji działających w kraju). Najwięcej organizacji działało w województwie mazowieckim (16,8% ogólnej liczby), najmniej – w województwie opolskim (2,6%). Ponad 90% organizacji pozarządowych miało formę stowarzyszeń[9].

Analizując dane statystyczne, zauważyć można sukcesywny wzrost liczby organizacji pozarządowych w Polsce. W roku 2012 przybyło ponad 6 tys. podmiotów w skali kraju oraz ponad 300 organizacji w województwie podkarpackim. Największy wzrost liczby podmiotów sektora pozarządowego odnotowano w województwie mazowieckim (blisko 1150 organizacji). Szczegółowe informacje o zmianach liczby organizacji w poszczególnych województwach zawiera tabela 1.

Tabela 1. Wzrost liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w Polsce w latach 2010–2012

Lp.	Województwo	Liczba organizacji			Procentowy wzrost liczby organizacji w stosunku do roku poprzedniego		
		2010	2011	2012	2010	2011	2012
1.	dolnośląskie	8251	8770	9356	6,7%	6,3%	6,7%
2.	kujawsko-pomorskie	5187	5395	5650	4,5%	4,0%	4,7%
3.	lubelskie	6101	6364	6671	4,4%	4,3%	4,8%
4.	lubuskie	2815	2953	3134	6,1%	4,9%	6,1%

[8] Dane Głównego Urzędu Statystycznego.

[9] *Ibidem*.

4.	łódzkie	6648	6920	7267	4,5%	4,1%	5,0%
5.	małopolskie	8937	9392	9896	5,4%	5,1%	5,4%
6.	mazowieckie	17390	18255	19402	5,4%	5,0%	6,3%
7.	opolskie	2720	2830	2959	4,8%	4,0%	4,6%
8.	podkarpackie	5866	6099	6410	4,6%	4,0%	5,1%
9.	podlaskie	3137	3273	3412	4,4%	4,3%	4,2%
10.	pomorskie	6165	6482	6862	4,7%	5,1%	5,9%
11.	śląskie	9279	9660	10147	4,4%	4,1%	5,0%
12	świętokrzyskie	3225	3339	3530	5,3%	3,5%	5,7%
13.	warmińsko--mazurskie	4335	4534	4750	5,9%	4,6%	4,8%
14.	wielkopolskie	9713	10232	10793	4,7%	5,3%	5,5%
15.	zachodniopo-morskie	4719	4989	5279	6,2%	5,7%	5,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego [15 grudnia 2013].

Uwzględniając liczbę nowo powstałych organizacji w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, można zauważyć, że największa liczba podmiotów sektora pozarządowego została utworzona w 2012 r. w województwach mazowieckim (1,1) oraz dolnośląskim (1). Najmniej organizacji powstało w roku 2011 w województwie śląskim (0,4). Województwo podkarpackie pod względem liczby nowo powstałych organizacji w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców zajmowało 11. miejsce w 2010 r., 13. miejsce w roku 2011 oraz 9. miejsce w 2012 r. Szczegółowe informacje o liczbie nowo powstałych organizacji na 10 tys. mieszkańców zamieszczone zostały w tabeli 2.

Tabela 2. Liczba nowo powstałych organizacji w Polsce w latach 2010–2012 na 10 tys. mieszkańców

Lp.	Województwo	Liczba nowo powstałych organizacji na 10 tys. mieszkańców		
		2010	2011	2012
1.	dolnośląskie	0,9	0,8	1,0
2.	kujawsko-pomorskie	0,6	0,5	0,6
3.	lubelskie	0,7	0,6	0,7
4.	lubuskie	0,8	0,7	0,9

5.	łódzkie	0,7	0,5	0,6
6.	małopolskie	0,7	0,6	0,8
7.	mazowieckie	1,0	0,8	1,1
8.	opolskie	0,6	0,6	0,6
9.	podkarpackie	0,7	0,5	0,8
10.	podlaskie	0,6	0,6	0,7
11.	pomorskie	0,8	0,8	0,8
12.	śląskie	0,5	0,4	0,5
13.	świętokrzyskie	0,6	0,5	0,7
14.	warmińsko-mazurskie	0,9	0,7	0,8
15.	wielkopolskie	0,7	0,7	0,8
16.	zachodniopomorskie	0,7	0,6	0,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013]).

Największy wzrost liczby organizacji pozarządowych w województwie podkarpackim odnotowano w 2012 r. w Rzeszowie (47 pomiotów, co oznaczało zwiększenie liczby organizacji o 6,3% w stosunku do roku poprzedniego). Z kolei w 2011 r. największy wzrost procentowy odnotowano w powiecie strzyżowskim (10,3% w stosunku do liczby organizacji w roku 2010)[10]. Szczegółowe informacje na temat wzrostu liczby organizacji w poszczególnych województwach zawiera tabela 3.

Tabela 3. Wzrost liczby organizacji w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	Wzrost liczby organizacji w latach 2009–2010		Wzrost liczby organizacji w latach 2010–2011		Wzrost liczby organizacji w latach 2011–2012	
1.	bieszczadzki	3	2,9%	2	1,9%	5	4,6%
2.	brzozowski	8	6,0%	5	3,5%	4	2,7%
3.	dębicki	14	4,3%	8	2,3%	15	4,3%
4.	jarosławski	22	7,2%	13	4,0%	16	4,7%
5.	jasielski	10	3,5%	22	7,4%	17	5,3%

[10] *Ibidem*.

6.	kolbuszowski	7	5,0%	4	2,7%	6	4,0%
7.	Krosno	11	6,3%	5	2,7%	9	4,7%
8.	krośnieński	11	3,7%	5	1,6%	19	6,1%
9.	leski	1	0,8%	2	1,6%	2	1,6%
10.	leżajski	7	4,5%	8	4,9%	9	5,3%
11.	lubaczowski	5	2,9%	6	3,4%	4	2,2%
12.	łańcucki	8	4,8%	6	3,4%	9	4,9%
13.	mielecki	6	1,8%	17	5,0%	28	7,9%
14.	niżański	7	5,2%	5	3,5%	7	4,8%
15.	przemyski	18	9,0%	13	6,0%	17	7,4%
16.	Przemyśl	4	1,5%	9	3,3%	16	5,6%
17.	przeworski	10	5,6%	2	1,1%	12	6,3%
18.	ropczycko-sędziszowski	10	6,2%	9	5,2%	5	2,8%
19.	rzeszowski	15	4,5%	11	3,1%	13	3,6%
20.	Rzeszów	27	4,0%	38	5,4%	47	6,3%
21.	sanocki	11	3,9%	6	2,0%	11	3,7%
22.	stalowowolski	17	6,8%	13	4,9%	20	7,1%
23.	strzyżowski	8	6,8%	13	10,3%	6	4,3%
24.	Tarnobrzeg	10	6,7%	4	2,5%	11	6,7%
25.	tarnobrzeski	8	6,5%	7	5,3%	3	2,2%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego [15 grudnia 2013].

Uwzględniając liczbę nowo powstałych organizacji w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego przypadającą na 10 tys. mieszkańców, można zauważyć, że najwięcej organizacji pozarządowych zostało utworzonych w 2012 r. w Przemyślu (1,6) oraz Rzeszowie (1,5). Dużo organizacji powstało również w roku 2010 w powiecie przemyskim (1,3). Najmniej nowo powstałych organizacji w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców odnotowano w 2011 r. w powiatach brzozowskim i bieszczadzkim (0,2) oraz w latach 2011 i 2012 w powiatach: dębickim, rzeszowskim, lubaczowskim, ropczycko-sędziszowskim i tarnobrzeskim (0,3). Informacje na temat pozostałych powiatów województwa podkarpackiego zostały zamieszczone w tabeli 4.

Tabela 4. Liczba nowo powstałych organizacji w Polsce w latach 2010–2012 na 10 tys. mieszkańców

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	2010	2011	2012
1.	bieszczadzki	0,9	0,2	0,7
2.	brzozowski	0,6	0,2	0,4
3.	dębicki	0,5	0,3	0,5
4.	jarosławski	0,8	0,6	0,8
5.	jasielski	0,6	1,1	0,8
6.	kolbuszowski	0,6	0,2	0,6
7.	Krosno	1,1	0,7	1,1
8.	krośnieński	0,5	0,3	0,9
9.	leski	0,4	0,6	0,4
10.	leżajski	0,6	0,4	0,6
11.	lubaczowski	0,4	0,3	0,3
12.	łańcucki	0,8	0,4	0,8
13.	mielecki	0,4	0,4	0,9
14.	niżański	0,4	0,4	0,4
15.	przemyski	1,3	0,7	1,1
16.	Przemyśl	0,8	0,8	1,6
17.	przeworski	0,4	0,4	0,6
18.	ropczycko-sędziszowski	0,8	0,5	0,3
19.	rzeszowski	0,5	0,3	0,4
20.	Rzeszów	0,8	0,9	1,5
21.	sanocki	0,5	0,5	0,5
22.	stalowowolski	0,6	0,4	0,8
23.	strzyżowski	0,6	1,0	0,6
24.	Tarnobrzeg	1,0	0,4	1,1
25.	tarnobrzeski	0,8	0,5	0,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013]).

Na podstawie przedstawionych danych można zauważyć, że powiaty wyróżniające się pod względem ogólnej liczby organizacji pozarządowych nie we wszystkich przypadkach przodują pod względem liczby organizacji nowo powstałych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (najwięcej organizacji pozarządowych i jednocześnie najwięcej organizacji nowo powstałych na 10 tys. mieszkańców miał Rzeszów – w 2012 r. odpowiednio 719 i 1,5 organizacji. Dużą dynamikę odnotowano też w powiecie mieleckim – w 2010 r. 338 organizacji, 2. miejsce pod względem liczby organizacji w województwie i 0,4 organizacji nowo powstałych na 10 tys. mieszkańców. Opisane zależności obrazuje tabela 5.

Tabela 5. Liczba organizacji pozarządowych w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego i liczba nowo powstałych organizacji na 10 tys. mieszkańców w latach 2010–2012

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	2010		2011		2012	
		liczba organizacji ogółem	liczba organizacji powstałych na 10 tys. mieszk.	liczba organizacji ogółem	liczba organizacji powstałych na 10 tys. mieszk.	liczba organizacji ogółem	liczba organizacji powstałych na 10 tys. mieszk.
1.	bieszczadzki	106	0,9	108	0,2	113	0,7
2.	brzozowski	142	0,6	147	0,2	151	0,4
3.	dębicki	342	0,5	350	0,3	365	0,5
4.	jarosławski	329	0,8	342	0,6	358	0,8
5.	jasielski	297	0,6	319	1,1	336	0,8
6.	kolbuszowski	146	0,6	150	0,2	156	0,6
7.	Krosno	187	1,1	192	0,7	201	1,1
8.	krośnieński	309	0,5	314	0,3	333	0,9
9.	leski	126	0,4	128	0,6	130	0,4
10.	leżajski	163	0,6	171	0,4	180	0,6
11.	lubaczowski	176	0,4	182	0,3	186	0,3
12.	łańcucki	176	0,8	182	0,4	191	0,8
13.	mielecki	338	0,4	355	0,4	383	0,9
14.	niżański	141	0,4	146	0,4	153	0,4
15.	przemyski	217	1,3	230	0,7	247	1,1
16.	Przemyśl	276	0,8	285	0,8	301	1,6
17.	przeworski	187	0,4	189	0,4	201	0,6
18.	ropczycko-sędziszowski	172	0,8	181	0,5	186	0,3
19.	rzeszowski	351	0,5	362	0,3	375	0,4
20.	Rzeszów	705	0,8	743	0,9	790	1,5
21.	sanocki	295	0,5	301	0,5	312	0,5
22.	stalowowolski	268	0,6	281	0,4	301	0,8
23.	strzyżowski	126	0,6	139	1	145	0,6
24.	Tarnobrzeg	160	1	164	0,4	175	1,1
25.	tarnobrzeski	131	0,8	138	0,5	141	0,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl) oraz danych Głównego Urzędu Statystycznego [15 grudnia 2013].

Zebrane dane wskazują wprawdzie na wysoką gotowość mieszkańców Polski, jak i województwa podkarpackiego do podejmowania aktywności społecznej, jednak nie świadczą o rzeczywistej sile sektora pozarządowego.

Zaprezentowane źródła i zgromadzone informacje dają jedynie pewne wyobrażenie na temat liczebności podkarpackiego środowiska pozarządowego (w rozumieniu przyjętym na potrzeby niniejszego opracowania). Należy podkreślić, że przy ustalaniu wielkości sektora pozarządowego bardziej wiarygodne są dane Krajowego Rejestru Sądowego z uwagi na największą możliwość zweryfikowania organizacji niedziałających. Niezbyt precyzyjne są dane gromadzone przez Główny Urząd Statystyczny, co wynika przede wszystkim z braku informacji na temat organizacji niedziałających.

Analizując liczebność organizacji pozarządowych w województwie podkarpackim, stwierdzić można, że kształtuje się poniżej średniej krajowej. W 2012 r. było tu zarejestrowanych 6410 organizacji, gdy średnio na województwo przypadało 7219 podmiotów. Dane te przedstawiają się znacznie korzystniej, jeśli pod uwagę weźmiemy liczbę organizacji na 10 tys. mieszkańców. Wówczas w województwie podkarpackim parametr ten zbliżony jest do średniej krajowej. W 2012 r. na 10 tys. mieszkańców przypadało tu 0,8 organizacji – tyle co na jedno województwo w skali kraju.

Największy przyrost liczby organizacji pozarządowych odnotowuje się w Rzeszowie, co jest naturalną konsekwencją koncentracji funkcji, urzędów i instytucji publicznych w stolicy regionu. Jeśli jednak pod uwagę weźmiemy procentowy przyrost liczby organizacji, zauważyć można, że powiaty, które wyróżniają się pod względem liczebności organizacji pozarządowych, nie przodują jednocześnie pod względem procentowego przyrostu. Na przykład w 2012 r. największy przyrost liczby organizacji odnotowano w powiatach mieleckim (2. miejsce w regionie pod względem liczby organizacji pozarządowych), przemyskim (11. miejsce w skali regionu) oraz stalowowolskim (10. miejsce).

1.2. Organizacje pożytku publicznego

Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wprowadziła szczególny typ podmiotu – organizację posiadającą status pożytku publicznego (OPP)[11]. W Polsce w roku 2012 do uzyskania 1% podatku uprawnionych było 7295 organizacji, w tym 457 organizacji z województwa podkarpackiego, tj. 6,3% wszystkich organizacji posiadających status organizacji pożytku publicznego w Polsce[12].

[11] Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2010, nr 234, poz. 1536 z późn. zm.).

[12] Departament Pożytku Publicznego, www.pozytek.gov.pl [2 grudnia 2013].

Najwięcej podmiotów w województwie podkarpackim uzyskało status organizacji pożytku publicznego w początkowym okresie funkcjonowania ustawy. W 2004 r., czyli w pierwszym roku obowiązywania regulacji, status organizacji pożytku publicznego otrzymało 117 podmiotów, w 2005 r. – 119 organizacji. W kolejnych latach ubiegało się o to znacznie mniej podmiotów (tabela 6).

Tabela 6. Liczba podkarpackich organizacji pożytku publicznego wg roku rejestracji

Lp.	Rok otrzymania statusu OPP	Liczba organizacji
1.	2004	117
2.	2005	119
3.	2006	66
4.	2007	36
5.	2008	69
6.	2009	72
7.	2010	36
8.	2011	16
9.	2012	34
Ogółem		565

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Departamentu Pożytku Publicznego (www.pozytek.gov.pl [31 grudnia 2012]).

Porównanie liczby organizacji pozarządowych uprawnionych do otrzymania w 2012 r. 1% podatku z liczbą organizacji uzyskujących status OPP w poszczególnych latach dowodzi, że w latach 2004–2012 status OPP utraciło lub przestało istnieć 108 organizacji.

Badając rozmieszczenie organizacji pożytku publicznego w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego, zauważyć można, że najwięcej powstało ich w stolicy województwa – Rzeszowie (blisko 21%). Znaczna liczba organizacji zarejestrowana została też w innym mieście na prawach powiatu – Przemyślu. Pozostałe powiaty grodzkie nie wyróżniają się pod tym względem (w Tarnobrzegu działa 2,4% ogólnej liczby podkarpackich OPP, natomiast w Krośnie niewiele ponad 3%)[13].

[13] *Ibidem*.

Wśród powiatów ziemskich, w których liczba organizacji pożytku publicznego przekroczyła 6%, znajdują się powiaty: dębicki, rzeszowski, stalowowolski, jarosławski i sanocki. Rozmieszczenie organizacji pozarządowych w poszczególnych powiatach województwa obrazuje tabela 7.

Tabela 7. Liczba organizacji pożytku publicznego w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	Liczba OPP	Odsetek organizacji posiadających status OPP w stosunku do ogólnej liczby OPP w województwie podkarpackim
1.	bieszczadzki	7	1,5%
2.	brzozowski	10	2,2%
3.	dębicki	29	6,3%
4.	jarosławski	25	5,5%
5.	jasielski	21	4,6%
6.	kolbuszowski	8	1,8%
7.	Krosno	14	3,1%
8.	krośnieński	14	3,1%
9.	leski	9	2,0%
10.	leżajski	11	2,4%
11.	lubaczowski	10	2,2%
12.	łańcucki	21	4,6%
13.	mielecki	22	4,8%
14.	niżański	7	1,5%
15.	przemyski	7	1,5%
16.	Przemyśl	29	6,3%
17.	przeworski	12	2,6%
18.	ropczycko-sędziszowski	8	1,8%
19.	rzeszowski	27	5,9%
20.	Rzeszów	95	20,8%
21.	sanocki	24	5,3%
22.	stalowowolski	26	5,7%
23.	strzyżowski	6	1,3%
24.	Tarnobrzeg	11	2,4%
25.	tarnobrzeski	4	0,9%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Departamentu Pożytku Publicznego (www.pozytek.gov.pl [31 grudnia 2012]).

Zauważyć można również, że w powiatach, w których działa stosunkowo wiele organizacji pozarządowych, więcej spośród nich posiada status pożytku publicznego. Potwierdzają to w szczególności dane przedstawione w tabeli 8.

Tabela 8. Liczba organizacji pozarządowych i podmiotów posiadających status pożytku publicznego w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	Liczba organizacji pozarządowych	Liczba OPP	Odsetek OPP w stosunku do ogólnej ich liczby w województwie
1.	bieszczadzki	113	7	6,2%
2.	brzozowski	151	10	6,6%
3.	dębicki	365	29	7,9%
4.	jarosławski	358	25	7,0%
5.	jasielski	336	21	6,3%
6.	kolbuszowski	156	8	5,1%
7.	Krosno	201	14	7,0%
8.	krośnieński	333	14	4,2%
9.	leski	130	9	6,9%
10.	leżajski	180	11	6,1%
11.	lubaczowski	186	10	5,4%
12.	łańcucki	191	21	11,0%
13.	mielecki	383	22	5,7%
14.	niżański	153	7	4,6%
15.	przemyski	247	7	2,8%
16.	Przemyśl	301	29	9,6%
17.	przeworski	201	12	6,0%
18.	ropczycko-sędziszowski	186	8	4,3%
19.	rzeszowski	375	27	7,2%
20.	Rzeszów	790	95	12,0%
21.	sanocki	312	24	7,7%
22.	stalowowolski	301	26	8,6%

23.	strzyżowski	145	6	4,1%
24.	Tarnobrzeg	175	11	6,3%
25.	tarnobrzeski	141	4	2,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz Departamentu Pożytku Publicznego (www.pozytek.gov.pl [31 grudnia 2012]).

Podsumowując zebrane dane, stwierdzić można, że zainteresowanie organizacji pozarządowych uzyskaniem statusu OPP znacznie zmniejszyło się w porównaniu do początkowego okresu funkcjonowania ustawy. Organizacje są bardziej świadome ciążących na nich dodatkowych obowiązków oraz faktu, że uzyskanie takiego statusu nie gwarantuje przychodu z tytułu przekazywania 1% podatku. Sytuacja województwa podkarpackiego w tym aspekcie przedstawia się dość korzystnie na tle kraju, gdyż liczba organizacji uprawnionych do otrzymania 1% podatku przewyższa średnią krajową (w 2012 r. w województwie podkarpackim było 457 podmiotów, przy średniej OPP na województwo 456 podmiotów). Oczywiście dane te nie świadczą o tym, że każda organizacja posiadająca status pożytku publicznego uzyskuje środki w ramach mechanizmu 1%. Sytuację dodatkowo komplikuje fakt, iż podkarpaccy podatnicy przekazują środki w ramach mechanizmu 1% podatku również na rzecz organizacji ogólnopolskich.

1.3. Sfery aktywności organizacji pozarządowych

Analizując funkcjonowanie organizacji pozarządowych w województwie podkarpackim, należy podkreślić, że podobnie jak w całym kraju środowisko pozarządowe jest bardzo zróżnicowane wewnętrznie. Wynika to z dysponowania przychodami o różnej wielkości, angażowania w swoje działania różnej liczby osób (pracowników i działaczy społecznych), odmiennej skali działań, różnorodności ich form oraz sfer aktywności.

Podstawą do wyodrębnienia sfer aktywności były wyniki badań sektora pozarządowego prowadzone w skali ogólnopolskiej przez Stowarzyszenie Klon/Jawor od roku 2002.

Edycja badania z 2008 r. potwierdziła, że najczęściej wskazywana sfera działalności organizacji w Polsce to sport, rekreacja, turystyka i wypoczynek (50% badanych organizacji podało ją jako jedną z trzech najważniejszych

sfer swojej działalności). Podobnie przedstawiały się wyniki kolejnych badań: 2010 r. – 53% wskazań, 2012 r. – 55% wskazań. Często wskazywaną sferą aktywności była edukacja i wychowanie (2008 r. – 36%, 2010 r. – 37%, 2012 r. – 44%). Co trzecia organizacja deklaruje podejmowanie działalności w sferze kultury i sztuki (2008 r. – 24%, 2010 r. – 31%, 2012 r. – 33%). W roku 2012 odnotowano zmniejszenie się o pięć punktów procentowych w stosunku do roku 2008 liczby organizacji pozarządowych deklarujących działanie w sferze usług społecznych i pomocy socjalnej. Podobnie przedstawiała się sytuacja w przypadku organizacji działających w sferze ochrony zdrowia (2008 r. – 19%, 2012 r. – 15% – spadek o cztery punkty procentowe). Na zbliżonym poziomie utrzymuje się natomiast liczba organizacji deklarujących działanie w sferach: ochrony środowiska (2008 r. – 10%, lata 2011 i 2012 – 11%), wsparcia instytucji, organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich (lata 2008–2010 – 10% wskazań). Najmniej wskazań dotyczyło takich sfer aktywności, jak: prawo, prawa człowieka, działalność polityczna, badania naukowe, sprawy zawodowe, pracownicze, branżowe oraz religia (nie uwzględniając podmiotów bezpośrednio związanych ze strukturami Kościoła katolickiego lub innych wspólnot wyznaniowych).

Porównując wyniki poszczególnych edycji badań, trzeba pamiętać, że część organizacji nie wskazała jednej najważniejszej sfery swojej działalności (np. w badaniu prowadzonym w 2008 r. jedynie 87% organizacji skłonnych było wskazać główną sferę działalności)[14]. Dodatkowo w wielu przypadkach trudno wyraźnie wyodrębnić rodzaj działalności i przyporządkować do jednej sfery aktywności. Jako przykład można podać dość często wskazywaną sferę edukacja i wychowanie. Większość organizacji wiąże edukację społeczną z innymi sferami aktywności, w których koncentrują swoje działania. Opisane powyżej zmiany dotyczące najważniejszych sfer działalności organizacji pozarządowych ilustruje tabela 9.

[14] M. Gumkowska, J. Herbst, *Najważniejsze pytania – podstawowe fakty. Polski sektor pozarządowy 2008*, Warszawa 2008, s. 13, http://www.ngo.pl/files/civicpedia.pl/public/badania2008.indd.pdf [marzec 2009].

Tabela 9. Sfery aktywności organizacji pozarządowych w Polsce na podstawie wyników kolejnych edycji badań Stowarzyszenia Klon/Jawor

Lp.	Sfera aktywności	2008	2010	2012
1.	sport, turystyka, rekreacja, hobby	50%	53%	55%
2.	edukacja i wychowanie	36%	37%	44%
3.	kultura i sztuka	24%	31%	33%
4.	usługi socjalne, pomoc społeczna	22%	17%	16%
5.	rozwój lokalny w wymiarze społecznym i materialnym	11%	16%	16%
6.	ochrona zdrowia	19%	19%	15%
7.	ochrona środowiska	10%	11%	11%
8.	wsparcie instytucji, organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich	10%	10%	10%
9.	rynek pracy, zatrudnienie, aktywizacja zawodowa	11%	9%	7%
10.	działalność międzynarodowa	10%	6%	6%
11.	prawo, prawa człowieka, działalność polityczna	8%	6%	6%
12.	badania naukowe	6%	6%	6%
13.	sprawy zawodowe, pracownicze, branżowe	3%	4%	4%
14.	religia	3%	3%	3%
15.	pozostała działalność	5%	11%	4%

Źródło: Opracowanie na podstawie J. Przewłocka, P. Adamiak, J. Herbst, *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2012*, Warszawa 2013.

Porównując wynikami badań ogólnopolskich z wynikami badań prowadzonych w województwie podkarpackim, można zauważyć jedynie niewielkie różnice. Potwierdziło to m.in. badanie przeprowadzone przez autorkę w latach 2008–2009[15]. Mankamentem są jednak ograniczone dane dotyczące

[15] Własne badanie ankietowe autorki prowadzone od maja 2008 do marca 2009 r. Objęto nim łącznie 121 organizacji, ostatecznie uwzględniając 118. Pozostałe ankiety (3) nie zostały uwzględnione z powodu statusu prawnego organizacji (brak osobowości prawnej). Zastosowana została ankieta audytoryjna, dystrybuowana wśród organizacji pozarządowych uczestniczących w szkoleniach, m.in. do nich adresowanych. Więcej: A. Pieniążek, *Podkarpackie organizacje pozarządowe w latach 1999–2010*, Przemyśl – Rzeszów 2011, ss. 335.

podkarpackiego sektora pozarządowego, gdyż brakuje badań prowadzonych w podobnej skali jak w przypadku Stowarzyszenia Klon/Jawor oraz zgodnie z podobną metodologią.

Najczęściej wskazywane przez podkarpackie organizacje pozarządowe sfery aktywności to: sport, turystyka, rekreacja, hobby (18% wskazań), edukacja i wychowanie (16%), kultura i sztuka (15%), rozwój lokalny w wymiarze społecznym i materialnym (14%), ochrona środowiska (9%)[16]. Mniej niż 2% wskazań odnotowano w przypadku takich sfer aktywności, jak: badania naukowe, religia, prawo i jego ochrona, prawa człowieka, działalność polityczna, działalność międzynarodowa. Wyniki badań podkarpackich organizacji potwierdzają, iż tendencje charakterystyczne dla sektora pozarządowego w województwie podkarpackim korespondują z tendencjami w całym sektorze pozarządowym.

Odnosząc deklarowane sfery działalności do wielkości miejscowości, w których miały siedziby badane organizacje, zauważyć można, że organizacje ulokowane w najmniejszych miejscowościach (do 10 tys. mieszkańców) prowadziły najczęściej działalność w sferze sportu, turystyki, rekreacji, hobby (17% organizacji), rozwoju lokalnego w wymiarze społecznym i materialnym (17%), kultury i sztuki (16,5%) oraz w sferze edukacji i wychowania (15%). Najmniej organizacji deklarowało działalność w takich sferach, jak: prawo i jego ochrona, prawa człowieka, działalność polityczna, sprawy zawodowe, pracownicze i branżowe (poniżej 2% wskazań).

Organizacje posiadające siedziby w miejscowościach większych (do 25 tys. mieszkańców) najczęściej deklarowały prowadzenie działalności w sferze kultury i sztuki (ponad 33% badanych organizacji), sportu, turystyki, rekreacji, hobby oraz edukacji i wychowania, ochrony zdrowia, rozwoju lokalnego w wymiarze społecznym i materialnym (ponad 13%). Żadnych wskazań nie odnotowano natomiast w przypadku takich sfer aktywności, jak:

---

[16] Więcej na temat organizacji działających w sferze turystyki: A. Pieniążek, *Turystyka bez granic – transgraniczne przedsięwzięcia podkarpackich organizacji wspierające rozwój turystyki* [w:] *Rola organizacji pozarządowych w rozwoju i promocji turystyki*, red. B. Sawicki, A. Nizioł, M. Obodyński, Rzeszów 2012; na temat organizacji aktywnych w sferze społecznej: A. Pieniążek, *Rola organizacji pozarządowych w przeciwdziałaniu społecznej izolacji osób niepełnosprawnych (z uwzględnieniem rynku pracy)* [w:] *Aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnością*, red. D. Tomczyszyn, W. Romanowicz, Biała Podlaska 2012; o aktywności organizacji pozarządowych w kontekście uwarunkowań kulturowych regionu: A. Pieniążek, *Aktywność organizacji pozarządowych w kontekście kulturowych tradycji województwa podkarpackiego* [w:] *Region i regionalizm w socjologii i politologii*, red. A. Pawłowska, Z. Rykiel, Rzeszów 2012.

badania naukowe, usługi socjalne, pomoc społeczna, ochrona środowiska, działalność międzynarodowa, religia, sprawy zawodowe, pracownicze, branżowe. Jednak grupa organizacji objętych badaniem, które posiadały siedziby w miejscowościach do 25 tys. mieszkańców, była najmniej liczna (6% organizacji biorących udział w badaniu).

W przypadku organizacji, które posiadały siedziby w miejscowościach liczących od 25 do 50 tys. mieszkańców, odnotowano najwięcej wskazań w sferach: sportu, turystyki, rekreacji, hobby (32% wskazań), edukacji i wychowania (16%), rozwoju lokalnego w wymiarze społecznym i materialnym (11,4%) oraz ochrony środowiska (9,1%). Podobnie jak w opisanych powyżej przypadkach najrzadziej deklarowano działalność w sferach prawa i jego ochrony, praw człowieka, działalności politycznej, religii.

Organizacje posiadające siedziby w miejscowościach liczących powyżej 50 tys. mieszkańców najczęściej deklarowały prowadzenie działalności w sferze edukacji i wychowania (20% wskazań), kultury i sztuki (13,6%), sportu, turystyki, rekreacji, hobby oraz ochrony środowiska (12%), rozwoju lokalnego w wymiarze społecznym i materialnym (8,5%), działalności międzynarodowej (8,5%). Najrzadziej wskazywano aktywność w sferze prawa i jego ochrony, praw człowieka, działalności politycznej, religii.

Na podstawie przedstawionych danych zauważyć można występowanie zależności pomiędzy wielkością miejscowości, w której mieściła się siedziba organizacji, a sferami aktywności. Sfery aktywności: sport, turystyka, rekreacja i hobby oraz rozwój lokalny, jak również kultura i sztuka były najczęściej wskazywane przez organizacje mające siedziby w najmniejszych miejscowościach (do 10 tys. mieszkańców). Działalność w sferze kultury i sztuki najczęściej wskazywały organizacje ulokowane w miejscowościach liczących od 10 do 25 tys. mieszkańców. Aktywność w sferze sportu, turystyki, rekreacji i hobby wskazywały organizacje, których posiadały siedziby w miejscowości liczących od 25 do 50 tys. mieszkańców. Najczęściej wskazywaną sferą aktywności w przypadku organizacji ulokowanych w miejscowościach powyżej 50 tys. mieszkańców była edukacja i wychowanie. Szczegółowe zależności pomiędzy wielkością miejscowości, w których mieściły się siedziby badanych organizacji, a sferami działalności tych organizacji zostały przedstawione w tabeli 10.

Tabela 10. Sfery aktywności podkarpackich organizacji z uwzględnieniem wielkości miejscowości, w jakich mieściły się ich siedziby

Lp.	Pola działań podkarpackich organizacji	Odsetek wskazań w przypadku organizacji, które posiadały siedzibę na terenie miejscowości			
		do 10 tys. mieszkańców	od 10 do 25 tys. mieszkańców	od 25 do 50 tys. mieszkańców	powyżej 50 tys. mieszkańców
1.	kultura i sztuka	16,5%	33,3%	2,3%	13,6%
2.	sport, turystyka, rekreacja, hobby	17,1%	13,3%	31,8%	11,9%
3.	edukacja i wychowanie	15,3%	13,3%	15,9%	20,3%
4.	badania naukowe	1,1%	0,0%	2,3%	3,4%
5.	ochrona zdrowia	2,8%	13,3%	6,8%	5,1%
6.	usługi socjalne, pomoc społeczna	2,8%	0,0%	2,3%	3,4%
7.	ochrona środowiska	8,5%	0,0%	9,1%	11,9%
8.	rozwój lokalny w wymiarze społecznym i materialnym	17,1%	13,3%	11,4%	8,5%
9.	prawo i jego ochrona, prawa człowieka, działalność polityczna	1,1%	6,7%	0,0%	0,0%
10.	wsparcie dla instytucji, organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich	8,0%	6,7%	4,6%	3,4%
11.	działalność międzynarodowa	2,8%	0,0%	6,8%	8,5%
12.	religia	2,3%	0,0%	0,0%	0,0%
13.	sprawy zawodowe, pracownicze, branżowe	1,1%	0,0%	6,8%	5,1%
14.	pozostała działalność	3,4%	0,0%	0,0%	5,1%

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych prowadzonych w latach 2008–2009.

1.4. Formy działań, beneficjenci

Analizując formy działań organizacji pozarządowych podejmowane dla osiągnięcia zamierzonych celów czy realizacji misji, można zauważyć, że dominują działania polegające na bezpośrednim świadczeniu usług swoim członkom, podopiecznym lub klientom[17]. Potwierdzają to wyniki ogólnopolskich badań realizowanych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor.

W latach 2008 i 2012 ponad połowa badanych organizacji w Polsce jako najważniejszą formę działania wskazała świadczenie usług członkom, podopiecznym lub klientom organizacji. Co piąta organizacja pozarządowa wpierała finansowo lub rzeczowo osoby indywidualne. W 2012 r. wzrosła liczba organizacji pozarządowych, które deklarowały organizowanie debat, seminariów i konferencji na tematy ważne dla organizacji oraz mobilizowanie i edukowanie społeczności, prowadzenie kampanii społecznych (2008 r. – odpowiednio 21% i 18% wskazań, 2012 r. – 28% wskazań). O 7–8 punktów procentowych wzrosła liczba organizacji pozarządowych, które deklarowały wydawanie czasopism, biuletynów, raportów oraz organizowanie wzajemnego wsparcia członków organizacji, grup samopomocowych[18]. Szczegółowe informacje na temat najważniejszych form działań organizacji pozarządowych w latach 2008 i 2012 przedstawiono w tabeli 11.

Tabela 11. Formy działań organizacji pozarządowych w Polsce w latach 2008 i 2012

Lp.	Formy działań	Odsetek organizacji, które wskazały daną formę jako jedną z trzech najważniejszych	
		2008	2012
1.	bezpośrednie świadczenie usług członkom, podopiecznym lub klientom organizacji	62%	57%

[17] Sfery i formy działalności podejmowanej przez organizacje pozarządowe stanowią podstawowe parametry obrazujące lokalną aktywność obywatelską. Wykorzystuje się je do opracowywania tzw. map lokalnej aktywności, pozwalających na analizę społeczeństwa obywatelskiego. Więcej: *Lokalne społeczeństwa obywatelskie – mapy aktywności. Raporty z badań*, red. P. Frączek, Warszawa 2004, ss. 152.

[18] M. Gumkowska, J. Herbst, P. Radecki, *Podstawowe fakty o organizacjach. Raport z badania 2008*, http://civicpedia.ngo.pl/files/civicpedia.pl/public/kondycja2008.pdf, s. 33, oraz J. Przewłocka, P. Adamiak, J. Herbst, *Podstawowe fakty o organizacjach. Raport z badania 2012*, Warszawa 2013, http://www.ngo.pl/PodstawoweFakty_2012_raport, s. 46.

2.	finansowe lub rzeczowe wspieranie osób indywidualnych	22%	20%
3.	reprezentowanie i rzecznictwo interesów członków, podopiecznych/klientów organizacji	21%	24%
4.	organizowanie debat, seminariów i konferencji na tematy ważne dla organizacji	21%	28%
5.	mobilizowanie i edukowanie opinii publicznej dla poparcia działań organizacji, prowadzenie kampanii społecznych itp.	18%	28%
6.	animowanie współpracy między organizacjami/instytucjami w Polsce (inicjowanie wspólnych akcji, spotkań, wymiana doświadczeń itp.)	13%	22%
7.	wydawanie czasopism, biuletynów, raportów	11%	18%
8.	organizowanie wzajemnego wsparcia członków organizacji, grup samopomocowych	11%	19%
9.	finansowe wspieranie projektów prowadzonych przez inne organizacje lub instytucje	9%	10%
10.	uczestniczenie w debatach (względnie sporach) z administracją publiczną różnych szczebli, np. uczestniczenie lub organizowanie konsultacji społecznych, kampanii, protestów, petycji itp.	8%	12%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. Gumkowska, J. Herbst, P. Radecki, *Podstawowe fakty o organizacjach. Raport z badania 2008*, http://civicpedia.ngo.pl/files/civicpedia.pl/public/kondycja2008.pdf, oraz J. Przewłocka, P. Adamiak, J. Herbst, *Podstawowe fakty o organizacjach. Raport z badania 2012*, Warszawa 2013, http://www.ngo.pl/PodstawoweFakty_2012_raport, s. 46.

Analizując formy działań podejmowanych przez podkarpackie organizacje pozarządowe w latach 2008–2009, można zauważyć, że dominowały akcje informacyjne i edukacyjne (blisko 30% wskazań), usługi na rzecz członków organizacji, podopiecznych (prawie 16%), reprezentowanie interesów członków, podopiecznych (14,6%). Wysoki odsetek wskazań dotyczył rów-

nież wsparcia udzielanego innym podmiotom, w tym wsparcia finansowego (ponad 10% wskazań). Najmniej wskazań odnotowano w przypadku działalności badawczo-rozwojowej (3,3% wskazań) oraz monitoringu przestrzegania prawa (1,4%)[19].

Wskazano również inne formy działalności: usługi agroturystyczne, promowanie zdrowego stylu życia, interwencje związane z naruszeniem przepisów regulujących ochronę środowiska, promocję regionu, aktywizację środowiska lokalnego, organizowanie imprez turystycznych, działania kulturalno-społeczne, rehabilitację społeczną i zdrowotną. Wyniki badania podkarpackich organizacji korespondują z wynikami ogólnopolskich badań trzeciego sektora. Znacznie mniejsza liczba wskazań świadczenia usług członkom, podopiecznym lub klientom organizacji wynikała z różnic w założeniach metodologicznych badań.

Analizując formy działań podkarpackich organizacji w powiązaniu z wielkością miejscowości, w których miały siedziby badane organizacje, można zauważyć, iż wielkość miejscowości nie miała w zasadzie wpływu na formy podejmowanych działań. We wszystkich przypadkach dominowała działalność w formie akcji informacyjnych i edukacyjnych, reprezentowanie interesów członków bądź podopiecznych, świadczenie usług na rzecz członków organizacji czy podopiecznych, wspieranie współpracy między organizacjami lub instytucjami w regionie i Polsce. Potwierdzają to dane w tabeli 12.

Tabela 12. Formy podejmowanej działalności a wielkość miejscowości, w której miały siedziby badane organizacje

Lp.	Formy działań podkarpackich organizacji	Odsetek wskazań organizacji posiadających siedziby w miejscowościach			
		do 10 tys.	od 10 do 25 tys.	od 25 do 50 tys.	powyżej 50 tys.
1.	świadczenie usług na rzecz członków organizacji, podopiecznych	13,3%	10,0%	20,9%	17,4%
2.	reprezentowanie interesów członków, podopiecznych	15,0%	10,0%	16,3%	13,0%

[19] Badanie własne prowadzone w latach 2008–2009.

3.	finansowe i rzeczowe wsparcie grup objętych pomocą	14,2%	20,0%	2,3%	6,5%
4.	podejmowanie akcji informacyjnych i edukacyjnych	30,1%	40,0%	25,6%	30,4%
5.	wspieranie współpracy między organizacjami/ instytucjami w regionie, Polsce	13,3%	0,0%	16,3%	13,0%
6.	organizowanie kampanii społecznych	11,5%	20,0%	9,3%	13,0%
7.	monitoring przestrzegania prawa	0,0%	0,0%	4,7%	2,2%
8.	działalność badawczo-rozwojowa	2,7%	0,0%	4,7%	4,4%

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych prowadzonych w latach 2008–2009.

Istotnym elementem w działalności organizacji pozarządowych są odbiorcy (adresaci) ich działań. Organizacje przede wszystkim kierują je do osób indywidualnych. Potwierdziły to wyniki ogólnopolskich badań organizacji pozarządowych prowadzone przez Stowarzyszenie Klon/Jawor, jak też własne badania autorki. W roku 2008 podejmowanie działań na rzecz osób indywidualnych deklarowało aż 90% badanych organizacji[20]. Podobnie przedstawiała się sytuacja w kolejnych edycjach badania: 2010 r. – 88% wskazań, 2012 r. – 87% wskazań[21]. Mimo że odsetek wskazań w zakresie działań podejmowanych na rzecz osób indywidualnych zmniejsza się – wzrasta liczba odbiorców tych działań.

[20] M. Gumkowska, J. Herbst, P. Radecki, *op. cit.*, s. 31.

[21] J. Przewłocka, *Polskie organizacje pozarządowe. Najważniejsze pytania, podstawowe fakty*, Warszawa 2011, http://civicpedia.ngo.pl/files/civicpedia.pl/public/raporty/pomaranczowka2010.pdf, s. 16, oraz J. Przewłocka, P. Adamiak, J. Herbst, *Podstawowe fakty o organizacjach. Raport z badania 2012*, Warszawa 2013, http://www.ngo.pl/PodstawoweFakty_2012_raport, s. 16.

Zauważyć można również, iż zmniejsza się odsetek organizacji, które kierują działania do innych podmiotów sektora pozarządowego i instytucji (2008 r. – 36,8% wskazań, 2010 r. – 37%, 2012 r. – 33%). W 2012 r. odnotowano zmniejszenie się liczby organizacji adresujących działania do tej grupy odbiorców o cztery punkty procentowe w porównaniu do 2010 r.[22] Brak danych w tym zakresie dotyczących podkarpackiego sektora pozarządowego uniemożliwia przedstawienie tego zjawiska w województwie podkarpackim na tle kraju.

1.5. Przynależność do porozumień i organizacji reprezentujących interesy sektora pozarządowego

Oprócz zmian zachodzących w zakresie sfer podejmowanych działań (zwiększanie się liczby organizacji podejmujących działania w sferach wymagających specjalizacji), można również zauważyć zmiany form podejmowanych działań. Widoczne są także zmiany związane z przystępowaniem do różnego rodzaju porozumień (zarówno „branżowych", jak i regionalnych). Zmiany te pozwalają na stwierdzenie, że wzrasta znaczenie i umacniania się rola infrastruktury trzeciego sektora. Wpływ na taką sytuację miały również programy, których celem było budowanie partnerstw i przełamywanie izolacji między organizacjami pozarządowymi a innymi sektorami i instytucjami (np. Sieć Wspierania Organizacji Pozarządowych SPLOT[23]).

Na podstawie wyników badania prowadzonego w latach 2008–2009 można stwierdzić, iż ponad 51% podkarpackich organizacji należało do różnego rodzaju porozumień krajowych. Zdecydowanie gorzej przedstawiała się jednak sytuacja związana z członkostwem w porozumieniach lub organizacjach międzynarodowych (taką przynależność zadeklarowało jedynie 16% badanych organizacji)[24].

---

[22] M. Gumkowska, J. Herbst, P. Radecki, *op. cit.*, s. 31, oraz J. Przewłocka, P. Adamiak, J. Herbst, *Podstawowe fakty o organizacjach. Raport z badania 2012*, Warszawa 2013, http://www.ngo.pl/PodstawoweFakty_2012_raport, s. 44.

[23] Sieć Wspierania Organizacji Pozarządowych SPLOT została założona przez sześć organizacji w 1994 r. na podstawie umowy o współdziałaniu. Od stycznia 2003 r. jest sądownie zarejestrowanym związkiem stowarzyszeń. SPLOT działa poprzez ośrodki regionalne, m.in. w Białymstoku, Elblągu, Ełku, Gdańsku, Jeleniej Górze, Koszalinie, Lesznie, Lublinie, Łęczycy, Łodzi, Olsztynie, Opolu, Piotrkowie Trybunalskim, Poznaniu, Rybniku, Słupsku, Skierniewicach, Toruniu, Wałbrzychu, Warszawie, Wrocławiu, Zielonej Górze. W województwie podkarpackim nie ma ośrodka Sieci SPLOT.

[24] Badanie własne.

Podobnie jak w większości opisywanych powyżej przypadków, stwierdzono zależność pomiędzy wielkością miejscowości, w której miały siedziby badane organizacje, a deklarowaną przynależnością do różnego rodzaju porozumień. Najmniejszy odsetek deklaracji został odnotowany wśród organizacji, które posiadały siedziby w miejscowościach do 10 tys. mieszkańców.

Wyniki badania prowadzonego w województwie podkarpackim przedstawiały się korzystniej niż wyniki badań ogólnopolskich. W 2008 r. ponad 27% organizacji w Polsce deklarowało przynależność do różnego rodzaju branżowych, regionalnych lub ogólnokrajowych federacji, porozumień i związków, co oznaczało spadek o ponad 6 punktów procentowych w porównaniu do 2006 r. W roku 2008 zmniejszył się również odsetek organizacji, które deklarowały przynależność do zagranicznych lub międzynarodowych porozumień (2006 r. – 10% wskazań, 2008 r. – 8%)[25]. Natomiast w 2012 r. co trzecia organizacja pozarządowa deklarowała przynależność do różnego rodzaju porozumień czy sieci (krajowych lub międzynarodowych)[26].

Nie oznacza to, iż rzeczywiście na terenie województwa podkarpackiego tak duża liczba organizacji należy do różnego rodzaju porozumień. Wielkość ta może wynikać z faktu, że w podkarpackim badaniu nie rozróżniano przynależności lub współpracy o charakterze formalnymi i nieformalnym. Dodatkowo podkreślić należy, iż w badaniu uczestniczyły organizacje bardziej aktywne.

Dane te pozwalają jednak na stwierdzenie, że można mówić o wzroście świadomości podkarpackich organizacji w zakresie znaczenia współpracy (zwłaszcza wewnątrz sektora), do czego niewątpliwie przyczyniły się dostępne programy, a w ich ramach środki finansowe na realizację projektów, promujące ideę szeroko rozumianego partnerstwa (np. Program Leader, EQUAL).

Wyniki badania z lat 2008–2009 dostarczają również informacji o wiedzy przedstawicieli badanych organizacji z województwa podkarpackiego na temat instytucji reprezentujących interesy sektora pozarządowego, a więc i badanych organizacji. Kwestia ta jest szczególnie istotna z uwagi na fakt, iż wiele programów, w ramach których aplikują o środki finansowe organizacje pozarządowe, wspiera działania związane ze wzmocnieniem infrastruktury sektora pozarządowego. Blisko 67% objętych badaniem organizacji deklarowało nieznajomość tego typu instytucji.

---

[25] M. Gumkowska, J. Herbst, P. Radecki, *op. cit.*, s. 103.

[26] J. Przewłocka, *op. cit.*, s. 13.

Poziom znajomości organizacji infrastrukturalnych nie był uzależniony od wielkości miejscowości, w których mieściły się siedziby badanych organizacji. Podobny brak wiedzy wykazywały organizacje z małych miejscowości, jak i z większych ośrodków miejskich.

Niepokojąca jest jednak sytuacja, że przy tak dużej liczbie organizacji uczestniczących w różnego rodzaju porozumieniach stosunkowo niewielki odsetek ich przedstawicieli potrafił wskazać instytucje udzielające wsparcia. Oznaczać to może, iż w rzeczywistości organizacje te nie korzystają z pomocy, a ich udział w różnego rodzaju porozumieniach miał raczej charakter formalny, niezwiązany z żadnymi działaniami. Potwierdza to analiza wypowiedzi przedstawicieli podkarpackich organizacji, którzy deklarowali posiadanie wiedzy na ten temat. Wskazywano np. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, gospodarkę łowiecką, Ligę Ochrony Przyrody, Program Leader, portal ngo.pl, zarząd główny PTTK. Tylko raz wymieniono Podkarpacką Radę Organizacji Pozarządowych[27], Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej, Radę Pożytku Publicznego oraz jedną z nowo utworzonych Lokalnych Grup Działania, Krajową Sieć Liderów (organizację zapewniającą wymianę doświadczeń pomiędzy Lokalnymi Grupami Rozwoju), Polską Federację Turystyki Wiejskiej, Polską Organizację Turystyki, Fundację Aktywizacji Obszarów Wiejskich[28].

Zestawiając wyniki badania podkarpackich organizacji z wynikami badań ogólnopolskich, można zauważyć, iż sektor pozarządowy w województwie podkarpackim nie odbiega pod względem przynależności organizacji pozarządowych do porozumień czy organizacji reprezentujących interesy środowiska pozarządowego od średniej krajowej[29].

---

[27] Podkarpacka Rada Organizacji Pozarządowych powstała w ramach projektu Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej – Rzeszowskiego Ośrodka Samorządu Terytorialnego we współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego. Celem projektu było powołanie reprezentacji organizacji pozarządowych z wszystkich powiatów województwa podkarpackiego. Założeniem projektu było, aby organizacje z każdego powiatu reprezentowali w radzie dwaj przedstawiciele wybrani podczas konwencji w powiatach.

[28] Badanie własne.

[29] M. Gumkowska, J. Herbst, *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych – raport z badania 2004*, Warszawa 2005, s. 9, http://www.ngo.pl/files/biblioteka.ngo.pl/public/serie/3w/Podstawowe_fakty_2004_last.pdf [marzec 2009].

1.6. Zatrudnienie w sektorze pozarządowym

W 2010 r. jedynie 14% organizacji trzeciego sektora funkcjonujących w Polsce zatrudniało pracowników – najwięcej w województwach: mazowieckim, pomorskim (po 19% organizacji), zachodniopomorskim i śląskim (po 14%). W województwie podkarpackim jedynie 10% organizacji pozarządowych posiadało płatny personel (tabela 13). W 2010 r. w sektorze pozarządowym zatrudnienie znalazło 85,4 tys. osób, z czego 8 tys. w województwie podkarpackim[30]. Średnio w organizacji pozarządowej zatrudnionych było 8 osób (podobnie w woj. podkarpackim)[31]. We wszystkich regionach wśród pracowników sektora pozarządowego dominowały kobiety. Informacje na temat zatrudnienia w organizacjach pozarządowych w poszczególnych województwach zostały przedstawione w tabeli 13.

Tabela 13. Zatrudnienie w organizacjach pozarządowych w 2010 r.

Lp.	Województwo	Odsetek organizacji zatrudniających	Średnia liczba osób zatrudnionych		Suma zatrudnionych	
			ogółem	kobiety	ogółem (w tys.)	kobiety (w tys.)
1.	łódzkie	12	6	4	3,3	2,2
2.	mazowieckie	19	11	7	24,6	16,0
3.	małopolskie	13	9	6	8,1	5,5
4.	śląskie	14	10	7	9,3	6,5
5.	lubelskie	10	8	5	3,6	2,5
6.	podkarpackie	10	8	5	8,0	2,2
7.	podlaskie	12	8	6	2,2	1,6

[30] Dane Głównego Urzędu Statystycznego.

[31] Więcej: A. Pieniążek, *Organizacje pozarządowe jako pracodawcy* [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Przemiany na rynku pracy w wymiarze lokalnym, regionalnym i globalnym*, z. 33, Rzeszów 2013.

8.	świętokrzyskie	10	10	7	2,3	1,5
9.	lubuskie	13	6	5	1,6	1,1
10.	wielkopolskie	11	8	6	5,9	4,3
11.	zachodniopomorskie	14	7	5	3,0	2,1
12.	dolnośląskie	13	8	5	5,6	3,7
13.	opolskie	13	7	5	1,8	1,2
14.	kujawsko-pomorskie	12	6	4	2,7	1,7
15.	pomorskie	19	6	5	5,3	3,6
16.	warmińsko-mazurskie	11	8	6	2,8	2,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego (badanie SOF-1)[32] [15 grudnia 2013].

Wyniki ogólnopolskiego badania organizacji pozarządowych przeprowadzone przez Stowarzyszenie Klon/Jawor w 2012 r. potwierdziły, że 45% polskich organizacji podejmowało działania wyłącznie dzięki społecznej pracy członków czy sympatyków organizacji, a 39% posiadało płatny personel (niezależnie od formy zatrudnienia). Jednak w przeliczeniu na pełne etaty te ostatnie organizacje dysponowały przeciętnie tylko jednym etatem. Rozbudowany zespół, złożony z co najmniej sześciu etatów, posiadało tylko 5% polskich organizacji[33].

Na podstawie badań przeprowadzonych przez International Center of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy – CIRIEC, pod koniec ubiegłej dekady zatrudnienie w krajach UE w sektorze *non-profit* wynosiło 9 mln osób – najwięcej w Niemczech (ponad 1,8 mln osób), Wielkiej Brytanii (ponad 1,6 mln) i Francji (1,2 mln)[34].

Podobnych informacji dostarczyło badanie liczebności płatnego personelu w sektorze pozarządowym prowadzone przez Johns Hopkins Center for Civil Society Studies w ramach projektu *The comparative nonprofit sector*.

[32] Od 2008 r. fundacje, stowarzyszenia i inne organizacje społeczne są zobowiązane do sporządzania rocznego sprawozdania z działalności (badanie SOF-1). Obowiązek ten wynika z art. 30 ust. 3 ustawy z 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz.U. 1995, nr 88, poz. 439, z późn. zm.). Badanie SOF-1 realizowane jest przez Główny Urząd Statystyczny.

[33] J. Przewłocka, *op. cit.*, s. 69.

[34] M. Rymsza, *Uwarunkowanie i konsekwencje wzrostu zatrudnienia w trzecim sektorze*, „Trzeci Sektor" 2005, nr 4, s. 3–4.

Największy odsetek zatrudnionych w sektorze non-profit w stosunku do ogólnej liczby pracujących odnotowano w Belgii i Irlandii (około 8%). W tym samym okresie zatrudnienie w trzecim sektorze w Polsce w stosunku do ogólnej liczby pracujących kształtowało się na poziomie 0,6%. Najwięcej osób zatrudnionych było w sektorze kultury, edukacji i usług społecznych[35].

W województwach, gdzie działa najwięcej organizacji pozarządowych (tabela 1), podmioty trzeciego sektora kreują również największą liczbę miejsc pracy. Mimo to najwięcej organizacji niezatrudniających płatnego personelu funkcjonuje w województwach: mazowieckim (14% wszystkich organizacji nieposiadających płatnego personelu), wielkopolskim (11%) i małopolskim (8,5%). Sytuacja ta wynika m.in. z faktu, że w tych regionach ulokowała swoje siedziby największa liczba organizacji. W tych regionach najwięcej organizacji stosuje wyłącznie umowy cywilnoprawne jako formę zatrudniania personelu, a województwo mazowieckie wyróżnia się także pod względem liczby organizacji zatrudniających personel na podstawie umów o pracę[36].

Największe dysproporcje w wielkości zatrudnienia na podstawie umów o pracę widoczne są pomiędzy organizacjami w województwie mazowieckim a organizacjami w pozostałych regionach. W województwie mazowieckim zlokalizowanych jest np. 20,6% wszystkich organizacji zatrudniających od 1 do 5 osób, podczas gdy w innych regionach (woj. małopolskie i śląskie) wyróżniających się pod tym względem odsetek ten wynosi około 8% (tabela 14). Wynika to z faktu, że w stolicy działają największe, najbardziej zasobne organizacje pozarządowe w Polsce.

[35] L.M. Salamon, W. Sokolowski, R. List, *Comparative Data Tables (2004)*, http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2011/10/Comparative-Data_2004_FINAL.pdf [15 listopada 2012].

[36] A. Pieniążek, *Organizacje pozarządowe jako pracodawcy...*, s. 172.

Tabela 14. Wielkość zatrudnienia w sektorze pozarządowym w poszczególnych województwach w roku 2010

Lp.	Województwo	Zatrudnienie			
		tylko umowy cywilno-prawne	na podstawie umów o pracę		
			1–5 osób	6–19 osób	20 i więcej osób
1.	łódzkie	6,8	6,0	6,0	3,8
2.	mazowieckie	15,6	22,4	20,6	23,5
3.	małopolskie	10,8	8,4	9,3	10,9
4.	śląskie	10,7	8,0	11,1	13,2
5.	lubelskie	5,3	4,5	5,2	4,2
6.	podkarpackie	5,4	4,9	3,5	3,5
7.	podlaskie	2,9	2,7	3,4	1,9
8.	świętokrzyskie	2,1	2,1	2,8	2,9
9.	lubuskie	2,3	2,6	2,2	1,6
10.	wielkopolskie	7,6	7,9	6,9	8,2
11.	zachodniopomorskie	4,0	4,6	2,7	4,5
12.	dolnośląskie	8,9	7,4	7,0	7,2
13.	opolskie	2,2	2,5	2,9	1,7
14.	kujawsko-pomorskie	5,6	4,7	4,8	2,6
15.	pomorskie	5,8	8,1	8,5	6,4
16.	warmińsko-mazurskie	4,0	3,2	3,1	3,9

Źródło: A. Pieniążek, *Organizacje pozarządowe jako pracodawcy* [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Przemiany na rynku pracy w wymiarze lokalnym, regionalnym i globalnym*, z. 33, Rzeszów 2013, s. 172.

Korzystanie wyłącznie z pracy społecznej jest najbardziej typowe dla organizacji z terenów wiejskich, potwierdziły to m.in. wyniki ogólnopolskiego badania kondycji organizacji pozarządowych z 2012 r. Ponad połowa organizacji niezatrudniających personelu miała siedziby na obszarach wiejskich. Podobnie przedstawiała się zależność pomiędzy organizacjami funkcjonującymi wyłącznie dzięki społecznej pracy a rozległością deklarowanego obszaru ich działania. W 2012 r. 75% organizacji obejmujących działaniem tylko jedną miejscowość oraz 52% organizacji obejmujących działaniem gminę lub powiat nie zatrudniało pracowników. Brak płatnego personelu zdecydowanie rzadziej deklarowano w przypadku organizacji,

które swym działaniem obejmowały województwo (42% organizacji prowadziło działalność tylko dzięki społecznej pracy), kraj (37% podmiotów nie zatrudniało pracowników) bądź miały zasięg międzynarodowy (30% organizacji działało dzięki społecznej pracy)[37].

Cechą charakterystyczną pozarządowego rynku pracy jest często „płacowy montaż finansowy", zwłaszcza w odniesieniu do pracowników etatowych, których wynagrodzenie finansowane jest z różnych źródeł[38]. Posiadanie płatnego personelu przez organizacje pozarządowe jest jednym z czynników warunkujących ich efektywność, gdyż wysoko wykwalifikowana kadra umożliwia dostosowanie się do zmiennych warunków funkcjonowania trzeciego sektora, przyczyniając się do zwiększania skali i dynamiki ich działalności.

1.7. Wolontariusze w organizacjach społecznych

Zgodnie z przedstawionymi powyżej danymi zdecydowana większość organizacji pozarządowych angażuje w swoje działania zarówno członków organizacji (dotyczy to jedynie stowarzyszeń), jak i osoby niezwiązane z nimi członkostwem (wolontariuszy). Społeczne zaangażowanie osób niezwiązanych z organizacjami może przybierać formę regularnej nieodpłatnej pracy. Status wolontariusza szczegółowo uregulowany został w ustawie z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Jednak w dalszym ciągu problemem pozostaje ograniczona znajomość pojęcia wolontariatu oraz znikoma świadomość, iż podejmowane działania były wolontariatem, co potwierdziły wyniki badania przeprowadzonego w 2012 r. przez CBOS. 11% badanych pracowało w charakterze wolontariusza. Odsetek jest jednak większy, jeżeli pytania o wolontariat formułowano w sposób opisowy[39]. Na podstawie wyników badań z 2012 r. ponad dwie trzecie Polaków nie działa jednak w żadnej organizacji o charakterze obywatelskim[40].

---

[37] J. Przewłocka, *op. cit.*, s. 72–73.

[38] T. Schimanek, *Wpływ zewnętrznych źródeł finansowania na zatrudnienie w organizacjach pozarządowych*, „Trzeci Sektor" 2005, nr 4, s. 15.

[39] N. Hipsz (oprac.), *Potencjał społecznikowski i zaangażowanie Polaków w wolontariat*, Warszawa 2012, s. 9, Centrum Badania Opinii Społecznej: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_023_12.PDF [2 grudnia 2013].

[40] R. Boguszewski (oprac.), *Aktywność społeczna w organizacjach obywatelskich*, Warszawa 2012, s. 3, Centrum Badania Opinii Społecznej: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_018_12.PDF [2 grudnia 2013].

Z kolei na podstawie badań Stowarzyszenia Klon/Jawor w 2010 r. jedynie 16% Polaków pracowało społecznie[41]. Niemniej oznacza to o kilka punktów procentowych więcej niż wskazywały wyniki badań przeprowadzonych trzy lata wcześniej. W 2007 r. około 13% badanych deklarowało współpracę w charakterze wolontariusza[42]. Stan ten oceniono wówczas jako bardzo niepokojący, gdyż skala aktywności wolontariackiej Polaków zbliżyła się do poziomu z lat 2001 i 2002[43].

Zmniejszenie się społecznego zaangażowania Polaków potwierdziły wówczas również wyniki badania *Polacy o swojej aktywności społecznej* – zrealizowanego przez Centrum Badania Opinii Publicznej. Na ich podstawie stwierdzono, że w 2007 r. (w porównaniu do 2005 r.) zmalała gotowość obywateli do dobrowolnej i nieodpłatnej pracy na rzecz swojej społeczności lokalnej, zmniejszyła się także liczba osób mających doświadczenia w tego typu działalności[44]. B. Wciórka, autorka opracowania badania *Zaufanie społeczne w latach 2002–2008*, podkreśliła, że coraz więcej Polaków pozostawało wówczas poza sferą społeczeństwa obywatelskiego[45].

W ostatnim okresie sytuacja ta uległa zmianie. W 2012 r. 15% badanych deklarowało przeznaczenie własnej pracy lub usług na cele dobroczynne[46]. Niemal co drugi ankietowany (48%) deklarował, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy przynajmniej raz zaangażował się w dobrowolną, nieodpłatną pracę na rzecz osób nieznajomych, lokalnej wspólnoty lub na rzecz organizacji społecznej. Natomiast w „wolontariat pośredni", wykonywany poprzez organizacje lub instytucje, angażowało się 28% ankietowanych. Niepokojący jest jednak fakt, że 60% ankietowanych uważało, iż wolontariat w ich środowisku nie cieszy się uznaniem[47].

---

[41] J. Przewłocka, *op. cit.*, s. 11–13.

[42] *Civicpedia. Badania społeczeństwa obywatelskiego*, www.civicpedia.ngo.pl/x/322225 [luty 2009].

[43] Badanie zrealizowane zostało we współpracy ze Stowarzyszeniem Klon/Jawor, Stowarzyszeniem Centrum Wolontariatu oraz firmą SMG/KRC w październiku 2001 r. na tysiącosobowej, losowej, reprezentatywnej próbie dorosłych Polaków.

[44] B. Wciórka (oprac.), *Polacy o swojej aktywności społecznej. Komunikat z badań*, Warszawa 2008; Centrum Badania Opinii Społecznej: www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_020_08.PDF [styczeń 2009].

[45] B. Wciórka (oprac.), *Zaufanie społeczne w latach 2002–2008. Komunikat z badań*, Warszawa 2008, Centrum Badania Opinii Społecznej: www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_030_08.PDF [styczeń 2009].

[46] R. Boguszewski (oprac.), *Dobroczynność Polaków w czasach światowego kryzysu*, Warszawa 2012, s. 3, Centrum Badania Opinii Społecznej: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_015_12.PDF.

[47] G. Makowski (oprac.), *Młody, bogaty, wykształcony, religijny – mit polskiego wolontariusza*, Warszawa 2011, s. 2–3, Centrum Badania Opinii Społecznej: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_063_11.

Dane zgromadzone w ramach badań Stowarzyszenia Klon/Jawor świadczą o braku zdecydowanych różnic w poziomie wolontariatu między poszczególnymi regionami Polski. Największy odsetek wolontariuszy odnotowany został w Polsce południowo-wschodniej i wschodniej[48].

Najczęściej wskazywanym powodem braku zaangażowania była konieczność zadbania przede wszystkim o siebie i rodzinę (powód ten wskazało blisko 57% osób, które nie wsparły żadnej organizacji czy inicjatywy pracą, pieniędzmi lub darami rzeczowymi)[49]. W ramach badania *Aktualne problemy i wydarzenia* przeprowadzonego przez Centrum Badania Opinii Społecznej w 2011 r. w ciągu roku poprzedzającego sondaż 81% badanych deklarowało aktywność społeczną rozumianą jako dobrowolna i nieodpłatna pomoc lub praca na rzecz innych[50]. Cztery piąte badanych zaangażowało się w działania indywidualne (np. pomoc na rzecz osób potrzebujących), a 27% osób uczestniczyło w działalności organizacji (wolontariat pośredni). Jednocześnie zauważono, iż respondenci wykazujący jakąkolwiek aktywność społeczną, podejmowaną indywidualnie lub w ramach instytucji albo organizacji, zdecydowanie częściej niż osoby nieaktywne społecznie wierzą w skuteczność działań zbiorowych. Osoby podejmujące pracę społeczną to najczęściej osoby w wieku produkcyjnym, lepiej wykształcone, bardziej zamożne, mieszkające w dużych miastach lub na obszarach wiejskich, religijne. W ten sposób postrzegali również status społeczno-ekonomiczny respondenci badania przeprowadzonego przez CBOS w 2012 r.[51] Jednak takie postrzeganie nie sprzyja popularyzacji idei wolontariatu, znacznie utrudniając jego promocję np. wśród seniorów, a przecież w 2011 r. 21% osób starszych (zwłaszcza w wieku powyżej 65. roku życia) deklarowało, iż pracowało społecznie[52].

Wyniki badania przeprowadzonego w 2011 r. korespondują z wynikami uzyskanymi w latach wcześniejszych.

PDF [2 grudnia 2013].

[48] Więcej: A. Baczko, A. Ogrocka, *Wolontariat, filantropia i 1%. Raport z badań 2007*, Warszawa 2008.

[49] M. Gumkowska, J. Herbst, J. Wygnański, *Wolontariat, filantropia i 1% – raporty z badań 2004*, Warszawa 2004, s. 3.

[50] N. Hipsz, K. Wądołowska (oprac.), *Aktywność społeczna Polaków – poziom zaangażowania i motywacje*, Warszawa 2011, Centrum Badania Opinii Społecznej: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_062_11.PDF [2 grudnia 2013].

[51] N. Hipsz (oprac.), *Potencjał społecznikowski...*, s. 8.

[52] G. Makowski, *op. cit.*, s. 2–3.

Badania prowadzone przez Stowarzyszenie Klon/Jawor potwierdziły, że im wyższe wykształcenie, tym również większą skłonność do pracy wolontariackiej. Wolontariuszami zostają najczęściej osoby z wykształceniem średnim i wyższym. Zdecydowaną mniejszość stanowią osoby posiadające jedynie wykształcenie zawodowe. W 2010 r. 25% Polaków wspierających organizacje pozarządowe pracą społeczną miało wykształcenie wyższe i tylko około 15% wykształcenie średnie i niższe[53]. Zależności te zostały potwierdzone w badaniu CBOS. Na podstawie wyników badania z 2012 r. 73% osób posiadających wyższe wykształcenie oraz 59% osób z wykształceniem średnim deklarowało podejmowanie pracy społecznej. Jednocześnie 81% osób pracujących na własny rachunek deklarowało nieodpłatną i dobrowolną pracę na rzecz swojego środowiska, kościoła, wsi lub miasta. Równie wysoki odsetek deklaracji (80%) odnotowano w przypadku kadry kierowniczej i specjalistów z wyższym wykształceniem. 60% osób zaliczonych do grupy średniego personelu i techników deklarowało nieodpłatną i dobrowolną pracę społeczną. Najmniej wskazań odnotowano w przypadku robotników niewykwalifikowanych (49% badanych w tej grupie)[54].

Wpływ statusu społecznego na aktywność obywatelską, a zwłaszcza podejmowanie pracy wolontariackiej, był również przedmiotem badań sektora pozarządowego realizowanych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor. Zgromadzone dane potwierdziły, że odsetek osób zaangażowanych w prace na rzecz organizacji jest największy wśród osób pracujących (blisko 14% ogółu) oraz wśród uczniów i studentów (ponad 17% badanych). Jednak w porównaniu do lat wcześniejszych widoczny jest istotny spadek zaangażowania społecznego nawet w tych grupach, które pod względem aktywności najbardziej się wyróżniały (w 2006 r. osoby pracujące na stałe lub dorywczo – 22%, uczniowie i studenci – 25%)[55].

Podobne prawidłowości potwierdziły wyniki badania przeprowadzonego wśród podkarpackich organizacji w latach 2008–2009. Największa grupa wolontariuszy, z których pomocy korzystały objęte badaniem organizacje, rekrutowała się spośród osób pracujących zawodowo (34% wskazań), w dalszej kolejności byli to uczniowie i studenci (blisko 31%) oraz emeryci i renciści

[53] J. Przewłocka, *Polskie organizacje pozarządowe...*, s. 11–13.

[54] N. Hipsz, *Potencjał społecznikowski...*, s. 13.

[55] A. Baczko, A. Ogrocka, *op. cit.*, s. 37.

(ponad 20%). Wymienione grupy były również najbardziej liczne w świetle wyników badań Stowarzyszenia Klon/Jawor przedstawianych powyżej. Zauważyć można jednak pewne różnice w liczebności poszczególnych grup, z których rekrutują się wolontariusze[56].

Osiąganie wyższych dochodów sprzyja również większemu zaangażowaniu w pracę społeczną. Najliczniejsza grupa pracujących nieodpłatnie rekrutuje się spośród osób o deklarowanym dochodzie powyżej 1000 zł na jednego członka rodziny (2007 r. – 14% badanych). Drugą co do wielkości grupą wśród wolontariuszy są osoby nieposiadające dochodów (2007 r. – 15,5%). Co można tłumaczyć m.in. faktem, iż do tej grupy zaliczeni zostali obok osób bezrobotnych prawdopodobnie również niepracujący uczniowie i studenci, stanowiący liczną grupę wśród osób pracujących społecznie. Jednak podobnie jak w odniesieniu do opisanych powyżej zależności, również w tym przypadku odnotowano znaczny spadek aktywności we wskazanych grupach w 2007 r.[57] W roku 2012 największy odsetek wskazań odnotowano wśród deklarujących dochód w przedziale 1001 do 1500 zł na osobę (65% osób w tej grupie)[58].

Badania Stowarzyszenia Klon/Jawor wykazały, że największy odsetek wolontariuszy pochodzi z obszarów wiejskich (2007 r. – 15,4% badanych) oraz dużych miast powyżej 200 tys. mieszkańców (2007 r. – 9,1% badanych)[59]. Podobne wyniki uzyskano w badaniu przeprowadzonym przez CBOS w 2012 r. Około 64% osób mieszkających w miastach liczących powyżej 500 tys. mieszkańców deklarowało podejmowanie nieodpłatnej, dobrowolnej pracy na rzecz innych. Drugi co do wielkości odsetek wskazań uzyskano wśród osób mieszkających na obszarach wiejskich (63% tej grupy)[60].

Wysoka aktywność mieszkańców obszarów wiejskich jest raczej efektem emigracji i jej specyfiki. Znacznie więcej osób, które mogą być potencjalnymi wolontariuszami, wyjechało z miast niż ze wsi[61]. Na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu

---

[56] A. Pieniążek, *Podkarpackie organizacje pozarządowe...*, s. 97.

[57] A. Baczko, A. Ogrocka, *op. cit.*, s. 38.

[58] N. Hipsz (oprac.), *Potencjał społecznikowski...*, s. 13.

[59] A. Baczko, A. Ogrocka, *op. cit.*, s. 38.

[60] N. Hipsz (oprac.), *Potencjał społecznikowski...*, s. 13.

[61] A. Pieniążek, *Podkarpackie organizacje pozarządowe...*, s. 98–99.

Warszawskiego, odnoszących się do migracji zarobkowych z Polski, problem ten dotyczy szczególnie województw: podkarpackiego, małopolskiego i śląskiego, które zajmują pierwsze miejsce pod względem udziału migrantów w całkowitym odpływie ludności z Polski (13,2% osób, które wyjechały z Polski pochodziło z woj. podkarpackiego, 10,6% z woj. małopolskiego, 9,4% z woj. śląskiego)[62].

Kolejnym wymienianych czynnikiem, który ma wpływ na stopień aktywności społecznej, jest poziom religijności. Zależności pomiędzy częstotliwością udziału w praktykach religijnych a aktywnością społeczną były badane m.in. przez A. Baczko i A. Ogrocką. Liczba wolontariuszy jest dwukrotnie wyższa w grupie osób deklarujących udział w praktykach religijnych co najmniej raz w tygodniu[63]. Podobne zależności potwierdzone zostały w badaniu CBOS. Zdaniem B. Wciórki im częściej badane osoby deklarowały uczestnictwo w praktykach religijnych, tym większa ich liczba deklarowała również włączanie się w rozwiązywanie problemów lokalnych[64]. Wyniki badania przeprowadzonego w 2012 r. potwierdziły tę zależność: 71% osób deklarując udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu łączyło tę aktywność z podejmowaniem pracy społecznej, zaś osób nieuczestniczących w praktykach religijnych było wśród zaangażowanych społecznie tylko 47%[65].

Częstotliwość udziału w praktykach religijnych wydaje się mieć szczególne znaczenie w przypadku województwa podkarpackiego, które uważane jest za jedno z bardziej religijnych w kraju. Wyniki badań prowadzonych przez Instytut Kościoła Katolickiego SAC potwierdziły, że najwyższe wskaźniki *dominicantes* (odsetek wiernych uczęszczających na niedzielną mszę św. w odniesieniu do ogólnej liczby zobowiązanych) i *communicantes* (odsetek osób przystępujących do sakramentu komunii) odnotowuje się w diecezjach położonych w południowo-wschodniej Polsce, takich jak: tarnowska, przemyska, rzeszowska. Najniższe wskaźniki *dominicantes* i *communicantes* dotyczą natomiast północno-zachodniej części kraju, czyli diecezji: szczeciń-

[62] „Biuletyn Migracyjny" Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego, http://www.migration-news.uw.edu.pl/BiuletynMigracyjny16.pdf [2 grudnia 2013].

[63] A. Baczko, A. Ogrocka, *op. cit.*, s. 33.

[64] B. Wciórka (oprac.), *Polacy o swojej aktywności…*, s. 5.

[65] N. Hipsz (oprac.), *Potencjał społecznikowski...*, s. 13.

sko-kamieńskiej, koszalińsko-kołobrzeskiej oraz łódzkiej i sosnowieckiej[66]. Dane te obrazuje zamieszczona poniżej tabela.

Tabela 15. Odsetek wiernych uczęszczających na niedzielną mszę św. w odniesieniu do ogólnej liczby zobowiązanych (wskaźnik dominicantes) i odsetek osób przystępujących do sakramentu komunii (wskaźnik communicantes) wg wybranych diecezji w 2012 r.

Lp.	Diecezja	Wskaźnik *dominicantes*	Wskaźnik *communicantes*
1.	tarnowska	69,5	22,4
2.	rzeszowska	64,2	17,8
3.	przemyska	60,3	17,5
4.	warszawska	29,8	14,4
5.	warmińska	29,5	12,7
6.	elbląska	29,4	12,6
7.	łódzka	27,6	11,9
8.	sosnowiecka	27,4	11,3
9.	koszalińsko-kołobrzeska	26,8	11,1
10.	szczecińsko-kamieńska	25,8	11,1
Polska		40,0	16,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, http://www.iskk.pl/kosciolnaswiecie/179-dominicantes-i-communicantes-2012.html.

Według Centrum Badania Opinii Społecznej zdecydowana większość Polaków angażujących się społecznie pracuje w jednej dziedzinie. Wyniki badania zrealizowanego w roku 2011 potwierdziły, że największy odsetek osób deklarujących uczestnictwo w wolontariacie podejmuje pracę w organizacjach działających na rzecz szkolnictwa i oświaty (np. w komitetach rodzicielskich, radach rodziców itp.) – 22,2% respondentów pracujących społecznie co najmniej w jednej organizacji lub instytucji (tj. 5,4% ogółu respondentów). W dalszej kolejności wskazania dotyczyły organizacji i ruchów związanych z Kościołem (18,5% respondentów pracujących społecznie, 4,5%

[66] Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, www.iskk.ecclesia.org.pl [grudzień 2013].

ogółu badanych), organizacji działających na rzecz osób potrzebujących (15,5% respondentów pracujących społecznie, 3,8% ogółu badanych) oraz organizacji działających na rzecz dzieci potrzebujących (14,9% respondentów pracujących społecznie, 3,7% ogółu badanych)[67]. B. Wciórka określiła te obszary jako „enklawy aktywności", gdyż mają one podwójny wymiar: z jednej strony obejmują dziedziny życia społecznego, w których Polacy najchętniej przejawiają inicjatywę, poświęcając swój czas na pracę społeczną, a z drugiej – dotyczą grup społecznych wyróżniających się szczególną aktywnością w organizacjach obywatelskich (np. przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji)[68].

Podobne wyniki osiągnięto w ramach badań prowadzonych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor.

Podkreślić należy, że organizacje charytatywne cieszą się niezmiennie szczególnie dużym zaufaniem społecznym. Zdecydowana większość badanych ufa Wielkiej Orkiestrze Świątecznej Pomocy (89%), PCK (81%) i Caritas (80%)[69].

Bardziej korzystny obraz społecznego zaangażowania w działania organizacji pozarządowych przedstawiają wyniki badania Stowarzyszenia Klon/Jawor, w którym uwzględniono wszystkie osoby pracujące nieodpłatnie na rzecz organizacji, niezależnie od tego, czy osoby te były członkami organizacji, reprezentowały je lub nie były związane z organizacją. Zaangażowanie to utrzymywało się na poziomie około 40%. Od 2002 r. obserwowano jednak stopniowe zmniejszanie się i tej grupy[70]. Istotny wzrost odnotowany został natomiast w 2010 r., kiedy 50% organizacji deklarowało współpracę z wolontariuszami[71].

O rosnącym znaczeniu pracy wykonywanej społecznie świadczą wyniki badania autorki przeprowadzonego w latach 2008–2009. Około 30% organizacji nie korzystało z pracy wolontariuszy, co oznacza, że 70% organizacji w swojej działalności wykorzystywało społeczne zaangażowanie osób niezwiązanych z organizacją, jak również swoich członków (w dalszym ciągu

[67] N. Hipsz, K. Wądołowska (oprac.), *op. cit.*, s. 5.

[68] B. Wciórka (oprac.), *Polacy o swojej aktywności…*, s. 5.

[69] A. Cybulska, *Zaufanie społeczne* [w:] *Społeczeństwo obywatelskie w Polsce A.D. 2012. Opinie i diagnozy*, nr 22, red. M. Grabowska, Warszawa 2012, s. 27.

[70] M. Gumkowska, J. Herbst, *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2006*, Warszawa [dalej: *Raport 2006...*], s. 32.

[71] J. Przewłocka, *Polskie organizacje pozarządowe...*, s. 11.

były trudności związane z rozumieniem instytucji wolontariatu). Duży odsetek organizacji korzystających z pracy społecznej jest konsekwencją tego, że około 70% badanych organizacji nie zatrudniało żadnych pracowników. Analizując rodzaj prac, jakie wykonywali wolontariusze, można zauważyć, że najbardziej popularne, według oceny przedstawicieli podkarpackich organizacji, były prace związane z działaniami promocyjnymi i informacyjnymi, w dalszej kolejności – z przygotowywaniem imprez, kampanii, pomocą w realizacji projektów oraz pracach administracyjno-biurowych[72]. Dane te nawiązują do tendencji występujących w całym sektorze. Zgodnie z wynikami badań Stowarzyszenia Klon/Jawor dotyczących sektora pozarządowego w Polsce wolontariusze, za pośrednictwem organizacji lub instytucji, pracowali na rzecz osób potrzebujących pomocy (około 1/3), 18% wolontariuszy zbierało fundusze, 17% brało udział w przygotowywaniu imprez, kampanii lub uroczystości, 14% poświęcało wolny czas na nieodpłatne uczestniczenie w pracach zarządu, rady, komitetu[73]. Najrzadziej natomiast wskazywano prace związane z zarządzaniem lub współzarządzaniem projektami organizacji[74].

Pomimo stopniowego obniżania się zaangażowania i aktywności obywatelskiej odnotowuje się wzrost liczby godzin poświęcanych na pracę społeczną. Zwiększyła się liczba osób pracujących więcej niż 5 godzin rocznie. Pomiędzy 6 a 15 godzin rocznie pracowało w roku 2007 aż 27,3% wolontariuszy, co oznaczało ponad dwunastopunktowy wzrost w stosunku do roku 2001. Odsetek wolontariuszy najaktywniejszych, tj. pracujących 50 i więcej godzin rocznie, utrzymał się na poziomie podobnym do 2001 r. Porównując wyniki badań z lat 2006 i 2007, A. Baczko i A. Ogrocka zauważyły, że niska liczba wolontariuszy została zrekompensowana ich jakością[75]. W 2010 r. ponad połowa wolontariuszy pracowała społecznie mniej niż 15 godzin w roku. Pomimo wzrostu społecznego zaangażowanie pamiętać należy, iż skala działań większości wolontariuszy jest niewielka[76].

---

[72] A. Pieniążek, *Podkarpackie organizacje pozarządowe...*, s. 93.

[73] J. Dąbrowska, J. Wygnański, *Wolontariat i filantropia Polaków w liczbach, 2001*, Portal organizacji pozarządowych, www.ngo.pl/files/biblioteka.ngo.pl/public/raporty/Badania/wolontariat_2001.pdf [luty 2009].

[74] J. Dąbrowska, M. Gumkowska, J. Wygnański, *Wolontariat, filantropia i 1% – raport z badania 2003*, Warszawa 2003, s. 34.

[75] A. Baczko, A. Ogrocka, *op. cit.*, s. 19.

[76] J. Przewłocka, *Polskie organizacje pozarządowe...*, s. 11.

Podobne tendencje potwierdziły wyniki badań przeprowadzonych przez CBOS (*Polacy o swojej aktywności społecznej*). Około 50% osób objętych badaniem najczęściej angażowało się w sprawy swojego środowiska w wymiarze nieprzekraczającym 6 dni rocznie, co czwarty respondent (23%) pracował społecznie od 7 do 13 dni rocznie, 25% badanych – przynajmniej 14 dni w ciągu roku[77]. Podobne tendencje utrzymały się w okresie późniejszym. W 2012 r. 48% badanych deklarowało podejmowanie społecznej pracy w wymiarze nieprzekraczającym 6 dni w roku, 16% badanych deklarowało podejmowanie nieodpłatnej, dobrowolnej pracy powyżej 21 dni rocznie[78].

Niestety, opisywanych w skali kraju tendencji nie można porównać z sytuacją podkarpackich organizacji, gdyż nie prowadzono lokalnych badań w podobnym zakresie.

Pewnych informacji na temat społecznej pracy członków organizacji i wolontariuszy dostarczają dane Głównego Urzędu Statystycznego. Na podstawie danych z 2008 r. stwierdzić można, iż mediana wszystkich osób pracujących społecznie w podkarpackich organizacjach pozarządowych wynosiła 10 (w skali kraju 11), co oznacza, że liczba osób pracujących społecznie w organizacjach pozarządowych jest w odniesieniu do połowy organizacji większa od 10, a w przypadku drugiej połowy mniejsza od 10. Największe wartości odnotowano w województwach: łódzkim, małopolskim, śląskim, lubuskim i opolskim (12)[79].

Społeczne angażowanie się w pracę na rzecz organizacji pozarządowych w dalszym ciągu pozostaje niezwykle istotnym elementem zapewniającym funkcjonowanie środowiska pozarządowego (również w woj. podkarpackim). Zdaniem M. Gumkowskiej i J. Herbsta dwie na trzy polskie organizacje działają na podstawie regularnej społecznej pracy, co w skali sektora oznacza około miliona „społecznych pracowników" organizacji[80].

---

[77] B. Wciórka, *Polacy o swojej aktywności…*, s. 3.

[78] N. Hipsz (oprac.), *Potencjał społecznikowski...*, s. 16.

[79] Dane Głównego Urzędu Statystycznego.

[80] M. Gumkowska, J. Herbst, *Raport 2006...*, s. 31.

1.8. Rodzaj działalności i źródła przychodów

Zdecydowana większość polskich organizacji pozarządowych (74% ogólnej liczby) prowadzi wyłącznie nieodpłatną działalność statutową. Najwięcej takich organizacji funkcjonuje w województwach: podkarpackim (82%), warmińsko-mazurskim (79%) i świętokrzyskim (79%)[81].

Polskie organizacje pozarządowe wykorzystują najczęściej do finansowania działalności statutowej składki członkowskie. Badania Stowarzyszenia Klon/Jawor potwierdziły, że osiąganie przychodów z tego źródła w latach 2004–2008 deklarowało około 60% organizacji objętych badaniem. Popularność tego źródła przychodu potwierdziły wyniki badania z 2012 r. (61% organizacji deklarowało korzystanie z tego źródła)[82]. Składki członkowskie generują jednak niewielkie przychody.

Polskie organizacje pozarządowe często sięgają po środki ze źródeł samorządowych (w latach 2008 i 2010 ponad 50% organizacji deklarowało korzystanie z tego źródła). Obserwuje się jednak stopniowy spadek liczby organizacji korzystających ze środków samorządowych (2012 r. – 49% wskazań)[83].

Równie często polskie organizacje jako źródła przychodów wskazywały darowizny od osób fizycznych lub prawnych. W roku 2010 korzystanie z jednego lub drugiego źródła deklarowało 49% organizacji. Finansowe wsparcie w formie dotacji udzielanej przez inne krajowe organizacje pozarządowe deklarowało natomiast w 2010 r. 23% wszystkich organizacji. W 2012 r. 30% organizacji wskazało korzystanie z darowizn od osób prywatnych, a 28% organizacji – od osób prawnych. Stopniowo wzrasta również odsetek organizacji deklarujących przychody z przekazania 1% podatku (2005 r. – 6% wskazań, 2009 r. – 17 wskazań)[84].

Prowadzone w latach 2008–2009 badanie podkarpackich organizacji potwierdziło w zasadzie istotność tych samych źródeł w funkcjonowaniu organizacji. W dalszym ciągu najbardziej popularne były przychody uzyskiwane ze składek członkowskich (blisko 30% wskazań), przychody ze źródeł samorządowych: dotacje z budżetu gminy, powiatu, województwa (15% wskazań),

---

[81] A. Pieniążek, *Organizacje pozarządowe jako podmioty ekonomii społecznej* [w:] *Spójność społeczna w wymiarze lokalnym i regionalnym. Dylematy i rozwiązania*, red. P. Frączek, Sanok 2013, s. 71.

[82] J. Przewłocka, P. Adamiak, J. Herbst, *op. cit.*, s. 103–104.

[83] *Ibidem*.

[84] *Ibidem*, s. 104–105.

darowizny od osób fizycznych (13% wskazań), instytucji i firm (12% wskazań)[85]. Podobną wielkość wskazań odnotowano w przypadku zagranicznych źródeł publicznych: programów pomocowych, funduszy strukturalnych (ponad 8% wskazań)[86]. Szczegółową strukturę budżetów podkarpackich organizacji badanych w latach 2008–2009 przedstawia tabela 16.

Tabela 16. Struktura przychodów podkarpackich organizacji w latach 2008–2009

Lp.	Źródło przychodów	Odsetek organizacji
1.	składki członkowskie	30%
2.	źródła samorządowe (środki od gminy, powiatu, województwa)	15%
3.	darowizny od osób fizycznych	13%
4.	darowizny od instytucji i firm	12%
5.	zagraniczne źródła publiczne – programy pomocowe, fundusze strukturalne	9%
6.	źródła rządowe (środki od ministerstw, agencji rządowych, województw)	6%
7.	dochody z działalności gospodarczej	6%
8.	wsparcie od innych krajowych organizacji pozarządowych	3%
9.	odsetki bankowe, zyski z kapitału żelaznego, udziały i akcje, dochody z majątku	2%
10.	inne źródła	2%
11.	opłaty w ramach odpłatnej działalności statutowej (niebędące działalnością gospodarczą) w rozumieniu ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie	2%
12.	przychody z kampanii, zbiórek publicznych, akcji charytatywnych	1%
13.	dotacje od oddziału tej samej organizacji	1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania organizacji pozarządowych z województwa podkarpackiego przeprowadzonego w latach 2008–2009.

[85] Własne badanie ankietowe autorki prowadzone od maja 2008 do marca 2009 r.

[86] W opisywanych wcześniej badaniach z lat 2005–2007 oddzielnie prezentowano przychody ze środków unijnych oraz innych dotacji.

Wskazane powyżej źródła przychodów przesądzają o wielkości budżetów organizacji trzeciego sektora. Najwięcej organizacji, które nie dysponują żadnymi przychodami, funkcjonuje w województwach: mazowieckim (16,3% organizacji), lubelskim (11,3%) i podkarpackim (8,5%). Organizacje dysponujące największymi budżetami działają natomiast w województwach: mazowieckim (27,1% wszystkich organizacji), małopolskim (11,0%) oraz śląskim (9,7%). Organizacje z województwa podkarpackiego, które uzyskały przychody przekraczające w 2010 r. milion złotych, stanowiły 3,9% wszystkich organizacji w Polsce, które osiągnęły taki przychód (tabela 17).

Tabela 17. Wielkość przychodów uzyskanych przez organizacje pozarządowe w 2010 r.

Lp.	Województwo	Wielkość przychodów				
		poniżej 1 tys. zł	od 1 do 10 tys. zł	od 11 do 100 tys. zł	od 101 tys. do 1 mln zł	powyżej 1 mln zł
1.	łódzkie	6,1	7,8	7,3	5,5	4,0
2.	mazowieckie	16,4	12,6	12,6	21,2	27,2
3.	małopolskie	6,1	9,0	10,6	8,8	11,0
4.	śląskie	3,4	8,1	10,4	9,4	9,7
5.	lubelskie	7,9	6,0	6,2	4,0	4,2
6.	podkarpackie	5,4	7,6	5,8	5,5	3,9
7.	podlaskie	3,4	2,5	2,8	2,7	2,6
8.	świętokrzyskie	6,2	3,5	2,8	2,7	1,8
9.	lubuskie	2,9	2,4	2,8	2,5	1,2
10.	wielkopolskie	11,8	12,0	10,2	7,9	6,2
11.	zachodnio-pomorskie	3,5	3,9	4,0	4,7	3,7
12.	dolnośląskie	7,4	7,3	7,1	7,8	7,2
13.	opolskie	2,3	3,9	2,7	2,1	2,5
14.	kujawsko-pomorskie	7,0	4,4	5,4	4,6	4,4
15.	pomorskie	4,4	4,6	5,7	7,2	6,7
16.	warmińsko-mazurskie	5,8	4,4	3,6	3,4	3,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego (badanie SOF-1) [15 grudnia 2013].

Dane zgromadzone w ramach badania własnego autorki potwierdzają, że kondycja podkarpackich organizacji nie odbiega w istotny sposób od sytuacji ogólnokrajowej. Najliczniejszą grupę (82,2%) stanowiły organizacje, których przychody roczne nie przekraczały 100 tys. zł (w skali ogólnopolskiej odpowiednio 77,6%)[87]. Najwięcej spośród organizacji objętych badaniem miało budżety nieprzekraczające 5 tys. zł (33,7% wszystkich organizacji).

1.8.1. Działalność gospodarcza i działalność odpłatna

Dodatkowych źródeł przychodu, pochodzących z działalności gospodarczej lub odpłatnej, poszukuje niewielki odsetek organizacji (tabela 18).

W przypadku fundacji działalność gospodarcza musi mieć charakter pomocniczy wobec działalności głównej – statutowej. Przepisy ustawy z 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach nie nakazują przeznaczania całości dochodów z działalności gospodarczej na jej działalność statutową. Fundacja może prowadzić działalność gospodarczą w rozmiarach służących realizacji jej celów (art. 5 ustawy)[88]. W przypadku stowarzyszeń dochód z działalności gospodarczej służy realizacji celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między członków stowarzyszenia (art. 34 ustawy Prawo o stowarzyszeniach)[89]. Nie ma natomiast zapisów, które przesądzałyby, że działalność gospodarcza stowarzyszenia musi mieć charakter pomocniczy wobec działalności głównej[90]. Przepisy umożliwiają nadanie działalności gospodarczej dominującego charakteru[91].

Zgodnie z art. 8 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie działalnością odpłatną pożytku publicznego jest działalność prowadzona przez stowarzyszenie lub fundację w ramach jej działań statutowych mieszczących się w sferze pożytku publicznego określonej w art. 4 ustawy,

---

[87] Własne badanie ankietowe autorki prowadzone od maja 2008 do marca 2009 r.

[88] Ustawa z 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (Dz.U. 1984, nr 21, poz. 97, z późn. zm.).

[89] Ustawa z 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. 2001, nr 79, poz. 855, z późn. zm.).

[90] K. Cibor, Ł. Makuch, M. Marek, M. Nowak, A. Turek, E. Żórawska, *Zrób biznES – jak współpracować z podmiotami ekonomii społecznej*, Warszawa 2012, http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/Biblioteka/2012.9.pdf, s. 10.

[91] A. Gawska, K. Jędrak, M. Gruntowski, *Ekspertyza na temat rozwoju i wykorzystania ekonomii społecznej w organizacjach pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych*, http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/Biblioteka/2012.2.pdf, s. 10.

za które organizacja pobiera opłaty (wynagrodzenie) od beneficjentów, oraz sprzedaż towarów lub usług wytworzonych lub świadczonych przez osoby bezpośrednio korzystające z działalności pożytku publicznego, w szczególności w zakresie rehabilitacji oraz przystosowania do pracy zawodowej osób niepełnosprawnych czy reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Przychód z działalności odpłatnej pożytku publicznego może służyć wyłącznie prowadzeniu działalności pożytku publicznego (nieodpłatnej lub odpłatnej).

Działalność odpłatna pożytku publicznego przekształca się w działalność gospodarczą, jeżeli pobierane przez organizację wynagrodzenia (opłaty) są wyższe od kosztów tej działalności lub jeżeli przeciętne wynagrodzenie osób fizycznych zatrudnionych w związku z działalnością odpłatną przekroczy za ostatnie 3 miesiące trzykrotność przeciętnego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw[92].

Działalność odpłatną (obok nieodpłatnej działalności statutowej) prowadzi jedynie 19% organizacji w skali Polski (w woj. podkarpackim 13% organizacji), działalność gospodarczą – tylko 4% organizacji (w woj. podkarpackim 3%), natomiast działalność odpłatną i działalność gospodarczą – 3% (w woj. podkarpackim 2%). Szczegółowe dane na temat rodzaju prowadzonej działalności przedstawione zostały w tabeli 18.

Tabela 18. Odsetek organizacji pozarządowych prowadzących wyłącznie działalność statutową oraz dodatkowo działalność opłatną i działalność gospodarczą

Lp.	Województwo	Rodzaj działalności			
		wyłącznie nieodpłatna działalność statutowa	nieodpłatna działalność statutowa oraz		
			odpłatna działalność	działalność gospodarcza	odpłatna działalność i działalność gospodarcza
1.	łódzkie	71,0	23,0	4,0	2,0
2.	mazowieckie	72,0	19,0	5,0	4,0
3.	małopolskie	71,0	19,0	7,0	3,0

[92] Art. 9 ustawy o działalność pożytku publicznego i o wolontariacie. W 2012 r. trzykrotność przeciętnego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw wynosiła 10 814,04 zł (na podstawie danych GUS).

4.	śląskie	70,0	21,0	6,0	3,0
5.	lubelskie	76,0	19,0	4,0	1,0
6.	podkarpackie	82,0	13,0	3,0	2,0
7.	podlaskie	77,0	16,0	5,0	2,0
8.	świętokrzyskie	79,0	14,0	5,0	2,0
9.	lubuskie	76,0	17,0	5,0	2,0
10.	wielkopolskie	78,0	15,0	5,0	2,0
11.	zachodniopomorskie	75,0	18,0	3,0	4,0
12.	dolnośląskie	72,0	22,0	3,0	3,0
13.	opolskie	77,0	18,0	2,0	3,0
14.	kujawsko-pomorskie	70,0	21,0	5,0	4,0
15.	pomorskie	68,0	22,0	5,0	5,0
16.	warmińsko-mazurskie	79,0	15,0	4,0	2,0
17.	Polska	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego (badanie SOF-1) [15 grudnia 2013].

Korzystanie z przychodów pochodzących z działalności gospodarczej deklaruje coraz większa liczba organizacji pozarządowych. Jednak w roku 2011 nie uzyskano poziomu deklaracji z roku 2003. W 2003 r. udział w budżecie środków pochodzących z działalności deklarowało 11% organizacji w Polsce, a w 2011 r. – 9% organizacji. Na względnie stałym poziomie utrzymuje się liczba organizacji deklarujących osiąganie przychodów z działalności odpłatnej[93]. Szczegółowe informacje na temat udziału przychodów pochodzących z działalności odpłatnej i gospodarczej w budżetach organizacji pozarządowych przedstawiono w tabeli 19.

Tabela 19. Udział przychodów pochodzących z działalności gospodarczej w budżetach polskich organizacji pozarządowych

Lp.	Źródło przychodów	2003	2005	2007	2009	2011
1.	działalność odpłatna	8%	9%	10%	10%	9%
2.	działalność gospodarcza	11%	7%	7%	6%	9%

Źródło: Opracowanie na podstawie: J. Przewłocka, P. Adamiak, J. Herbst, *Podstawowe fakty o organizacjach. Raport z badania 2012*, Warszawa 2013, http://www.ngo.pl/PodstawoweFakty_2012_raport, s. 104–105.

[93] J. Przewłocka, P. Adamiak, J. Herbst, *op. cit.*, s. 104–105.

Według danych Krajowego Rejestru Sądowego w sierpniu 2013 r. zarejestrowanych było w Polsce 52 021 stowarzyszeń i fundacji. W tej grupie ponad 18% organizacji zarejestrowało działalność gospodarczą[94]. W województwie podkarpackim spośród 2460 fundacji i stowarzyszeń status przedsiębiorcy posiadało 9,2% organizacji. Szczegółowe informacje na ten temat przedstawiono w tabeli 20.

Tabela 20. Liczba organizacji pozarządowych Polsce i w województwie podkarpackim prowadzących działalność gospodarczą

Lp.	Liczba	Polska		Województwo podkarpackie	
		ogółem	mających status przedsiębiorcy	ogółem	mających status przedsiębiorcy
1.	stowarzyszeń	38 001	4109	2168	139
2.	fundacji	14 020	5635	292	88
3.	Ogółem	52 021	9744	2460	227

Źródło: Dane Krajowego Rejestru Sądowego (www.ems.ms.gov.pl [28 sierpnia 2013]).

Najwięcej organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych było w Rzeszowie – stolicy województwa (26,9% wszystkich prowadzących działalność w woj. podkarpackim), najmniej natomiast w powiatach kolbuszowskim i niżańskim (0,9%). Wielkości te odpowiadają ogólnym tendencjom, gdyż Rzeszów wyróżnia się pod względem ogólnej liczby organizacji pozarządowych, a we wskazanych dwóch powiatach odnotowuje się najmniejszą liczbę takich organizacji. Szczegółowe informacje na temat liczby podkarpackich organizacji pozarządowych mających status przedsiębiorcy przedstawione zostały w tabeli 21.

[94] Różnica pomiędzy danymi pochodzącymi z Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Rejestru Sądowego wynika z faktu, iż w pierwszym przypadku dane te obejmują stowarzyszenia, fundacje i organizacje społeczne, a w drugim wyłącznie stowarzyszenia i fundacje.

Tabela 21. Liczba i odsetek podkarpackich organizacji pozarządowych (stowarzyszeń lub fundacji) mających status przedsiębiorcy

Lp.	Powiat ziemski lub miasto na prawach powiatu	Liczba organizacji pozarządowych (stowarzyszeń lub fundacji) mających status przedsiębiorcy	Odsetek organizacji pozarządowych (stowarzyszeń lub fundacji) mających status przedsiębiorcy
1.	bieszczadzki	7	3,1%
2.	brzozowski	6	2,6%
3.	dębicki	13	5,7%
4.	jarosławski	10	4,4%
5.	jasielski	9	4,0%
6.	kolbuszowski	2	0,9%
7.	krośnieński	5	2,2%
8.	leski	5	2,2%
9.	leżajski	4	1,8%
10.	lubaczowski	5	2,2%
11.	łańcucki	7	3,1%
12.	mielecki	9	4,0%
13.	niżański	2	0,9%
14.	przemyski	3	1,3%
15.	przeworski	3	1,3%
16.	ropczycko-sędziszowski	5	2,2%
17.	rzeszowski	7	3,1%
18.	sanocki	9	4,0%
19.	stalowowolski	8	3,5%
20.	strzyżowski	4	1,8%
21.	tarnobrzeski	4	1,8%
22.	Krosno	11	4,8%
23.	Przemyśl	18	7,9%
24	Rzeszów	61	26,9%
25.	Tarnobrzeg	10	4,4%
Ogółem		227	100%

Źródło: Dane Krajowego Rejestru Sądowego (www.ems.ms.gov.pl [28 sierpnia 2013]).

Zdecydowana większość podkarpackich organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą działa w formie stowarzyszenia (61,2% organizacji). Niewielki ich odsetek posiada status organizacji pożytku publicznego (11,9% podkarpackich organizacji). Podkreślić należy, że zgodnie z art. 20 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie organizacja pożytku publicznego może prowadzić działalność gospodarczą wyłącznie jako dodatkową w stosunku do działalności pożytku publicznego, a nadwyżkę przychodów nad kosztami przeznacza na działalność statutową. Informacje na temat organizacji posiadających status OPP oraz mających zarejestrowaną działalność gospodarczą przedstawiono w tabeli 22.

Tabela 22. Podkarpackie organizacje pozarządowe posiadające status OPP oraz mające zarejestrowaną działalność gospodarczą

Lp.	Organizacja	Powiat lub miasto na prawach powiatu
1.	Fundacja Promocji i Rozwoju Bieszczad	brzozowski
2.	Fundacja „W Trosce o Życie"	brzozowski
3.	Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Osób Niepełnosprawnych „Radość"	dębicki
4.	Stowarzyszenie „Uwierz w Siebie"	dębicki
5.	Fundacja Rozwoju Obszarów Wiejskich w Pawłosiowie	jarosławski
6.	Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym – Koło w Jarosławiu	jarosławski
7.	Fundacja Rozwoju Powiatu Jasielskiego	jasielski
8.	Regionalna Fundacja Rozwoju „Serce"	kolbuszowski
9.	Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym – Koło w Krośnie	Krosno
10.	Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym – Koło w Rymanowie	krośnieński
11.	Fundacja Malarstwa Polskiego	leski
12.	Stowarzyszenie „Dobry Dom"	leżajski
13.	Stowarzyszenie Rozwoju Ziemi Lubaczowskiej	lubaczowski
14.	Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze	przemyski
15.	Fundacja Rozwoju Nowych Technologii i Zasobów Ludzkich w Przemyślu	Przemyśl
16.	Fundacja Życia Podkarpackiego – Podaruj Dzieciom Radość	Przemyśl

17.	Fundacja Pomocy Młodzieży im. Jana Pawła II „Wzrastanie" w Lipniku zs. Łopuszka Mała	przeworski
18.	Stowarzyszenie Pomocy „Razem Łatwiej"	rzeszowski
19.	Stowarzyszenie Promocji i Rozwoju Wsi Wola Rafałowska „Nasza Wola"	rzeszowski
20.	Fundacja „Bliźniemu Swemu..." na rzecz Towarzystwa Pomocy im. św. Brata Alberta	Rzeszów
21.	Fundacja Podkarpackie Hospicjum dla Dzieci	Rzeszów
22.	Stowarzyszenie Kulturalne Pro Plastyk'a	Rzeszów
23.	Fundacja Karpacka – Polska	sanocki
24.	Fundacja Przedsiębiorstwa Energetyki Cieplnej Sp. z o.o. i Parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Tarnobrzegu –"Ciepło i Serce"	Tarnobrzeg
25.	Tarnobrzeskie Stowarzyszenie Sympatyków Piłki Siatkowej	Tarnobrzeg
26.	Tarnobrzeskie Stowarzyszenie Przyjaciół Zwierząt „Ogród Świętego Franciszka"	Tarnobrzeg
27.	Fundacja Bieszczadzka	bieszczadzki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Krajowego Rejestru Sądowego [28 sierpnia 2013].

Organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą mogą być zaliczone do przedsiębiorstw społecznych. Jednak sam fakt prowadzenia działalności ekonomicznej, tj. działalności gospodarczej lub odpłatnej przez organizacje pozarządowe, nie przesądza o tym, że uważane są za przedsiębiorstwa społeczne. O uznaniu organizacji pozarządowej za takie przedsiębiorstwo decydują przede wszystkim cele statutowe oraz rodzaj wykonywanej działalności.

Zdaniem R. Towalskiego przedsiębiorstwa społeczne z uwagi na elastyczność działania oraz znajomość potrzeb społecznych wykorzystują obszary niezagospodarowane przez firmy działające tradycyjnie[95].

Przedsiębiorczość społeczna jest sposobem na efektywną realizację celów społecznych, pozwalając na większą autonomię działania i osiągnięcie niezależności finansowej przez organizacje pozarządowe. Umożliwia też unieza-

[95] Raport z badań w ramach projektu „Biznes – Innowacje – NGO, czyli BINGO".

leżnienie się od projektów, czyli funkcjonowania „od projektu do projektu". Organizacje decydują się na podjęcie działalności gospodarczej, by uzyskać większą niezależność programową[96].

Główną barierą przed podjęciem działalności gospodarczej jest niewiedza o zasadach jej prowadzenia oraz brak wiary we własne możliwości czy szanse powodzenia przedsięwzięcia. Potwierdziły to również badania prowadzone przez autorkę wśród podkarpackich organizacji pozarządowych planujących uruchomienie działalności ekonomicznej w związku z realizacją projektu *Edukacja z motywacją*[97].

Analiza danych Krajowego Rejestru Sądowego, Głównego Urzędu Statystycznego, zasobów internetowych oraz przeprowadzone badania dowodzą, że nie wszystkie organizacje pozarządowe, które zarejestrowały działalność gospodarczą, faktycznie ją prowadzą. Sytuacja taka występuje tak w skali kraju, jak i w województwie podkarpackim. Organizacje pozarządowe, które prowadzą działalność gospodarczą, najczęściej udzielają wsparcia i pomocy osobom potrzebujący, chorym i niepełnosprawnym. Ta grupa organizacji zatrudnia także największą liczbę pracowników, którymi często są osoby niepełnosprawne.

1.8.2. Środki Unii Europejskiej

Fundusze unijne zmieniły zatrudnienie w trzecim sektorze, ale tylko w przypadku tych organizacji, które z nich skorzystały. Organizacje te charakteryzowały się lepszą kondycją już w momencie ubiegania się o dofinansowanie (np. miały personel o niezbędnych kompetencjach do realizacji zadania oraz dysponowały środkami, które mogły być przeznaczone na tzw. udział własny w projekcie). Wpływ funduszy UE na funkcjonowanie organizacji pozarządowych, a w szczególności na kwestie związane z zatrudnianiem personelu, będzie można jednak zweryfikować dopiero po pewnym czasie (m.in. ze względu na tzw. efekt odroczony ich oddziaływania).

---

[96] *Ibidem*.

[97] Projekt *Edukacja z motywacją* realizowany był w latach 2012–2013 przez Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia" z Rzeszowa w ramach programu operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich i dotyczył wzmocnienia sektora pozarządowego w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej. W projekcie brały udział organizacje pozarządowe planujące uruchomienie działalności ekonomicznej, http://www.procarpathia.pl/pl/archiwum_projektow/krajowe/edukacja_z_motywacja/o_projekcie.

Środki przekazywane w ramach programów Unii Europejskiej zajmują specjalne miejsce w strukturze przychodów organizacji pozarządowych. Ich szczególność wynika przede wszystkim z ogromnej liczby ogłaszanych konkursów, przygotowywanych programów oraz ich popularyzacji. Jednak mimo to są dostępne tylko dla nielicznego grona podmiotów, co zwłaszcza w kontekście opisywanej wyżej wielkości budżetów raczej nie jest zaskakujące. W większości przypadków wymagany jest bowiem wkład własny, który trudno zgromadzić, jeśli organizacja w skali roku dysponuje kwotą nieprzekraczającą 5 tys. zł.

Dostępność zewnętrznych źródeł finansowania paradoksalnie potęguje dysproporcje wśród organizacji pozarządowych. Preferowane są bowiem silne organizacje (zdolne do realizacji projektu, posiadające niezbędny potencjał personalny i techniczny), których pozycja już na etapie ubiegania się o dofinansowanie jest znacznie lepsza. Wyniki badań prowadzonych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor potwierdzają rozwarstwianie się sektora pozarządowego.

Korzystanie z funduszy przedakcesyjnych, pierwszych programów unijnych (np. Phare, Sapard, Access), dostępnych jeszcze przed wstąpieniem Polski do UE, jak również w początkowym okresie członkostwa, deklarowało w 2001 r. 3,4% badanych organizacji, w 2003 r. – 4,0%, zaś w 2005 – 2,6%. Dane te pokazują, że stosunkowo niewiele organizacji korzystało ze środków programów pomocowych[98].

Zdobyte doświadczenia w dużym stopniu ułatwiły jednak sięganie po fundusze strukturalne (FS), co potwierdza przedstawiona przez M. Gumkowską i J. Herbsta prawidłowość: około 75% organizacji, które do połowy 2006 r. złożyły wniosek o dofinansowanie ze środków FS, aplikowało wcześniej o środki pomocowe[99]. Wyniki badania przeprowadzonego przez Stowarzyszenie Klon/Jawor w 2006 r. dowodzą, że doświadczenia związane z funduszami przedakcesyjnymi uważane są przez same organizacje za znacznie ważniejsze niż np. ubieganie się o dofinansowanie w ramach konkursów czy przetargów organizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego.

---

[98] M. Gumkowska, J. Herbst, *Raport 2006...*, s. 35–44.

[99] M. Gumkowska, J. Herbst, *Dostęp organizacji pozarządowych do Funduszy Strukturalnych – stan obecny i perspektywy. Raport na podstawie wyników badania Stowarzyszenia Klon/Jawor „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2006"*, www.ngo.pl/files/ue.ngo.pl/public/materialy_analizy/Dostep_NGOs_do_Funduszy_Strukturalnych.pdf [marzec 2009].

Różnice pomiędzy aplikowaniem o środki pomocowe bądź strukturalne są dość istotne (różne obszary działań objętych finansowaniem, procedury i wymagania związane z aplikowaniem, instytucje dystrybuujące środki oraz sposób finansowania). Znaczenie tego rodzaju doświadczeń świadczyć może o pewnym zjawisku „blokady" związanej z niewiedzą lub obawami zmniejszającymi gotowość do aplikowania, widocznymi w przypadku organizacji nieposiadających podobnych doświadczeń. Autorzy raportu *Dostęp organizacji pozarządowych do funduszy strukturalnych – stan obecny i perspektywy* uważają, że czynnikiem determinującym skłonność organizacji do ubiegania się o środki z funduszy UE nie jest sam fakt starania się w przeszłości o środki publiczne w trybie konkursowym, ale specyficzne doświadczenia związane ze środkami unijnymi. Organizacje, które wcześniej były tzw. pasem transmisyjnym dla środków unijnych (przedakcesyjnych), są znacznie częściej również beneficjentami projektów finansowanych z funduszy strukturalnych.

Na podstawie opublikowanego w 2008 r. raportu o stanie sektora pozarządowego w Polsce stwierdzić można, iż proces aplikacyjny o środki UE zakończył się sukcesem w przypadku 11,8% organizacji, które ubiegały się o dofinansowanie. Spośród nich 26,5% (tj. 3% wszystkich organizacji) otrzymało środki przedakcesyjne, 37,5% (tj. 4,3% wszystkich organizacji) uzyskało dofinansowanie z funduszy strukturalnych, a 36% udało się zdobyć środki z obydwu źródeł (tj. 4,5% wszystkich organizacji). Oznacza to, że stopniowo wzrasta skuteczność organizacji w pozyskiwaniu środków unijnych[100].

Fakt, że blisko 36% organizacji pozarządowych, które aplikowały o środki z funduszy strukturalnych, uzyskało dofinansowanie w ramach środków przedakcesyjnych, świadczy o „koncentracji" zarówno zasobów personalnych, technicznych, jak i organizacyjnych niezbędnych do aplikowania w obrębie wąskiej grupy największych organizacji (około 4,5% wszystkich). Potwierdza to również fakt, iż organizacje, które podejmowały starania o uzyskanie zewnętrznych środków, często składały po kilka wniosków.

Uwzględniając rodzaj podmiotów realizujących projekty w ramach poszczególnych programów, można zauważyć, że najwięcej projektów realizowały organizacje pozarządowe w ramach Zintegrowanego programu operacyjnego Rozwój Regionalny – 35,1% wszystkich projektów, oraz

[100] M. Gumkowska, J. Herbst, *Najważniejsze pytania – podstawowe fakty. Polski sektor pozarządowy 2008*, Warszawa 2008, www.ngo.pl/files/civicpedia.pl/public/badania2008.indd.pdf [dalej: *Raport 2008...*], s. 20–21; Portal organizacji pozarządowych: www.ngo.pl [marzec 2009].

w ramach programu operacyjnego (PO) Rozwój Zasobów Ludzkich – 28,6% wszystkich projektów. Najmniej natomiast w ramach: PO Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich (SPO ROL) – 0,77% projektów (bez Programu Pilotażowego „Leader+") i Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb (SPO Ryby) – 0,2%[101].

Badając zasięg terytorialny realizowanych projektów, zauważyć można, że jedynie 13% z nich dotyczyło całego kraju. Pozostałe obejmowały znacznie mniejszy obszar (jedno lub kilka województw). Najwięcej projektów realizowanych było w województwach: mazowieckim (11,2%), lubelskim (8,6%) i podkarpackim (8,1%). O ile pozycja województwa mazowieckiego raczej nie budzi wątpliwości (największy wskaźnik liczebności organizacji pozarządowych oraz efekt „miasta stołecznego Warszawy"), o tyle wysoka lokata pozostałych województw jest raczej zaskakująca. Duża liczba projektów realizowanych w województwie lubelskim tłumaczona jest liczbą organizacji prowadzących działania związane z rynkiem pracy (i realizujących w tym zakresie projekty). Sukces województwa podkarpackiego w świetle zebranych danych był jednak trudny do wytłumaczenia. Rozmieszczenie projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe w poszczególnych województwach obrazuje tabela 23.

Tabela 23. Odsetek projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe w poszczególnych województwach z uwzględnieniem miejsca ich siedziby

Lp.	Województwo	Odsetek realizowanych projektów	Odsetek projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe
1.	mazowieckie	11,2%	20,3%
2.	lubelskie	8,6%	11,1%
3.	podkarpackie	8,1%	8,8%
4.	dolnośląskie	6,4%	6,0%
5.	wielkopolskie	6,3%	6,5%
6.	śląskie	5,9%	6,6%
7.	małopolskie	5,6%	5,1%

[101] Na przestawionym wykresie w ramach programu operacyjnego Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich wyodrębniony został Pilotażowy Program „Leader+", który w krajach UE stanowi odrębny program – Inicjatywę Wspólnotową „Leader".

8.	kujawsko-pomorskie	5,3%	4,2%
9.	pomorskie	5,3%	6,6%
10.	podlaskie	4,8%	5,3%
11.	zachodniopomorskie	4,4%	5,1%
12.	łódzkie	4,0%	3,9%
13.	warmińsko-mazurskie	3,9%	3,6%
14.	świętokrzyskie	3,4%	2,8%
15.	lubuskie	2,1%	2,3%
16.	opolskie	1,6%	1,7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Wykorzystanie funduszy strukturalnych przez organizacje pozarządowe. Podsumowanie i szanse na przyszłość – materiały z konferencji „Wykorzystanie funduszy strukturalnych przez organizacje pozarządowe. Podsumowanie i szanse na przyszłość", która odbyła się 4 grudnia 2007 r. w Centrum Artystycznym Fabryka Trzciny w Warszawie*, www.ngo.pl/x/322488.

Badania prowadzone przez Stowarzyszenie Klon/Jawor dowodzą, że sukcesywnie wzrasta odsetek organizacji aplikujących o środki unijne (w latach 2009 i 2010 sięgnęła po to źródło finansowania 1/4 podmiotów). Spośród organizacji działających na skalę lokalną o tego typu fundusze ubiegało się 15% podmiotów (8% z sukcesem), a wśród aktywnych na skalę ogólnokrajową – aż 43% organizacji (24% z sukcesem). Najwięcej organizacji ubiegających się o środki publiczne w tym okresie prowadziło działalność w obszarze edukacji i oświaty (aplikowało o nie około 39% spośród aktywnych w tym obszarze, z czego około 80% skutecznie)[102].

W latach 2010–2012 o środki europejskie aplikowało 26% organizacji w Polsce, a 14% organizacji otrzymało dofinansowanie. Organizacje, które ubiegały się o dofinansowanie ze środków publicznych, zazwyczaj złożyły więcej niż jeden wniosek. Najczęściej środki ze źródeł unijnych chciały pozyskać organizacje działające w sferze rozwoju lokalnego (55% aplikujących organizacji). Jednocześnie organizacje działające w tej sferze najczęściej uzyskiwały dofinansowanie (38% organizacji działających w tej sferze, które ubiegały się o dofinansowanie, uzyskało środki). W dalszej kolejności liczne projekty przygotowały organizacje działające w sferze usług socjalnych, pomocy społecznej, humanitarnej i ratownictwa (39% organizacji, a dla

[102] J. Przewłocka, *op. cit.*, s. 17–18.

21% spośród nich ubieganie się o środki publiczne zakończyło się sukcesem) oraz organizacje ze sfery edukacji i wychowania (36% wszystkich organizacji działających w tej sferze, 20% organizacji uzyskało dofinansowanie). Najrzadziej o dofinansowanie ubiegały się organizacje aktywne w sferze sportu, turystyki, rekreacji i hobby (13% organizacji w tej sferze, dofinansowanie uzyskało jedynie 6%). Wyniki te są o tyle szczególne, że organizacje aktywne w tej sferze tworzą najliczniejszą grupę. Podkreślić jednak należy, iż na aktywność organizacji w ubieganiu się o środki publiczne miały wpływ programy, których wytyczne przesądzały o możliwości dofinansowania danego przedsięwzięcia. O dofinansowanie ubiegały się najczęściej organizacje dysponujące przychodami powyżej 1 mln zł (67% wszystkich organizacji, 51% organizacji uzyskało dofinansowanie). Najrzadziej o środki publiczne występowały organizacje o najmniejszych budżetach, co jest naturalną konsekwencją ich słabej kondycji finansowej, a zarazem czynnikiem uniemożliwiającym zmianę niekorzystnej sytuacji[103].

Analizując wielkość środków zakontraktowanych, czyli określonych w umowach z projektodawcami, zauważyć można, że najwięcej takich środków w 2008 r. uzyskały organizacje z województwa mazowieckiego (273,1 mln zł). Sytuacja ta jest naturalną konsekwencją koncentracji podmiotów sektora pozarządowego w stolicy. Najmniej środków otrzymały organizacje z województwa opolskiego (4,1 mln zł). Organizacje z województwa podkarpackiego uzyskały 20,4 mln zł, zajmując 9. miejsce wśród beneficjentów. Podobną ilość środków otrzymały organizacje z województw małopolskiego (20,4 mln zł) oraz warmińsko-mazurskiego (20,6 mln). W 2011 r. w dalszym ciągu województwo mazowieckie wyróżniało się na tle innych regionów Polski pod względem liczby organizacji pozarządowych, które uzyskały dofinansowanie (827,4 mln zł zakontraktowanych do 2012 r.). Organizacje pozarządowe z województwa podkarpackiego zajmowały 8. miejsce (284,7 mln zł). Na ostatnim miejscu znalazły się organizacje z województwa lubuskiego (109,7 mln zł)[104]. Szczegółowe informacje na temat środków zakontraktowanych przez organizacje pozarządowe z poszczególnych regionów Polski w roku 2008 oraz do 2011 r. przedstawione zostały w tabeli 24.

[103] J. Przewłocka, P. Adamiak, J. Herbst, *op. cit.*, s. 125.

[104] Dane portalu Moja Polis (www.mojapolis.pl).

Tabela 24. Wartość projektów dofinansowanych (zakontraktowanych) z funduszy UE, uzyskanych przez fundacje i stowarzyszenia (w mln zł)

Lp.	Województwo	Wartość środków zakontraktowanych z funduszy UE przez organizacje pozarządowe (w mln zł)	
		2008	2011
1.	dolnośląskie	17,7	312,2
2.	kujawsko-pomorskie	22,1	256,4
3.	lubelskie	34,2	520,0
4.	lubuskie	14,6	109,7
5.	łódzkie	18,6	260,9
6.	małopolskie	20,4	370,6
7.	mazowieckie	273,1	827,4
8.	opolskie	4,1	115,2
9.	podkarpackie	20,4	284,7
10.	podlaskie	18,6	214,6
11.	pomorskie	19,1	259,2
12.	śląskie	25,4	356,4
13.	świętokrzyskie	31,6	279,9
14.	warmińsko-mazurskie	20,6	266,5
15.	wielkopolskie	33,3	367,8
16.	zachodniopomorskie	31,4	317,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013]).

Analizując wielkość zakontraktowanych środków przypadających na jedną organizację pozarządową (uwzględniona została szeroka definicja organizacji pozarządowej, obejmująca nie tylko stowarzyszenia i fundacje, ale również organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego, organizacje pracodawców, związki zawodowe, a także inne organizacje społeczne), zauważyć można, że regiony przodujące w pozyskiwaniu środków przez organizacje pozarządowe nie wyróżniają się pod względem wielkości środków przypadających na jedną organizację. Na pierwszym miejscu uplasowały się organizacje z województwa podkarpackiego (14 057,2 zł przypadających na jedną organizację do 2011 r.). Organizacje z województwa mazowieckiego znalazły się na 12. miejscu. Najmniej środków pozyskali beneficjenci z województwa kujawsko-pomorskiego (7433,8 zł przypadających na jedną orga-

nizację do 2011 r.)[105]. Zaskakująco wysoka pozycja województwa podkarpackiego świadczy o dużej skuteczności organizacji pozarządowych w ubieganiu się o dofinansowanie przedsięwzięć ze środków publicznych oraz prawdopodobnie znacznych dofinansowaniach przyznawanych w ramach pojedynczych projektów. Szczegółowe informacje o wartości projektów dofinansowanych ze środków UE w przeliczeniu na jedną organizację pozarządową zamieszczone zostały w tabeli 25.

Tabela 25. Wartość projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe dofinansowanych z funduszy UE w przeliczeniu na jedną organizację

Lp.	Województwo	Wartość środków zakontraktowanych z funduszy UE w przeliczeniu na jedną organizację	
		2008	2011
1.	dolnośląskie	219,5	9861,3
2.	kujawsko-pomorskie	344,9	7433,8
3.	lubelskie	326,6	9695,0
4.	lubuskie	75,9	10 766,5
5.	łódzkie	145,5	11 077,8
6.	małopolskie	279,4	9308,2
7.	mazowieckie	23,3	8794,4
8.	opolskie	335,7	8060,8
9.	podkarpackie	215,5	14 057,2
10.	podlaskie	195,2	10 650,5
11.	pomorskie	93,1	11 219,4
12.	śląskie	216,4	8161,1
13.	świętokrzyskie	356,9	10 421,7
14.	warmińsko-mazurskie	172,1	12 763,1
15.	wielkopolskie	73,9	7509,6
16.	zachodniopomorskie	155,7	11 216,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013]).

[105] *Ibidem*.

Informacji na temat doświadczeń podkarpackich organizacji pozarządowych w ubieganiu się o środki publiczne dostarczają wyniki badania własnego autorki przeprowadzonego w latach 2008–2009. W tym okresie stosunkowo niewiele organizacji korzystało z dofinansowania ze środków unijnych (jedynie 8,7% wszystkich wskazań dotyczyło udziału tych środków w strukturze przychodów). Wynik ten był bardzo zbliżony do stanu z okresu realizacji projektu *Eurokaskada*, bowiem w 2004 r. jedynie 7% organizacji korzystało z dofinansowania przedsięwzięć w ramach środków krajowych i zagranicznych (obejmujących również fundusze unijne)[106]. Wynik ten oznacza, iż podkarpackie organizacje w niewielkim stopniu polepszyły swoje umiejętności w zakresie sięgania po środki publiczne. Jednak jak potwierdzają przedstawione powyżej dane, sytuacja zmieniła się w kolejnym okresie budżetowym Unii Europejskiej, kiedy województwo podkarpackie zajęło 1. miejsce pod względem wielkości uzyskanych środków przypadających na jedną organizacje pozarządową (tabela 25).

Analiza danych dotyczących środków unijnych uzyskanych przez podkarpackie organizacje pozarządowe potwierdziła jednak, że do 2008 r. niewiele organizacji pozarządowych uzyskało takie dofinansowanie. Żadne stowarzyszenie ani fundacja z Krosna oraz powiatów: rzeszowskiego, brzozowskiego, ropczycko-sędziszowskiego, sanockiego, mieleckiego, łańcuckiego, przemyskiego, strzyżowskiego, jasielskiego i bieszczadzkiego – nie uzyskały dofinansowania. Najwięcej środków zdobyły organizacje z powiatu przeworskiego (3,63 mln zł). Sytuacja zmieniała się w okresie późniejszym. Po względem wielkości środków pozyskanych przez organizacje pozarządowe (stowarzyszenia i fundacje) wyróżniał się Rzeszów (18,4 mln zł) oraz powiaty: rzeszowski (16,7 mln zł), brzozowski (14,6 mln zł), przeworski (13,3 mln zł) i jarosławski (13 mln zł). Organizacje z Krosna nie zdobyły dofinansowania na realizację swoich przedsięwzięć. Informacje na temat doświadczeń w pozyskiwaniu środków unijnych przez organizacje z poszczególnych powiatów województwa podkarpackiego przedstawione zostały w tabeli 26.

---

[106] A. Barczewska-Dziobek, *Podkarpackie organizacje pozarządowe i możliwość wykorzystania przez nie unijnych Funduszy Strukturalnych – raport z badań* [w:] *Społeczeństwo Podkarpacia w badaniach rzeszowskiego ośrodka socjologicznego*, red. M. Malikowski, Rzeszów 2008, s. 424.

Tabela 26. Wartość projektów dofinansowanych z funduszy UE realizowanych przez fundacje i stowarzyszenia (w mln zł)

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	Wartość projektów dofinansowanych z funduszy UE (w mln zł)	
		2008	2011
1.	bieszczadzki		1,2
2.	brzozowski		14,6
3.	dębicki	0,05	10,1
4.	jarosławski	1,03	13,0
5.	jasielski		1,9
6.	kolbuszowski	0,35	5,2
7.	Krosno		0,0
8.	krośnieński	0,10	10,5
9.	leski	0,19	6,7
10.	leżajski	0,05	6,5
11.	lubaczowski	0,10	7,7
12.	łańcucki		4,9
13.	mielecki		6,5
14.	niżański	0,33	3,8
15.	przemyski		4,3
16.	Przemyśl	0,20	1,8
17.	przeworski	3,63	13,3
18.	ropczycko-sędziszowski		7,9
19.	rzeszowski		16,7
20.	Rzeszów	0,25	18,4
21.	sanocki		6,8
22.	stalowowolski	0,48	7,2
23.	strzyżowski		3,4
24.	Tarnobrzeg	0,33	4,2
25.	tarnobrzeski	0,46	3,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013]).

Analizując wielkość pozyskanych środków unijnych przypadających na jedną organizację pozarządową, zauważyć można, iż sytuacja przedstawia się analogicznie jak w skali kraju. Również w województwie podkarpackim powiaty, które wyróżniały się pod względem wielkości środków pozyskanych przez organizacje pozarządowe, nie zawsze przodowały, je-

śli chodzi o wielkość środków przypadających na jedną organizację pozarządową. Najwięcej środków przypadających na jedną organizację pozarządową odnotowano w powiecie rzeszowskim (49 453,2 zł) oraz przemyskim (39 522,9 zł). Organizacje pozarządowe z Rzeszowa zajęły 5. miejsce (17 210,5 zł)[107]. Sytuacja ta potwierdza prawidłowość, że duża liczba organizacji pozarządowych oznacza (tak jak w przypadku Rzeszowa), iż w tej grupie znajduje się również sporo organizacji znacznie słabszych, co wynika z ich potencjału (głównie osobowego) oraz krótkiego okresu funkcjonowania. W Rzeszowie w 2012 r. powstało ponad 15% wszystkich organizacji zarejestrowanych w województwie podkarpackim (tabela 3). Więcej informacji na temat wielkości środków unijnych przypadających na jedną organizację pozarządową z poszczególnych powiatów województwa podkarpackiego zamieszczono w tabeli 27.

Tabela 27. Wartość projektów dofinansowanych z funduszy UE realizowanych przez organizacje w przeliczeniu na jedną organizację

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	2008	2011
1.	bieszczadzki	168,6	10935,6
2.	brzozowski	92,6	7122,1
3.	dębicki	104,7	12253,1
4.	jarosławski	156,6	9772,6
5.	jasielski	118,7	4888,9
6.	kolbuszowski	96,5	4235,3
7.	Krosno	82,6	17776,2
8.	krośnieński	182,2	5354,3
9.	leski	108,6	7237,9
10.	leżajski	123,7	8988,9
11.	lubaczowski	112,7	4845,3
12.	łańcucki	102,3	4837,4
13.	mielecki	161,5	10 997,8
14.	niżański	197,4	4604,9
15.	przemyski	124,4	39 522,9
16.	Przemyśl	28,9	4589,8
17.	przeworski	120,8	4522,6
18.	ropczycko-sędziszowski	124,5	18 599,4
19.	rzeszowski	88,0	49 453,2

[107] Dane portalu Moja Polis (www.mojapolis.pl).

20.	Rzeszów	760,7	17 210,5
21.	sanocki	112,3	9073,3
22.	stalowowolski	60,5	7573,7
23.	strzyżowski	162,8	4596,3
24.	Tarnobrzeg	56,7	7677,1
25.	tarnobrzeski	93,0	13 763,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013].

Podsumowując, kondycja finansowa podkarpackich organizacji nie odbiega w istotny sposób od większości organizacji funkcjonujących w Polsce. Niestety, w dalszym ciągu wiele z nich to organizacje słabe, dysponujące niewielkimi przychodami, gdzie jednym z najważniejszych źródeł finansowania działalności są składki członkowskie. Oznacza to, że większość podejmowanych działań (raczej o charakterze incydentalnym) możliwa jest dzięki społecznemu zaangażowaniu ich członków. Organizacje te w związku z opisywaną sytuacją rzadko posiadają biura, niezbędne wyposażenia oraz – co najważniejsze – odpowiedni potencjał personalny, który pozwoliłby na profesjonalizację działań.

W województwie podkarpackim działają także organizacje dysponujące znacznymi, kilkumilionowymi budżetami, zatrudniające wykwalifikowany personel, zdolne do podejmowania działań wykraczających poza obszar województwa. Realizowane przez nie projekty uzyskują wyróżnienia również o charakterze międzynarodowym (np. Centrum Rozwoju Społeczno-Ekonomicznego z Sielca wyróżnione przez Komisję Europejską za realizację projektu *Euro-Dyskusje, Euro-Świadomość, Euro-Aktywność*)[108]. Organizacje te posiadają więc niezbędny potencjał do pozyskiwania kolejnych środków. W skali Podkarpacia można więc też mówić o procesie pogłębiania się dysproporcji pomiędzy organizacjami. Dostępność środków zewnętrznych, które wspierać mają działalność organizacji, dla części z nich jest nieosiągalna (nieznajomość procedur, nieumiejętność przygotowania aplikacji, brak środków finansowych, personelu do realizacji zadań oraz niewiara we własne możliwości i szanse powodzenia przedsięwzięcia). Słabe organizacje nie mają zatem możliwości wsparcia swoich działań w ten sposób. Rozwiązaniem tej sytuacji mogłoby być partnerstwo pozwalające na łączenie zasobów słabszych

[108] A. Pieniążek, *Podkarpackie organizacje pozarządowe...*, s. 128.

organizacji, przyczyniające się do przełamania barier i zainicjowania procesu rozwoju mniejszych podmiotów. Jednak małe organizacje postrzegane są często jako nieatrakcyjne przez podmioty silniejsze. Nie są bowiem w stanie zapewnić poczucia pewności, że podejmowane przez nie działania lub współpraca przebiegać będzie bez większego ryzyka.

1.9. Zasięg działalności organizacji pozarządowych

Największa liczba polskich organizacji deklaruje, że zasięg ich działalności obejmuje gminę lub powiat (tabela 28). Województwo jako obszar działalności wskazało najwięcej organizacji z województw: podlaskiego (20% organizacji), świętokrzyskiego (20%), lubelskiego (21%), podkarpackiego (23%) oraz lubuskiego (25%), czyli z regionów, w których organizacje najczęściej prowadzą wyłącznie działalność nieodpłatną (podlaskie – 77% organizacji, świętokrzyskie – 79%, lubelskie – 76%, podkarpackie – 82%, lubuskie – 76%). Najrzadziej zatrudniają pracowników organizacje w województwach: świętokrzyskim, lubelskim i podkarpackim – po 10%, podlaskim – 12%, lubuskim – 13%. Dane te pozwalają stwierdzić, że deklarowany zasięg działalności odbiega od rzeczywistych możliwości organizacji z tych regionów[109].

Tabela 28. Deklarowany zasięg terytorialny głównej działalności organizacji pozarządowych

Lp.	Województwo	Maksymalny zasięg terytorialny głównej działalności			
		gmina	powiat	woje-wództwo	cały kraj
1.	łódzkie	28,0	26,0	17,0	14,0
2.	mazowieckie	21,0	19,0	14,0	28,0
3.	małopolskie	31,0	23,0	15,0	13,0
4.	śląskie	30,0	23,0	19,0	15,0
5.	lubelskie	38,0	19,0	21,0	9,0
6.	podkarpackie	29,0	25,0	23,0	9,0
7.	podlaskie	27,0	21,0	20,0	13,0
8.	świętokrzyskie	34,0	24,0	20,0	9,0
9.	lubuskie	24,0	24,0	25,0	12,0
10.	wielkopolskie	30,0	24,0	16,0	14,0

[109] Dane Głównego Urzędu Statystycznego.

11.	zachodniopomorskie	30,0	22,0	17,0	14,0
12.	dolnośląskie	25,0	28,0	19,0	12,0
13.	opolskie	33,0	25,0	17,0	9,0
14.	kujawsko-pomorskie	31,0	22,0	16,0	17,0
15.	pomorskie	29,0	22,0	19,0	16,0
16.	warmińsko-mazurskie	32,0	27,0	15,0	12,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego [15 grudnia 2013].

Do podobnych wniosków skłaniają wyniki badania własnego autorki przeprowadzonego w latach 2008–2009[110] – obszar gminy wskazany został przez blisko 29% badanych organizacji.

Porównując wielkość miejscowości będących siedzibą badanych organizacji z deklarowanym zasięgiem działalności, zauważono, że podmioty mające siedzibę w miejscowościach do 10 tys. mieszkańców wskazywały, iż swoją działalnością obejmują przede wszystkim gminę. Około 16% organizacji wskazywało jako zasięg działania województwo. Organizacje, które miały siedzibę w miejscowościach od 10 do 25 tys. mieszkańców deklarowały działanie głównie w powiecie (około 42% organizacji), natomiast obejmowanie aktywnością całego województwa wskazało 28% organizacji.

Badając kolejną grupę organizacji mających siedzibę w miejscowościach od 25 do 50 tys. mieszkańców, stwierdzono, że najwięcej organizacji deklarowało, że swoją działalnością obejmuje województwo (ponad 60% organizacji). Podobnie przedstawiała się sytuacja w przypadku organizacji, które jako siedzibę wskazały miejscowość powyżej 50 tys. mieszkańców (ponad 88% takich organizacji deklarowało prowadzenie działalności w województwie).

Uzyskane wyniki oznaczają, że im większa miejscowość, w której znajduje się siedziba organizacji, tym większy zasięg ma deklarowana działalność. Zwrócić jednak należy uwagę, iż niejednokrotnie organizacje o słabym potencjale (osobowym, technicznym, a przede wszystkim finansom), działające głównie dzięki społecznej pracy członków, deklarowały znaczny zasięg oddziaływania (powiat, województwa), nie mając w rzeczywistości środków ani możliwości do działań na taką skalę. Sytuacja ta wynika m.in. z faktu, że znaczna część organizacji dostosowuje deklarowany zasięg swojej działalności do wymogów programów, w ramach których potencjalnie mogłyby się starać o dofinansowanie.

[110] Badania własne prowadzone od maja 2008 do marca 2009 r.

1.10. Współpraca z administracją samorządową

Dla większości organizacji najważniejszym, najbliższym oraz najbardziej naturalnym partnerem jest samorząd, umożliwiający również dostęp do finansów publicznych. Dla samorządu zaś współpraca z organizacjami pozarządowymi to szansa na autentyczną partycypację społeczną (aktywny udział mieszkańców w sprawach dla nich istotnych) i praktykowanie demokracji w jej lokalnym wymiarze[111].

W literaturze amerykańskiej wyróżnia się trzy zasadnicze poglądy dotyczące współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych. Zgodnie z *third party government* – koncepcją L.M. Salamona – współpraca obu sektorów jest prawdziwym partnerstwem równych stron, najbardziej efektywnym, bo wykorzystującym jedynie ich dobre cechy[112]. Według P.L. Bergera i R.J. Neuhaus umożliwia ona obywatelom większy wpływ na sprawowaną władzę i politykę społeczną (*empowerment*) poprzez ich upodmiotowienie[113]. Zgodnie natomiast z koncepcją M. Lipsky'ego i S. Smitha przez zlecanie realizacji zadań publicznych państwo poszerza w rzeczywistości swoją władzę i wpływy[114]. Badania prowadzone przez M. Lipsky'ego i S. Smitha potwierdziły także, że organizacje pozarządowe, realizując zadania publiczne, przejmują jednocześnie priorytety administracji publicznej, w wyniku czego stopniowo upodabniają się do instytucji publicznych[115]. W Europie organizacje pozarządowe uważane są nawet za potencjalnych sukcesorów administracji publicznej w świadczeniu niektórych usług, w szczególności związanych z zatrudnieniem i pomocą społeczną[116].

---

[111] J. Kwiatkowski, *Partycypacja społeczna i rozwój społeczny*, Warszawa 2003, s. 9.

[112] Więcej: L.M. Salamon, *Partners in Public Service. Government – Nonprofit Relations in the Modern Welfare State*, Baltimore 1995.

[113] Więcej: P.L. Berger, R.J. Neuhaus, *To Empower People: The Role of Mediating Structures in Public Policy*, Washington 1977.

[114] A. Pieniążek, *Podkarpackie organizacje pozarządowe...*, s. 231. Więcej: S.R. Smith, M. Lipsky, *Nonprofits for Hire: The Welfare State in the Age of Contracting*, Cambridge 1993.

[115] A. Rymsza, *Partnerzy służby publicznej? Wyzwania współpracy sektora pozarządowego z administracją publiczną w świetle doświadczeń amerykańskich*, „Trzeci Sektor" 2005, nr 3, s. 53.

[116] J. Herbst, *Trzeci sektor na rozdrożu – kondycja organizacji pozarządowych w Polsce w świetle wyników badań*, „Trzeci Sektor" 2006, nr 8, s. 66. Na ten temat również: M. Campbell, *The Third System Employment and Local Development*, Leeds 1999.

Do wejścia w życie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie współpracę samorządu z organizacjami pozarządowymi regulowano poprzez rozwiązania przewidziane w ustawie o finansach publicznych[117]. W ustawie nałożony został m.in. obowiązek unormowania w prawie lokalnym reguł przekazywania środków publicznych organizacjom „nienależącym do sektora finansów" i „niedziałającym w celu osiągnięcia zysku" (art. 118 ustawy).

Punktem zwrotnym w kształtowaniu się współpracy samorządu województwa podkarpackiego z organizacjami pozarządowymi było uchwalenie w 2003 r. ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Współpraca ta obecnie przybiera formę współpracy finansowej i pozafinansowej. Bardziej rozwiniętą formą współpracy jest jednak współpraca pozafinansowa, która wymaga znacznie mniej nakładów.

W ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zostały stworzone podstawy prawne do systematycznej współpracy organów administracji samorządowej z organizacjami pozarządowymi w sferze realizacji zadań publicznych, gdyż dotychczasową uznaniowość przy rozdzielaniu środków finansowych zastąpiono obowiązkiem współpracy z podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego[118]. Tym samym powstały warunki dla rozwoju konkurencji w realizacji zadań publicznych[119]. Ustawa nie miała jednak charakteru „konstytucji organizacji pozarządowych", o czym świadczyło wyłączenie spod jej regulacji zlecania zadań publicznych z zakresu pomocy społecznej[120]. Zapisy te zostały zmienione w wyniku nowelizacji ustawy w 2010 r.[121] Rozszerzono wówczas zakres przedmiotowy otwartych konkursów ofert o zadania z zakresu pomocy społecznej oraz wykonywania usług i instrumentów rynku pracy[122].

---

[117] Ustawa z 19 grudnia 1998 r. o finansach publicznych (Dz.U. 1998, nr 155, poz. 1014).

[118] R. Skiba, *Jak współpracować z administracją*, „Gazeta.ngo.pl" 2004, nr 3, s. 10.

[119] M. Dobranowska, *Nie o miłość tu chodzi, lecz o solidną przyjaźń*, „Gazeta.ngo.pl" 2004, nr 3, s. 5–6.

[120] Na posiedzeniu nr 56 w dniu 17 grudnia 2009 r. Sejm uchwalił nowelizację ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, 18 grudnia tekst ustawy przekazany został do Senatu.

[121] Ustawa z 22 stycznia 2010 r. o zmianie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2010, nr 28, poz. 146).

[122] P. Kontkiewicz, *Jak nowe mechanizmy współpracy zawarte w nowelizacji ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wpłynęły na współdziałanie administracji publicznej z trzecim sektorem?*, „Trzeci Sektor" 2011, nr specjalny, s. 75.

Obowiązek i zasady współpracy dotyczą nie tylko podmiotów mających status pożytku publicznego, ale wszystkich organizacji pozarządowych i innych podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego. Jako najważniejsza forma współpracy finansowej wskazane zostało zlecanie organizacjom pozarządowym realizacji zadań publicznych na zasadach określonych w ustawie[123]. Może ono nastąpić w dwóch formach: powierzania wykonywania zadania publicznego wraz z udzieleniem dotacji na sfinansowanie jego realizacji oraz wspierania wykonywania zadania publicznego wraz z udzieleniem dotacji na częściowe dofinansowanie jego realizacji.

Organy administracji publicznej w celu zlecenia realizacji zadania publicznego uznanego za działalność pożytku publicznego obowiązane są przeprowadzić otwarty konkurs ofert (chyba że przepisy odrębne przewidują inny tryb zlecania), do którego mogą przystąpić podmioty (w tym m.in. organizacje pozarządowe) prowadzące działalność pożytku publicznego. Podmioty te mogą także z własnej inicjatywy wystąpić do organu administracji z ofertą realizacji zadania publicznego, również takiego, które jest już realizowane w inny sposób. Organ ten ma obowiązek rozważyć celowość realizacji danego zadania publicznego przez organizację[124].

W roku 2010 została wprowadzona nowa forma realizacji zadań publicznych – inicjatywa lokalna. W jej ramach mieszkańcy mogą zgłosić wniosek o realizację zadania publicznego, deklarując współudział w jego wykonaniu. Może on polegać na świadczeniu pracy społecznej bądź na świadczeniach rzeczowych lub pieniężnych (art. 19 b ustawy).

Szczegółowych informacji na temat współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi dostarczają sprawozdania z wykonania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, opracowane za lata 2004–2009 przez Departament Pożytku Publicznego MPiPS[125]. Zgromadzony tam materiał obrazuje zakres współpracy finansowej i pozafinansowej.

Współpraca pozafinansowa może przybierać formy: (1) wzajemnego informowania się o planowanych kierunkach działalności i współdziałania

---

[123] W związku z pracami nad nowelizacją ustawy (2009 r.) projektuje się poszerzenie tego katalogu o udzielanie pożyczek, poręczeń i gwarancji organizacjom realizującym działania w sferze pożytku publicznego (Instytut Spraw Publicznych: www.isp.org.pl/kompas/index.php?v=news&id=227 [październik 2009]).

[124] Więcej zob.: R. Skiba, R. Niecikowska, *Jak współpracować z administracją publiczną?*, Warszawa 2005.

[125] Departament Pożytku Publicznego Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: www.pozytek.gov.pl [lipiec 2013].

w celu zharmonizowania tych kierunków; (2) konsultowania z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami działającymi w sferze pożytku publicznego, odpowiednio do zakresu ich działania, projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej organizacji; (3) tworzenia wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym, złożonych z przedstawicieli organizacji pozarządowych, podmiotów działających w sferze pożytku publicznego oraz przedstawicieli właściwych organów administracji publicznej[126].

Departament Pożytku Publicznego MPiPS, opracowując zasady tworzenia programu współpracy jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi i podmiotami działającymi w sferze pożytku publicznego, uznał za podstawową formę współpracy wzajemne informowanie się przedstawicieli obu sektorów (publicznego i pozarządowego), bez czego niemożliwe byłoby utrzymywanie jakiejkolwiek trwalszej współpracy[127]. Jako inne ważne formy współpracy wskazano: wspólne rozpoznawanie potrzeb społeczności lokalnej i planowanie działań służących ich zaspokojeniu; pomoc w pozyskiwaniu partnerów zagranicznych oraz poszukiwaniu środków finansowych z innych źródeł (funduszy międzynarodowych, Unii Europejskiej, a zwłaszcza Europejskiego Funduszu Społecznego); umożliwienie organizacjom skorzystania z preferencyjnych zasad uzyskiwania lokali na działalność; promowanie i pomoc w tworzeniu ich dobrego wizerunku; organizowanie szkoleń i doradztwa dla organizacji pozarządowych; dofinansowywanie w formie grantów pozarządowych ośrodków doradztwa dla inicjatyw pozarządowych; pomoc w nawiązywaniu współpracy międzynarodowej[128].

Zgodnie z zapisami ustawy wskazane formy nie są obowiązkowe, jednak ich realizacja służyć ma najbardziej intensywnej i w rezultacie sformalizowanej formie współpracy, tj. zlecaniu realizacji zadań publicznych (które zostało już wcześniej opisane).

[126] Art. 5 pkt 2–4 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

[127] Departament Pożytku Publicznego Ministerstwa Pracy Polityki Społecznej: www.pozytek.gov.pl/www.pozytek.gov.pl/Wspolpraca,z,samorzadem,383.html [sierpień 2009].

[128] W projekcie nowelizacji ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (z 2009 r.) planuje się poszerzenie katalogu podstawowych form współpracy o konsultowanie aktów normatywnych, tworzenie lokalnych ośrodków wspierania organizacji pozarządowych oraz inicjatywę lokalną, dzięki której mieszkańcy będą mogli podjąć systematyczną współpracę z administracją w wybranych dziedzinach. Więcej zob. Instytut Spraw Publicznych: www.isp.org.pl/kompas [październik 2009].

Analizując formy współpracy pozafinansowej (wymienione w ustawie), zauważyć można, że większość polskich samorządów (w tym podkarpackie) z nich korzystała. Szczegółowe informacje o odsetku samorządów współpracujących finansowo lub pozafinansowo z organizacjami pozarządowymi przedstawione zostały w tabeli 29.

Tabela 29. Odsetek samorządów współpracujących finansowo lub pozafinansowo z organizacjami pozarządowymi w latach 2004–2012

Lp.	Rok	Gmina	Powiat	Województwo
1.	2004	brak danych		
2.	2005	73–86,5%	76,5–80%	100%
3.	2006	71,4–82%	75–83,2%	100%
4.	2007	82,1–87,2	68,4–80%	100%
5.	2008	71,2%	68,4%	100%
6.	2009	brak danych		
7.	2010	brak danych		
8.	2011	brak danych		
9.	2012	brak danych		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Sprawozdanie z działania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za okres od dnia jej wejścia w życie do dnia 31 grudnia 2004 roku*, Warszawa 2005; A. Strzała, J. Jaworski, *Sprawozdanie z funkcjonowania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za 2005 rok*, Warszawa 2007, oraz *Sprawozdanie z funkcjonowania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za 2009 rok*, Warszawa 2011.

W województwie podkarpackim współpraca w zakresie wzajemnego informowania się o planowanych kierunkach działalności i współdziałania w celu ich zharmonizowania polegała przede wszystkim na bieżącej wymianie informacji na temat działalności organizacji oraz możliwości ubiegania się o dofinansowanie przedsięwzięć ze źródeł samorządowych. Informacje te przekazywane były głównie za pośrednictwem stron internetowych, ogłoszeń zamieszczanych w prasie, telewizji i poczty e-mail kierowanej do Regionalnej Sieci Partnerów Lokalnych.

Tworzono też wspólne zespoły o charakterze doradczym i inicjatywnym, w których uczestniczyli przedstawiciele organizacji i innych podmiotów działających w sferze pożytku publicznego. Samorząd województwa podkarpackiego powołał np. w 2004 r. dziewięć takich zespołów, a w 2005 r. – dziesięć, była to wówczas największa liczba zespołów powołanych w jednym województwie w skali kraju. W latach 2006 i 2008 takiej formy już, niestety, nie

odnotowano, a w 2007 r. stwierdzono jeden przypadek. Wskazane zespoły doradcze dotyczyły m.in. powoływania Panelu Ekspertów i Regionalnego Komitetu Sterującego, składających się z przedstawicieli różnych instytucji, w tym organizacji pozarządowych[129]. Przedstawiciele organizacji pozarządowych byli również członkami Zespołu Programującego System Wdrażania Inicjatywy Wspólnotowej Interreg III w Polsce w latach 2004–2006[130]. W tej grupie ciał doradczych należy też wymienić Zespoły Robocze ds. Aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa. Oprócz struktur sformalizowanych powoływano zespoły nieformalne.

W niewielkim zakresie korzystano z możliwości konsultowania projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej organizacji (samorząd województwa podkarpackiego w 2005 r. – 1 akt prawny, w 2006 r. – 0, w latach 2007 i 2008 – 2).

W województwie podkarpackim stosowano również inne formy współpracy z organizacjami pozarządowymi, takie jak: wspólne organizowanie konferencji i szkoleń, prowadzenie badań i przygotowywanie raportów, wymiana doświadczeń.

Badania funkcjonowania sektora pozarządowego prowadzone przez Stowarzyszenie Klon/Jawor potwierdziły jednak, że znaczna liczba organizacji deklaruje brak kontaktów z samorządem regionalnym (województwa). W 2004 r. aż 46% badanych wskazało brak jakichkolwiek form współpracy[131]. Podobna liczba organizacji wskazała taki stan rzeczy w 2006 r. Zmniejszył się jednak odsetek tych organizacji, które wskazywały utrzymywanie regularnych kontaktów – w 2004 r. było to 30% badanych, w 2006 tylko 26,5%. Rozbieżności pomiędzy deklaracjami przedstawicieli obydwu sektorów świadczyć mogą o tym, że nałożenie na samorząd obowiązku współdziałania z organizacjami i tworzenia programów współpracy skłania je do takich deklaracji, by zadośćuczynić zapisom programowym.

---

[129] Zespoły te zostały powołane na podstawie uzupełnienia ZPORR przyjętego rozporządzeniem Ministra Gospodarki i Pracy z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie przyjęcia uzupełnienia Zintegrowanego programu operacyjnego rozwoju regionalnego na lata 2004–2006 (Dz.U. 2004, nr 200, poz. 2051).

[130] Członkowie zespołu powołani byli przez Marszałka Województwa Podkarpackiego na podstawie zgłoszonych kandydatur.

[131] M. Gumkowska, J. Herbst, *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych – raport z badania 2004*, Warszawa 2005, s. 33.

Podobnych informacji dostarczają wyniki badania własnego autorki prowadzonego w latach 2008–2009. Współpracę z samorządem województwa podkarpackiego deklarowało jedynie 38% podmiotów objętych badaniem. Analogicznie jak w przypadku innych opisanych badań samorząd województwa był najrzadziej wskazywanym samorządowym partnerem.

Dane zebrane przez autorkę pozwalają również na stwierdzenie, że w grupie organizacji, które wskazały podejmowanie tego rodzaju współpracy, najwięcej działała w sferze ochrony środowiska oraz edukacji i wychowania. Oznacza to, iż współdziałanie dotyczy najwyraźniej form pozafinansowych, ponieważ ogłaszane konkursy na realizację zadań publicznych przeważnie nie koncentrowały się w tych sferach. Jednocześnie podmioty aktywne w obszarze ochrony środowiska częściej niż inne popadają w konflikt z samorządem.

Wyniki badania *Monitoring współpracy między organizacjami pozarządowymi i jednostkami samorządu terytorialnego* prowadzonego przez Stowarzyszenie Klon/Jawor i Departament Pożytku Publicznego Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej wykorzystane zostały do opracowania rankingu *Partnerski samorząd* – podsumowującego natężenie współpracy między administracją samorządową i organizacjami pozarządowymi. Do określenia poziomu współpracy wykorzystano również dane finansowe ze sprawozdań składanych Ministerstwu Finansów przez jednostki samorządu. Na podstawie tych danych opracowano cząstkowe oceny współpracy dotyczące czterech wymiarów współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi: funkcjonowanie programu współpracy, współpraca finansowa, partnerska współpraca pozafinansowa oraz wspierające formy współpracy pozafinansowej.

Natężenie współpracy badano w latach 2008–2010. Jednym z celów rankingu *Partnerski samorząd* było wskazanie i uhonorowanie samorządów gminnych, które w sferze relacji z organizacjami pozarządowymi wyróżniają się na tle innych i wydają się szczególnie godne naśladowania[132]. Przyznane punkty wyrażały skalę i natężenie współpracy, nie kwantyfikowały natomiast jakości współpracy między organizacjami a samorządem gminnym, która zależy od wielu czynników i nie jest możliwa do wyrażenia jednym wskaźnikiem.

---

[132] Ranking *Partnerski samorząd*: http://administracja.ngo.pl/files/administracja.ngo.pl/public/badania/Partnerski_samorzad_2010.pdf.

W 2008 r. pod względem natężenia współpracy z organizacji pozarządowymi wyróżniały się samorządy gminne z województw: śląskiego (2,8 pkt na możliwych 5 pkt) oraz opolskiego (2,7 pkt). Samorządy gminne z województwa podkarpackiego uzyskały (2,1 pkt), co oznaczało 11. miejsce (wspólnie z samorządami z województwa lubelskiego) w skali kraju. Na ostatnim miejscu znalazło się samorządy z województwa podlaskiego. Sytuacja ta utrzymała się w dwóch kolejnych edycjach badania *Przyjazny samorząd*[133]. Szczegółowe informacje na temat natężenia współpracy samorządów gminnych z organizacjami pozarządowymi w poszczególnych województwach zamieszczono w tabeli 30.

Tabela 30. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd*

Lp.	Województwo	Natężenie współpracy samorządów gminnych		
		2008	2009	2010
1.	dolnośląskie	2,5	2,4	2,5
2.	kujawsko-pomorskie	2,4	2,3	2,3
3.	lubelskie	2,1	2,0	2,0
4.	lubuskie	2,5	2,2	2,4
5.	łódzkie	2,0	2,0	2,0
6.	małopolskie	2,4	2,3	2,6
7.	mazowieckie	1,6	1,7	1,7
8.	opolskie	2,7	2,5	2,7
9.	podkarpackie	2,1	2,2	2,3
10.	podlaskie	1,5	1,5	1,6
11.	pomorskie	2,3	2,3	2,4
12.	śląskie	2,8	2,6	2,8
13.	świętokrzyskie	1,9	1,9	2,1
14.	warmińsko-mazurskie	2,4	2,4	2,4
15.	wielkopolskie	2,3	2,2	2,4
16.	zachodniopomorskie	2,5	2,3	2,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013].

Badając stopień natężenia współpracy samorządów gminnych w województwie podkarpackim, zauważyć można, że najwyżej ocenione zostały sa-

[133] Dane portalu Moja Polis (www.mojapolis.pl [2 grudnia 2013]).

morządy miast na prawach powiatu: Rzeszowa (4,8 pkt w 2008 r.), Przemyśla (4,5 pkt w 2008 r. i w 2010 r.) i Krosna (4,8 pkt w 2009 r. i 4,5 pkt w 2010 r.). Niewiele punktów uzyskał Tarnobrzeg (2,5 pkt w 2010 r.)[134]. Najmniej punktów otrzymały samorządy z powiatów leskiego (1,2 pkt w 2008 r. i 1,1 pkt w 2009 r.) oraz ropczycko-sędziszowskiego (1,8 pkt w 2010 r.).

Szczególną uwagę należy zwrócić na samorządy, których oceny w opisywanym okresie zmieniły się w istotny sposób. O dwa punkty zmniejszyła się ocena natężenia współpracy z organizacjami pozarządowymi w przypadku samorządu Rzeszowa (4,8 pkt w 2008 r. oraz 2,8 pkt w 2009 r.). W roku 2009 znacznie gorzej oceniono również współpracę Przemyśla z organizacjami pozarządowymi (4,5 pkt w 2008 r. i 3,3 pkt w 2009 r.), wzrosła natomiast w przypadku samorządu Krosna (3,3 pkt w 2008 r. oraz 4,8 pkt w 2009 r.)[135]. Szczegółowe oceny współpracy samorządów z organizacjami pozarządowymi w poszczególnych powiatach przedstawiono w tabeli 31.

Tabela 31. Natężenie współpracy samorządów gminnych z organizacjami pozarządowymi w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd*

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego		
		2008	2009	2010
1.	bieszczadzki	2,3	1,8	2,0
2.	brzozowski	2,2	1,9	2,0
3.	dębicki	1,9	2,1	2,8
4.	jarosławski	2,0	2,5	2,1
5.	jasielski	2,2	2,0	1,9
6.	kolbuszowski	2,0	2,3	2,5
7.	Krosno	3,3	4,8	4,5
8.	krośnieński	2,4	2,8	2,4
9.	leski	1,2	1,1	2,3
10.	leżajski	2,8	2,6	2,6

[134] Brak danych za lata 2008–2009.

[135] Dane portalu Moja Polis (www.mojapolis.pl [2 grudnia 2013]).

11.	lubaczowski	1,4	2,3	2,1
12.	łańcucki	1,9	2,1	2,1
13.	mielecki	2,1	2,4	2,5
14.	niżański	2,1	2,0	2,1
15.	przemyski	1,6	1,6	1,9
16.	Przemyśl	4,5	3,0	4,5
17.	przeworski	2,7	2,3	1,9
18.	ropczycko-sędziszowski	1,6	2,3	1,8
19.	rzeszowski	2,0	2,3	2,4
20.	Rzeszów	4,8	2,8	4,0
21.	sanocki	2,2	2,2	2,2
22.	stalowowolski	2,0	2,6	2,3
23.	strzyżowski	1,9	1,5	2,3
24.	Tarnobrzeg	0,0	0,0	2,5
25.	tarnobrzeski	2,8	2,5	2,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013]).

Jednym z elementów podlegających ocenie było funkcjonowanie programu współpracy z organizacjami pozarządowymi. Aby poznać jakość tych relacji, nie ograniczano ustaleń do faktu uchwalenia programu współpracy, ale analizowano również zakres włączania organizacji pozarządowych w jego przygotowanie. W rankingu w ramach tego wymiaru uwzględniano: fakt uchwalenia programu na dany rok, termin uchwalenia, udział organizacji w przygotowywaniu programu, liczbę konsultacji oraz ich udokumentowanie. Współpracę oceniano w pięciopunktowej skali.

W zakresie tym najlepiej ocenione zostały samorządy gminne z województwa śląskiego (3,2 pkt w 2008 r., 2,9 pkt w 2009 r. i 2010 r.). Najniższe oceny otrzymały samorządy z województwa świętokrzyskiego (1,7 pkt w 2008 r.). Samorządy gminne z województwa podkarpackiego otrzymały najwięcej punktów w 2009 r. (2,3 pkt), natomiast wynik 1,9 pkt w 2010 r. okazał się jednym z najniższych w skali kraju. Więcej informacji na temat oceny funkcjonowania programów współpracy przedstawiono w tabeli 32.

Tabela 32. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd* – wymiar: funkcjonowanie programu współpracy

Lp.	Województwo	Natężenie współpracy samorządów gminnych – wymiar: funkcjonowanie programu współpracy		
		2008	2009	2010
1.	dolnośląskie	2,8	2,7	2,5
2.	kujawsko-pomorskie	2,7	2,5	2,2
3.	lubelskie	2,4	2,3	1,9
4.	lubuskie	2,9	2,6	2,4
5.	łódzkie	2,4	2,3	1,9
6.	małopolskie	2,9	2,6	2,7
7.	mazowieckie	1,9	2	1,8
8.	opolskie	2,7	2,5	2,5
9.	podkarpackie	2,2	2,3	1,9
10.	podlaskie	2	1,9	1,8
11.	pomorskie	2,7	2,5	2,5
12.	śląskie	3,2	2,9	2,9
13.	świętokrzyskie	1,9	1,9	1,7
14.	warmińsko-mazurskie	2,8	2,6	2,3
15.	wielkopolskie	2,7	2,4	2,5
16.	zachodniopomorskie	2,7	2,6	2,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl).

Zdecydowanie najlepiej w tym zakresie oceniono samorząd Przemyśla – 5 pkt w 2008, 2009 i 2010 r. oraz Krosna – 5 pkt w 2009 i 2010 r. Samorząd Rzeszowa otrzymał w 2008 r. również 5 pkt, ale już w latach kolejnych oceny były znacznie niższe: 4 pkt w 2009 r. i tylko 3 pkt w 2010 r. Mniej niż jeden punkt otrzymały powiaty leski (0,8 pkt w 2008 r.) i jasielski (0,8 pkt w 2008 r. i 0,7 pkt w 2010 r.). Szczegółowe informacje na temat oceny funkcjonowania programów współpracy w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego przedstawiono w tabeli 33.

Tabela 33. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd* – wymiar: funkcjonowanie programu współpracy

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	Natężenie współpracy samorządów gminnych – wymiar: funkcjonowanie programu współpracy		
		2008	2009	2010
1.	bieszczadzki	2	1,3	2,3
2.	brzozowski	2,3	2	2
3.	dębicki	3	2,6	3,2
4.	jarosławski	1,9	1,7	1,1
5.	jasielski	0,8	2	0,7
6.	kolbuszowski	2,7	3,3	1,5
7.	Krosno	3	5	5
8.	krośnieński	2,9	2,9	2
9.	leski	0,8	1	1,6
10.	leżajski	2,8	2	2,2
11.	lubaczowski	1,5	1,5	1,7
12.	łańcucki	2,4	2,8	2,6
13.	mielecki	2,2	2,4	2,5
14.	niżański	1,6	1,3	1,3
15.	przemyski	1,3	1,8	1,4
16.	Przemyśl	5	5	5
17.	przeworski	2,5	2,2	1,5
18.	ropczycko-sędziszowski	1,8	3	1
19.	rzeszowski	2,3	2,6	2,4
20.	Rzeszów	5	4	3
21.	sanocki	2	2	1,6
22.	stalowowolski	2,6	2,2	1,8
23.	strzyżowski	2,8	1,6	1,6
24.	Tarnobrzeg	–	–	3
25.	tarnobrzeski	3,3	2,7	3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013]).

Ocenie podlegała również współpraca finansowa, tj. skala przepływów, udział przekazywanych organizacjom pozarządowym środków w całości wydatków bieżących gminy, podział środków pomiędzy poszczególne typy

organizacji oraz poziom realizacji zaplanowanego budżetu. Podkreślić należy, że w przypadku tego wymiaru współpracy dysponowano dodatkowymi zewnętrznymi danymi źródłowymi, tj. sprawozdaniami finansowymi samorządów, dlatego oceny są bardziej wiarygodne niż w przypadku innych wymiarów współpracy.

Najlepiej oceniono w tym wymiarze samorządy z województwa opolskiego (3,8 pkt w 2008 r., 3,5 pkt w 2009 r. oraz 3,6 pkt w 2010 r.). Samorządy z województwa podkarpackiego uzyskały również wysoki wynik – 3,3 pkt (w 2010 r.). Można zauważyć, że w tej sferze wyróżniały się samorządy z tych regionów, które w pozostałych wymiarach uzyskały znacznie niższe oceny. Więcej informacji na temat oceny współpracy finansowej w poszczególnych regionach przedstawiono w tabeli 34.

Tabela 34. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd* – wymiar: współpraca finansowa

Lp.	Województwo	Natężenie współpracy samorządów gminnych – wymiar: współpraca finansowa		
		2008	2009	2010
1.	dolnośląskie	3,5	3,3	3,1
2.	kujawsko-pomorskie	3,1	2,7	2,8
3.	lubelskie	2,6	2,7	2,5
4.	lubuskie	3,1	2,6	2,7
5.	łódzkie	2,6	2,9	3,0
6.	małopolskie	3,1	3,3	3,2
7.	mazowieckie	2,1	2,0	2,3
8.	opolskie	3,8	3,5	3,6
9.	podkarpackie	3,0	2,9	3,3
10.	podlaskie	2,0	1,9	2,1
11.	pomorskie	2,7	2,8	2,8
12.	śląskie	3,3	3,3	3,3
13.	świętokrzyskie	2,4	2,5	2,4
14.	warmińsko-mazurskie	2,6	2,5	2,6
15.	wielkopolskie	3,3	3,0	3,3
16.	zachodniopomorskie	3,3	3,1	3,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl).

Najlepiej pod względem współpracy finansowej z organizacjami pozarządowymi oceniono samorząd Krosna w 2009 r. (5 pkt) i 2010 r. (5 pkt). Znaczną liczbę punktów przyznano również samorządowi Rzeszowa (2008 r. – 4 pkt i 2010 r. – 4 pkt) oraz Tarnobrzega (2010 r. – 4 pkt). Stosunkowo niewiele punktów otrzymał samorząd Krosna (jedynie 3 pkt w latach 2009 i 2010), który biorąc pod uwagę inne kryteria, wyróżniał się na tle innych samorządów województwa podkarpackiego. Analizując inne samorządy, zauważyć można, że 4,7 pkt w roku 2009 otrzymał samorząd Jarosławia. Najgorzej oceniono samorząd Łańcuta, który w 2010 r. otrzymał tylko 1,6 pkt. Szczegółowe informacje na temat oceny współpracy finansowej samorządów w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego przedstawiono w tabeli 35.

Tabela 35. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd* – wymiar: współpraca finansowa

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	Natężenie współpracy samorządów gminnych – wymiar: współpraca finansowa		
		2008	2009	2010
1.	bieszczadzki	2,0	3,7	3,3
2.	brzozowski	3,0	2,3	2,2
3.	dębicki	2,4	2,4	3,5
4.	jarosławski	4,0	4,7	4,3
5.	jasielski	3,4	3,4	3,9
6.	kolbuszowski	2,7	2,7	3,8
7.	Krosno	3,0	5,0	5,0
8.	krośnieński	3,6	3,7	3,5
9.	leski	1,0	1,0	3,4
10.	leżajski	4,0	4,0	3,4
11.	lubaczowski	3,5	1,5	3,1
12.	łańcucki	3,4	2,5	1,6
13.	mielecki	2,4	3,1	3,1
14.	niżański	3,0	2,8	3,5
15.	przemyski	2,8	2,7	3,4
16.	Przemyśl	4,0	3,0	3,0
17.	przeworski	2,8	3,0	2,5
18.	ropczycko-sędziszowski	2,4	3,3	3,0
19.	rzeszowski	3,3	3,4	3,4
20.	Rzeszów	4,0	3,0	4,0

21.	sanocki	2,8	1,7	3,3
22.	stalowowolski	2,4	2,6	3,0
23.	strzyżowski	3,0	2,6	3,4
24.	Tarnobrzeg	–	–	4,0
25.	tarnobrzeski	3,3	2,7	2,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013]).

W ramach badania *Przyjazny samorząd* analizowano również wspierające formy współpracy pozafinansowej. Uwzględniano przede wszystkim stopień, w jakim gminy wspierają organizacje pozarządowe w codziennej działalności. Sprawdzano przede wszystkim pomoc administracyjną, wsparcie organizacyjne (np. udostępnianie pomieszczeń) i merytoryczne (np. obejmowanie patronatem działań organizacji pozarządowych, promocję ich działań), pomoc podczas tworzenia nowych organizacji itp. Podobnie jak w przypadku innych badanych wymiarów samorządy mogły otrzymać maksymalnie 5 pkt.

Najwięcej punktów przyznano samorządom z województwa dolnośląskiego (2010 r. – 3,5 pkt), najmniej samorządom z województwa lubelskiego (1,9 pkt). W odróżnieniu od powyżej opisanych wymiarów zauważyć można niewielkie zróżnicowanie w przyznanej punktacji, wahające się od 3,5 do 1,9 pkt. Samorządy z województwa podkarpackiego otrzymały najwięcej punktów w 2010 r. – 2,7 pkt, co sytuuje je na 13. miejscu w skali kraju. Szczegółowe informacje na temat natężenia współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach przedstawiono w tabeli 36.

Tabela 36. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd* – wymiar: wspierające formy współpracy pozafinansowej

Lp.	Województwo	Natężenie współpracy samorządów gminnych – wymiar: wspierające formy współpracy pozafinansowej		
		2008	2009	2010
1.	dolnośląskie	2,9	2,9	3,5
2.	kujawsko-pomorskie	2,6	2,9	3,3
3.	lubelskie	2,3	1,9	2,6
4.	lubuskie	2,6	2,6	3,2
5.	łódzkie	2,4	2,5	2,9

6.	małopolskie	2,4	2,9	3,5
7.	mazowieckie	2,3	2,5	2,8
8.	opolskie	2,2	2,2	3,0
9.	podkarpackie	2,0	2,0	2,7
10.	podlaskie	1,9	2,3	2,3
11.	pomorskie	3,1	3,0	3,5
12.	śląskie	3,3	3,3	3,5
13.	świętokrzyskie	2,0	2,1	2,6
14.	warmińsko-mazurskie	2,5	2,5	2,9
15.	wielkopolskie	2,7	2,6	3,2
16.	zachodniopomorskie	3,0	2,9	3,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013]).

Porównując średnią punktów przyznanych samorządom w poszczególnych województwach ze średnią ocen samorządów w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego, zauważyć można, że w tym ostatnim przypadku punktacja jest bardziej zróżnicowana. Mieści się w przedziale od 5 do 1,7 pkt.

Najwięcej punktów otrzymały w 2010 r. samorządy Krosna i Przemyśla (5 pkt). Samorząd Rzeszowa w tym wymiarze współpracy z organizacjami pozarządowymi został oceniony na 4 pkt. Natomiast najgorzej postrzegano w tym zakresie współpracę z organizacjami pozarządowymi samorządów powiatu jasielskiego (1,7 pkt). Więcej informacji na temat oceny samorządów poszczególnych powiatów województwa podkarpackiego przedstawiono w tabeli 37.

Tabela 37. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w roku 2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd* – wymiar: wspierające formy współpracy pozafinansowej

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	Natężenie współpracy samorządów gminnych – wymiar: wspierające formy współpracy pozafinansowej
		2010
1.	bieszczadzki	2
2.	brzozowski	2.2
3.	dębicki	3

4.	jarosławski	2
5.	jasielski	1.9
6.	kolbuszowski	3
7.	Krosno	5
8.	krośnieński	2.3
9.	leski	2.2
10.	leżajski	2.8
11.	lubaczowski	2.3
12.	łańcucki	2.4
13.	mielecki	2.5
14.	niżański	–
15.	przemyski	1.7
16.	Przemyśl	5
17.	przeworski	2.3
18.	ropczycko-sędziszowski	2.3
19.	rzeszowski	2.2
20.	Rzeszów	4
21.	sanocki	2.3
22.	stalowowolski	3.2
23.	strzyżowski	2.2
24.	Tarnobrzeg	3
25.	tarnobrzeski	3.5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013]).

W ramach ostatniego wymiaru współpracy analizowano partnerskie formy współpracy pozafinansowej. Analiza ta dostarczała przede wszystkim informacji, w jakim stopniu samorządy angażują środowisko pozarządowe w podejmowanie istotnych decyzji lokalnych. Punkty przyznawano za konsultowanie z organizacjami pozarządowymi projektów uchwał, tworzenie wspólnych zespołów, zapraszanie przedstawicieli trzeciego sektora na posiedzenia organów samorządu.

Analizując średnią liczbę przyznanych punktów, zauważyć można, iż ten wymiar natężenia współpracy został oceniony najgorzej. Największą liczbę punktów uzyskały samorządy z województwa śląskiego (2,4 pkt – 2008 r., 2 pkt – 2009 r. oraz 2,2 pkt – 2010 r.). Najmniej punktów otrzymały samorządy z województwa podlaskiego (zaledwie 1 pkt w latach 2009 i 2010). Samorządy z województwa podkarpackiego uzyskały najwięcej punktów

w roku 2009 (1,7 pkt). Gorzej oceniono współpracę z organizacjami pozarządowymi w latach 2008 i 2009 (1,5 pkt). Dane na temat liczby uzyskanych punktów przez samorządy poszczególnych województw w zakresie pozafinansowych form współpracy przedstawiono w tabeli 38.

Tabela 38. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd* – wymiar: partnerskie formy współpracy pozafinansowej

Lp.	Województwo	Natężenie współpracy samorządów gminnych – wymiar: partnerskie formy współpracy pozafinansowej		
		2008	2009	2010
1.	dolnośląskie	2	1,9	1,8
2.	kujawsko-pomorskie	2	2	1,8
3.	lubelskie	1,7	1,4	1,4
4.	lubuskie	1,9	1,6	1,9
5.	łódzkie	1,4	1,3	1,3
6.	małopolskie	1,9	1,9	1,9
7.	mazowieckie	1,4	1,4	1,2
8.	opolskie	2	1,7	1,6
9.	podkarpackie	1,5	1,7	1,5
10.	podlaskie	1,1	1	1
11.	pomorskie	1,8	1,9	1,8
12.	śląskie	2,4	2	2,2
13.	świętokrzyskie	1,5	1,5	1,6
14.	warmińsko-mazurskie	2,2	2	1,9
15.	wielkopolskie	1,8	1,6	1,7
16.	zachodniopomorskie	2	1,9	1,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013].

Oceny przyznane samorządom z województwa podkarpackiego są bardziej zróżnicowane niż poziom ich współpracy z podmiotami trzeciego sektora w poszczególnych województwach. Najwięcej punktów przyznano samorządom Przemyśla, Rzeszowa i Krosna (5 pkt). Jednak o ile w przypadku dwóch pierwszych zauważalny jest wzrost natężenia współpracy (po 3 pkt w 2009 r.), to w odniesieniu do Krosna liczba punktów znacznie się zmniejszyła (2010 r. – 3 pkt). Najmniej punktów przyznano samorządom z powiatu lubaczowskiego (0 pkt w 2008 r.), stalowowolskiego (0 pkt w 2009 r.)

oraz samorządowi Tarnobrzega (0 pkt w 2009 r. i 2010 r.). Oznacza to, że nie wdrożono tam żadnych form współpracy pozafinansowej. Poniżej 1 pkt otrzymały również samorządy z powiatów strzyżowskiego i bieszczadzkiego. Informacje o liczbie punktów przyznanych samorządom gminnym z poszczególnych powiatów województwa podkarpackiego zostały przedstawione w tabeli 39.

Tabela 39. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd* – wymiar: partnerskie formy współpracy pozafinansowej

Lp.	Powiat lub miasto na prawach powiatu	Natężenie współpracy samorządów gminnych – wymiar: partnerskie formy współpracy pozafinansowej		
		2008	2009	2010
1.	bieszczadzki	2,0	0,7	0,3
2.	brzozowski	1,8	1,5	1,5
3.	dębicki	1,0	1,4	1,7
4.	jarosławski	1,0	1,7	1,0
5.	jasielski	2,4	1,0	1,1
6.	kolbuszowski	1,7	1,0	1,8
7.	Krosno	3,0	5,0	3,0
8.	krośnieński	1,0	2,0	1,5
9.	leski	1,5	1,3	2,0
10.	leżajski	2,3	2,5	1,8
11.	lubaczowski	0,0	3,0	1,4
12.	łańcucki	1,0	1,0	1,6
13.	mielecki	2,1	1,9	1,9
14.	niżański	1,6	1,8	0,8
15.	przemyski	1,0	1,3	1,2
16.	Przemyśl	4,0	3,0	5,0
17.	przeworski	2,2	2,2	1,3
18.	ropczycko-sędziszowski	0,8	1,3	1,0
19.	rzeszowski	1,2	1,4	1,4
20.	Rzeszów	5,0	3,0	5,0
21.	sanocki	2,2	2,3	1,5
22.	stalowowolski	1,2	0,0	1,3
23.	strzyżowski	0,8	1,0	2,0
24.	Tarnobrzeg	–	0,0	0,0
25.	tarnobrzeski	2,0	1,7	1,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Moja Polis (www.mojapolis.pl [15 grudnia 2013]).

Podsumowując natężenie współpracy samorządów gminnych i miast na prawach powiatu, zauważyć można tak w skali kraju, jak i w województwie podkarpackim, że najwyżej została oceniona współpraca w dziedzinie finansów, w dalszej kolejności przygotowanie programu współpracy oraz wspierające formy współpracy pozafinansowej. Zdecydowanie najniżej oceniono partnerskie formy współpracy pozafinansowej, co oznacza, że samorządy w dalszym ciągu w niewielkim stopniu angażują organizacje pozarządowe w proces decydowania o najbardziej istotnych kwestiach lokalnych.

Wśród samorządów województwa podkarpackiego wyróżniają się samorządy miast na prawach powiatów: Krosna, Przemyśla i Rzeszowa. Znacznie gorzej oceniana jest współpraca z organizacjami pozarządowymi samorządu Tarnobrzega. Najgorzej oceniono natomiast samorządy z powiatów leskiego oraz przemyskiego.

2. Projekt „Akademia słowa, umiejętności i realizacji"

„Akademia słowa, umiejętności i realizacji" to projekt realizowany od maja do grudnia 2013 r. przez Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia" we współpracy z Gminą Dubiecko w ramach programu operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich.

Głównym celem projektu była aktywizacja najsłabszych (wykluczonych), marginalizowanych i pomijanych organizacji pozarządowych z województwa podkarpackiego. Cel ten osiągano poprzez animowanie partnerstw organizacji słabszych z organizacjami silniejszymi, pełniącymi rolę lokalnych liderów, oraz samorządem terytorialnym i/lub przedsiębiorcami. Służyły temu następujące działania: szkolenia, warsztaty, konkurs na najlepszą inicjatywę lokalną, popularyzacja osiągniętych rezultatów.

W ramach projektu wyróżniono kilka grup potencjalnych odbiorców. Grupa pierwsza (główni beneficjenci projektu) to organizacje pozarządowe nieaktywne lub aktywne w niewielkim stopniu, niekorzystające ze środków publicznych na realizację celów statutowych, nierealizujące inicjatyw lokalnych, funkcjonujące w zasadzie tylko „w rejestrze". W grupie drugiej znalazły się organizacje posiadające doświadczenie w realizacji różnych przedsięwzięć, aktywne w środowiskach lokalnych, współpracujące z różnymi lokalnymi partnerami. Trzecią grupę stanowiły podmioty sektora publicznego (głównie lokalne samorządy) i przedsiębiorcy, będący potencjalnymi partnerami organizacji pozarządowych. Do grupy czwartej zaliczono wszystkie podkarpackie organizacje wymagające wsparcia, które mogły skorzystać z narzędzi i dobrych praktyk wypracowanych w ramach projektu.

Potrzeby i problemy pierwszej grupy beneficjentów są zidentyfikowane w ograniczonym zakresie. Powodem tej sytuacji jest fakt, że w badaniach, szkoleniach i warsztatach uczestniczą zwykle te same organizacje, które dzięki aktywności, zwłaszcza za sprawą realizowanych projektów, mają okazję artykułować swoje oczekiwania. Analiza list obecności oraz organizacji współpracujących z wnioskodawcą – Stowarzyszeniem na rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia" – potwierdza, że zasadniczo te same organizacje uczestniczą w projektach i przedsięwzięciach realizowanych

przez to stowarzyszenie. Ponieważ istnieje stała grupa odbiorców różnorodnych działań, w konsekwencji potrzeby organizacji nieaktywnych lub realizujących niewielkie przedsięwzięcia, finansowane wyłącznie dzięki pracy wolontariuszy i prywatnym środkom członków organizacji, nie są zdefiniowane. Organizacje te nie są również zachęcane do uczestnictwa w projektach szkoleniowych, doradczych m.in. Pomijanie tej grupy, nawet niezamierzone, prowadzi do utrwalania ich wykluczenia. Problemy organizacji najmniej aktywnych identyfikuje się przede wszystkim na podstawie jednostkowych opinii członków organizacji i lokalnych podmiotów (innych organizacji pozarządowych lub samorządów).

Kolejnym problemem, dostrzegalnym zarówno w skali kraju, jak i województwa podkarpackiego, jest ograniczona współpraca organizacji pozarządowych z sektorem biznesu. Powodem tej sytuacji jest stereotypowe podejście przedsiębiorców, którzy ewentualną współpracę rozpatrują przede wszystkim w kategoriach korzyści finansowych. Podejściu temu towarzyszą obawy przed poświęceniem czasu na rzecz organizacji pozarządowych oraz przed finansowaniem ich działalności.

Według danych Stowarzyszenia Klon/Jawor kontaktowanie się ze środowiskiem biznesu deklaruje ponad połowa organizacji pozarządowych (62% badanych). Zdaniem autorów raportu na temat kondycji sektora pozarządowego wzrasta przede wszystkim częstotliwość kontaktów mało intensywnych. Stałe i regularne kontakty z przedsiębiorcami w 2012 r. deklarowała co dziesiąta organizacja. Zmniejszył się natomiast odsetek organizacji pozarządowych, które uzyskują wsparcie finansowe od firm. W roku 2007 środki takie otrzymało 38% badanych organizacji, w 2009 r. – 34%, a w 2010 r. tylko 30% organizacji. Najczęściej z przedsiębiorcami współpracują organizacje o największym zasięgu oddziaływania, czyli prowadzące działalność na skalę międzynarodową. Odsetek organizacji współpracujących z firmami maleje wraz ze zmniejszeniem się zasięgu oddziaływania. Współpraca ze środowiskiem biznesu jest charakterystyczna dla organizacji działających w miastach[136]. Podobne tendencje w województwie podkarpackim potwierdzają analizy i wnioski z projektów realizowanych przez Stowarzyszenie „Pro Carpathia" (Podkarpacka

[136] M. Gumkowska, J. Herbst, P. Radecki, *op. cit.*, s. 139.

Akademia NGO's, Podkarpacka Akademia Ekonomii Społecznej)[137]. Opisana sytuacja sprawia, że najważniejszym partnerem organizacji pozarządowych jest samorząd, co potwierdzają dane przedstawione w pkt 1.10. niniejszego opracowania.

Jednym z kluczowych działań zaplanowanych w ramach projektu było przygotowanie i realizacja inicjatyw społecznych przez biorące w nim udział organizacje pozarządowe. Inicjatywy społeczne miały służyć aktywizacji podmiotów o niewielkim potencjalne oraz zainicjowaniu partnerstw organizacji o różnym potencjale osobowym, technicznym i finansowym, tj. organizacji aktywnych, pełniących rolę liderów w swoich środowiskach, oraz organizacji praktycznie nieaktywnych, podejmujących sporadyczne działania lub posiadających niewielkie doświadczenie z uwagi na krótki okres działania. Zgodnie z założeniami projektu partnerstwo powinno składać się z przedstawicieli samorządu oraz sektora biznesu. W trakcie realizacji inicjatyw organizacje pozarządowe miały możliwość nie tylko opracować wspólne przedsięwzięcia, ale przede wszystkim zdobyć doświadczenia w partnerskiej realizacji zadania. Inicjatywy sfinansowane w ramach projektu opisano w pkt 2.1. niniejszego opracowania.

Realizacja projektu przyczyniła się do ograniczenia biernych, roszczeniowych postaw organizacji wykluczonych, stymulując ich zaangażowanie w planowanie własnego rozwoju (m.in. za sprawą udziału w przygotowaniu programów rozwoju organizacji, przygotowaniu i realizacji inicjatywy lokalnej), umożliwiła także aktywizację podmiotów otoczenia trzeciego sektora i włączenie ich do współpracy.

2.1. Inicjatywy społeczne zrealizowane w ramach projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji"

W ramach projektu przygotowano dziesięć inicjatyw. Wszystkie zostały opracowane i zrealizowane w partnerstwie organizacji pozarządowych, samorządu lub przedsiębiorców.

[137] Projekt „Podkarpacka Akademia NGO's" realizowany w latach 2009–2010 w ramach Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, projekt „Podkarpacka Akademia Ekonomii Społecznej" realizowany w latach 2011–2012 w ramach programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich.

Organizacja obchodów Narodowego Święta Niepodległości

Tabela 40. Partnerstwo w ramach projektu „Organizacja obchodów Narodowego Święta Niepodległości"

Partnerstwo:	
Lider	
Towarzystwo Przyjaciół Przemyśla i Regionu	
Partnerzy:	
Akademia Zdrowego Stylu Życia „Kuźnia"	organizacja pozarządowa
Stowarzyszenie „Aktywna Jedenastka"	organizacja pozarządowa
Stowarzyszenie Miłośników Historii i Tradycji Rudołowic	organizacja pozarządowa
Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział im. dr. Mieczysława Orłowicza w Przemyślu	organizacja pozarządowa
Miasto Przemyśl	samorząd
Zakład Przetwórstwa Mięsnego „Szarek	przedsiębiorca
Firma handlowo-usługowa „Autokasacja"	przedsiębiorca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji".

Cel główny: aktywizacja stowarzyszeń i społeczności lokalnej do wspólnego kultywowania tradycji poprzez obchody Narodowego Święta Niepodległości.

Cel szczegółowy: zawiązanie partnerstwa łączącego stowarzyszenia powiatu przemyskiego i jarosławskiego.

Opis inicjatywy: W wyniku przeprowadzonej analizy aktywności organizacji pozarządowych lider – Towarzystwo Przyjaciół Przemyśla i Regionu – postanowił włączyć w organizację happeningu z okazji rocznicy odzyskania niepodległości mniej aktywne organizacje z Przemyśla i Rudołowic (pow. jarosławski). Wspólnie opracowano scenariusz przedsięwzięcia i dokonano podziału prac w ramach grup zadaniowych, aby włączyć możliwie najwięcej członków organizacji. Obchody zostały zorganizowane w Przemyślu i Rudołowicach. Rozpoczęły się mszą św. Za Ojczyznę, po której uczestnicy przeszli pod pomnik Józefa Piłsudskiego i Orląt Przemyskich. W czasie postoju pochodu wiersze recytowali laureaci konkursu „Współczesny patriotyzm". Następnie grupa przemyska przemieściła się Rudołowic, gdzie wspólnie z mieszkańcami tej miejscowości wzięła udział w plenerowej zabawie kotylionowej. Organizacja przedsięwzięcia była okazją do integracji członków stowarzyszeń ze społecznością lokalną poprzez wspólną zabawę, śpiew i degustację przygotowanych potraw.

Każdy z uczestników obchodów Narodowego Święta Niepodległości w Przemyślu i Rudołowicach otrzymał śpiewnik pieśni patriotycznych i biało-czerwony kotylion (przygotowano około 1500 śpiewników i kotylionów).

W organizację przedsięwzięcia włączyły się również inne organizacje i instytucje:

– Przemyskie Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznej „X D.O.K.",
– Związek Strzelecki „Strzelec". Organizacja Społeczno-Wychowawcza przy II Liceum Ogólnokształcącym w Przemyślu,
– Przemyskie Stowarzyszenie Przyjaciół Dobrego Wojaka Szwejka,
– Samorząd Gminy Roźwienica.

Partnerstwo: Towarzystwo Przyjaciół Przemyśla i Regionu, lider partnerstwa, posiada własny lokal, w którym organizowano spotkania, a także ma doświadczenie w realizacji podobnych przedsięwzięć (organizował m.in. akcje „Zamieniamy makulaturę, szkło, plastiki, elektrośmieci na witaminy dla młodzieży i dzieci" czy „Gry miejskie). Towarzystwo posiada również duży potencjał osobowy (230 członków oraz 60 wolontariuszy). Pozostałe organizacje, mimo mniejszego doświadczenia, aktywnie uczestniczyły w realizacji przedsięwzięcia, wykonując powierzone im zadania. W organizację włączyły się również lokalne samorządy (Miasto Przemyśl, Gmina Roźwienica) oraz lokalni przedsiębiorcy.

Akcja piernikowa

Tabela 41. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Akcja piernikowa"

Partnerstwo:	
Lider	
Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Z Tradycją w Nowoczesność"	
Partnerzy:	
Stowarzyszenie „Kobiety na rzecz Odnowy Tradycji i Obyczajów"	organizacja pozarządowa
Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Pruchnickiej	organizacja pozarządowa
Podkarpacka Fundacja Pomocy i Rozwoju	organizacja pozarządowa
Gmina Pawłosiów	samorząd
CraftyMoly Karina Torchała	przedsiębiorca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji".

Cel główny: integracja międzypokoleniowa oraz popularyzacja rodzimych tradycji.
Cel szczegółowy: popularyzacja tradycji rodzinnego pieczenia pierników świątecznych.
Opis inicjatywy: Niegdyś świąteczne pierniki sygnalizowały zbliżające się Boże Narodzenie. W ich przygotowanie włączała się cała rodzina. Babcie i mamy piekły pierniki, a reszta domowników zajmowała się ich ozdabianiem przy wspólnym stole. Dzisiaj tradycja ta znacznie rzadziej gości w polskich domach. Przypomnieć ten zwyczaj miała organizacja wspólnego pieczenia pierników w miejscowości Wierzbna (pow. jarosławski). Projekt zakładał organizację akcji pieczenia pierników, w której udział wzięli mieszkańcy z trzech gmin: Pruchnik, Wiązownica i Wierzbna, gdzie działają organizacje partnerskie. Dzieci pod opieką rodziców lub opiekunów miały możliwość przygotowania ciasta, ozdobienia i wypieczenia pierników. W projekcie wzięło udział łącznie 60 osób z gmin powiatu jarosławskiego: Pawłosiów, Pruchnik i Wiązownica.
Partnerstwo: Realizacja wspólnej akcji pozwoliła organizacjom na zwiększenie rozpoznawalności w środowiskach, w których działają. Analiza partnerów wykazała, że organizacje wzajemnie się uzupełniają: Stowarzyszenie „Kobiety na rzecz Odnowy Tradycji i Obyczajów" dysponuje odpowiednio wyposażonym lokalem, gdzie realizowano inicjatywę, Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Pruchnickiej ze względu na prowadzoną działalność wydawniczą posiada doświadczenie, które wykorzystane zostało przy opracowaniu materiałów poligraficznych, Podkarpacka Fundacja Pomocy i Rozwoju pomimo niewielkiego doświadczenia ma bardzo aktywnego lidera.

Tradycja łączy pokolenia

Tabela 42. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Tradycja łączy pokolenia"

Partnerstwo:	
Lider	
Gminne Stowarzyszenie Kobiet	
Partnerzy:	
Stowarzyszenie Przyjaźni i Współpracy pomiędzy gminą Dubiecko w Rzeczpospolitej Polskiej a merostwem Azay-le-Rideau we Francji z siedzibą w Dubiecku	organizacja pozarządowa

Uczniowski Międzyszkolny Klub Sportowy przy Szkole Podstawowej w Dubiecku	organizacja pozarządowa
Stowarzyszenie Wspierające Rozwój Edukacji na Obszarach Wiejskich „Szansa"	organizacja pozarządowa
Gmina Dubiecko	samorząd

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji".

Cel główny: integracja międzypokoleniowa poprzez przygotowanie inscenizacji obrzędów.

Opis inicjatywy: W związku z faktem, że obserwuje się stopniowe zanikanie tradycji i obrzędów charakterystycznych dla obszaru działania organizacji partnerskich, podjęto działania mające na celu ograniczenie tego procesu. Przygotowanie wspólnej inscenizacji obrzędu weselnego i andrzejkowego połączyło starsze i młodsze pokolenia powiatu przemyskiego. Realizacja projektu obejmowała opracowanie scenariusza, tekstów, śpiewnika, przygotowanie aktorów biorących udział w inscenizacji.

Partnerstwo: Realizacja przedsięwzięcia możliwa była dzięki wykorzystaniu potencjału każdej z biorących udział w projekcie organizacji. Zadania zostały rozdzielone z uwzględnieniem zasobów rzeczowych, osobowych i organizacyjnych podmiotów uczestniczących. Całość organizacji koordynowało Gminne Stowarzyszenie Kobiet.

Interaktywny animator

Tabela 43. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Interaktywny animator"

Partnerstwo:	
Lider	
Fundacja Młodzieżowa Agencja Pośrednictwa Pracy Wolontarystycznej i Staży	
Partnerzy:	
Stowarzyszenie Przyjaciół Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego „Mercatus"	organizacja pozarządowa
Fundacja Centrum Poradnictwa Prawnego „Prawnikon"	organizacja pozarządowa
Stowarzyszenie „Promenada"	organizacja pozarządowa
Gmina Boguchwała	samorząd
Grupa W&W Sp. z o.o.	przedsiębiorca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji".

Cel główny: stworzenie internetowego portalu badawczo-informacyjnego pozwalającego na identyfikację potrzeb młodych osób z powiatu rzeszowskiego poprzez właściwe zarządzanie i udostępnianie informacji.
Cel szczegółowy: wzmocnienie organizacji poprzez zwiększenie ich rozpoznawalności w środowisku, analiza potrzeb młodzieży poprzez przeprowadzenie badania ankietowego wśród około 100 młodych osób z Rzeszowa i powiatu rzeszowskiego, utworzenie portalu internetowego „Interaktywny animator".
Opis inicjatywy: Z braku narzędzia, które dawałoby szanse na identyfikowanie problemów społecznych młodych ludzi oraz przygotowywanie pomocnych rozwiązań, podjęto próbę wykorzystania najskuteczniejszego obecnie kanału komunikacji, jakim jest Internet, do stworzenia takiego narzędzia – „Interaktywnego animatora". W ramach przedsięwzięcia przeprowadzono badanie ankietowe wśród 100 młodych osób z Rzeszowa i powiatu rzeszowskiego. Wyniki badania wykorzystane zostały do przygotowania zawartości serwisu internetowego. Znajdują się tam m.in. informacje o wolontariacie, instytucjach wspierających działania młodzieżowe, źródłach finansowania działań młodzieżowych, szkoleniach i konferencjach dedykowanych dla młodzieży. Dodatkowo serwis został wyposażony w forum, ułatwiające komunikację młodzieży.
Partnerstwo: Organizacje wspólnie zdecydowały o wyborze przedsięwzięcia. Ze względu na niewielkie doświadczenie w realizacji projektów uczestnicy partnerstwa otrzymali od lidera pakiet szkoleniowy dotyczący przygotowywania projektów, który w połączeniu ze wspólną pracą nad pomysłem, skonstruowaniem wniosku i budżetu sprawił, że partnerzy zyskali wiedzę na temat przygotowania dokumentacji aplikacyjnej. Organizacje poznały również inne źródła finansowania projektów, takie jak: środki NBP, Banku Zachodniego WBK czy programu „Młodzież w działaniu". Dzięki realizacji przedsięwzięcia lider znalazł partnerów do kolejnych działań i poprawił umiejętności związane z zarządzaniem partnerstwem. Stowarzyszenie Przyjaciół Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego „Mercatus" zyskało możliwość wykorzystania posiadanej wiedzy w praktyce oraz narzędzie do kompleksowej pracy ze studentami, Fundacja „Prawnikon" zweryfikowała praktyczne umiejętności i wiedzę w zakresie pisania projektów, a Stowarzyszenie „Promenada" nabyło wiedzę związaną z rozwojem i zarządzaniem organizacją młodzieżową.

Żywe Izby Pamięci i Tradycji

Tabela 44. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Żywe izby pamięci i tradycji"

Partnerstwo:	
Lider	
Fundacja „Generator Inspiracji"	
Partnerzy:	
Stowarzyszenie Promocji i Rozwoju Wsi Wola Rafałowska „Nasza Wola"	organizacja pozarządowa
Stowarzyszenie Kultywowania Kultury i Tradycji Ziemi Futomskiej	organizacja pozarządowa
Stowarzyszenie „Strefa Rozwoju"	organizacja pozarządowa
Gmina Błażowa	samorząd

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji".

Cel główny: zaangażowanie środowiska lokalnego w działania izb pamięci oraz izb tradycji (miejsc pielęgnowania lokalnych tradycji, miejsc spotkań i warsztatów), a także rozpowszechnienie informacji na temat ich działalności.
Opis inicjatywy: Projekt „Żywe izby pamięci i tradycji" był lokalną inicjatywą skierowaną do mieszkańców wsi Futoma (gm. Błażowa), Woli Rafałowskej (gm. Chmielnik) oraz okolicznych miejscowości. Przedsięwzięcie było próbą rozwiązania problemu, z którym zmagały się organizacje uczestniczące w partnerstwie: Stowarzyszenie Kultywowania Kultury i Tradycji Ziemi Futomskiej oraz Stowarzyszenie Promocji i Rozwoju Wsi Wola Rafałowska „Nasza Wola", prowadzące niewielkie izby pamięci.
Przedsięwzięcie miało się przyczynić do uatrakcyjnienia miejsc, zachęcenia mieszkańców do włączania się w stałe formy aktywności przy izbach (np. wolontariat, przekazywanie eksponatów). W ramach projektu zostało uruchomione Młodzieżowe Koło Wolontariatu przy izbach w Futomie i Woli Rafałowskiej, zorganizowano szkolenie dla wolontariuszy: abc wolontariatu i warsztat cyrkowy (aby udział w realizacji zadania uczynić bardziej atrakcyjnym), zbadano oczekiwania mieszkańców. Dodatkowo została zorganizowana wizyta studyjna w Bieszczadach, której celem było poznanie dobrych praktyk z tamtego terenu. Uczestnicy wizyty wzięli udział w warsztatach garncarskich. Przygotowane zostały również materiały (foldery, zakładki, smycze) służące promocji i poprawie rozpoznawalności izb.

Kluczowym działaniem była organizacji dwóch wydarzeń: Nocy Izby w Futomie i w Woli Rafałowskiej. Oprócz możliwości obejrzenia zgromadzonych eksponatów, mieszkańcy mogli wziąć udział w warsztatach z garncarstwa i smakować tradycyjne regionalne potrawy. Zorganizowana została również projekcja filmu *Od kłoska do kiczki*.

Partnerstwo: Celem strategicznym lidera – Fundacji „Generator Inspiracji" – było przyczynienie się do stworzenia długofalowego partnerstwa organizacji biorących udział w projekcie, a w przyszłości – stworzenia partnerstwa na rzecz kolejnych przedsięwzięć pomiędzy tymi organizacjami. Lider przekazał wiedzę na temat współpracy z wolontariuszami, promocji i współpracy z mediami oraz przeprowadzenia diagnozy lokalnej. Na etapie realizacji projektu rola lidera sprowadzała się do inspirowania i stymulowania do działania organizacji partnerskich, w myśl słów Konfucjusza: „Powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi, a zapamiętam, pozwól mi zrobić, a zrozumiem". Organizacja projektu była okazją do wymiany doświadczeń i umiejętności między organizacjami.

Co nam w duszy gra? Lasowiacka gra

Tabela 45. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Co nam w duszy gra? Lasowiacka gra"

Partnerstwo:	
Lider	
Stowarzyszenie „Wsparcie" w Nowej Dębie	
Partnerzy:	
Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych „Kuźnia"	organizacja pozarządowa
Automobilklub Nowa Dęba	organizacja pozarządowa
Stowarzyszenie „Komitet Miast Bliźniaczych Nowa Dęba – Fermoy – Ploemeur"	organizacja pozarządowa
Gmina Nowa Dęba	samorząd

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji".

Cel główny: zwiększenie wiedzy na temat kultury lasowiackiej wśród członków lokalnych społeczności Nowej Dęby i Kolbuszowej.

Opis inicjatywy: Przedsięwzięcie polegało na przygotowaniu wielkoformatowej gry planszowej. Gra składa się pól o średnicy około jednego metra, wyprodukowanych z wodoodpornego i trwałego materiału. Pola te podczas gry są dowolnie układane i dopasowane do dostępnej przestrzeni. Każde pole kryje

zagadkę lub zadanie związane z kulturą lasowiacką. Strona graficzna gry jest utrzymana w stylistyce nawiązującej do kultury Lasowiaków. Uczestnicy gry poruszają się po polach, wypełniając zdania. Dodatkowym atutem jest to, że wszystkie pola są dwustronne, przygotowane w dwóch wersjach językowych – polskiej i angielskiej, co pozwoli na prezentację i wykorzystanie gry w czasie spotkań z udziałem zagranicznych gości. Pierwsza gra została zorganizowana w Nowej Dębie i Kolbuszowej. Działanie było moderowane przez wszystkich uczestników inicjatywy. Oprócz popularyzacji wiedzy na temat kultury lasowiackiej organizacje miały możliwość zaprezentowania się mieszkańcom.

Partnerstwo: W ramach projektu stworzone zostało partnerstwo złożone z organizacji o bardzo różnym profilu działalności, różnej tematyce działań oraz odmiennych grupach odbiorców. Podstawową korzyścią ze współpracy była aktywizacja organizacji do działań związanych z poszukiwaniem swoich korzeni oraz wymiana doświadczeń.

Jak cię widzą, tak cię piszą

Tabela 46. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Jak cię widzą, tak cię piszą"

Partnerstwo:	
Lider	
Stowarzyszenie „Wsparcie" w Nowej Dębie	
Partnerzy:	
Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych „Kuźnia"	organizacja pozarządowa
Automobilklub Nowa Dęba	organizacja pozarządowa
Stowarzyszenie „Komitet Miast Bliźniaczych Nowa Dęba – Fermoy – Ploemeur"	organizacja pozarządowa
Gmina Nowa Dęba	samorząd

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji".

Cel główny: poprawa wizerunku organizacji biorących udział w projekcie oraz wypracowanie sposobów komunikacji z potencjalnymi odbiorcami działań.

Opis inicjatywy: Pomimo różnego profilu działalności organizacje biorące udział w projekcie łączą podobne problemy: słaby wizerunek medialny, brak środków na jego poprawę, problemy z rozpowszechnianiem informacji o podejmowanych działaniach i dotarciem do potencjalnych odbiorców oraz trudności z pozyskiwaniem środków od sponsorów.

Realizacja projektu polegała na zdiagnozowaniu potrzeb organizacji, a następnie dobraniu odpowiednich szkoleń (przede wszystkim w zakresie kreowania wizerunku, komunikacji, współpracy z mediami), które byłyby odpowiedzią na zdiagnozowane potrzeby. Przygotowano również komplety materiałów do celów promocji organizowanych wydarzeń oraz samych organizacji. Wypracowane zostały ponadto sposoby rozpowszechniania informacji, przygotowano kalendarz planowanych działań, tak aby ograniczyć powielanie terminów.

Partnerstwo: Podstawową korzyścią płynącą z partnerstwa w projekcie było podjęcie działań mających na celu wypracowanie wizerunku poszczególnych organizacji z udziałem partnerów.

Obchody Roku Jubileuszowego Krzysztofa Pendereckiego „Polymorphie 2012–2013" w Dębicy

Tabela 47. Partnerstwo w ramach inicjatywy Obchody Roku Jubileuszowego Krzysztofa Pendereckiego „Polymorphie 2012–2013" w Dębicy

Partnerstwo:	
Lider	
Stowarzyszenie Dębicki Klub Biznesu	
Partnerzy:	
Stowarzyszenie na rzecz Wspierania Młodych Talentów	organizacja pozarządowa
Gmina Miasto Dębica	samorząd
Podkarpacki Bank Spółdzielczy Oddział Dębica	przedsiębiorca
F.P.H.U. Drukarnia „Millenium"	przedsiębiorca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji".

Cel główny: wsparcie organizacji o mniejszym potencjale, wzmocnienie wiary w możliwość podejmowania działań pomimo ograniczeń osobowych, rzeczowych i finansowych.

Cel szczegółowy: podsumowanie obchodów Roku Jubileuszowego Krzysztofa Pendereckiego w Dębicy.

Opis inicjatywy: Z okazji 80. rocznicy urodzin Krzysztofa Pendereckiego, Honorowego Obywatela Miasta Dębicy oraz Patrona Państwowej Szkoły Muzycznej I stopnia w Dębicy, zorganizowano spotkanie z kompozytorem, będące podsumowaniem obchodów Roku Jubileuszowego Krzysztofa

Pendereckiego „Polymorphie 2012–2013". W poprzednim roku Stowarzyszenie na rzecz Wspierania Młodych Talentów we współpracy ze Szkołą Muzyczną w Dębicy oraz innymi placówkami funkcjonującymi w gminie było organizatorem szeregu przedsięwzięć (m.in. konkursów, wykładów, dyskusji) związanych z tym tematem. Podsumowaniem działań było przedsięwzięcie, w które włączono również lokalny samorząd, przedsiębiorców oraz mieszkańców.

Spotkanie z Krzysztofem Pendereckim połączone zostało z organizacją koncertu oraz wydaniem albumu pamiątkowego, będącego podsumowaniem wydarzeń związanych z obchodem Roku Jubileuszowego Krzysztofa Pendereckiego, a zrealizowanych w gminie Dębica w ostatnim roku.

Partnerstwo: Partnerzy rozdzielili zadania zgodnie z posiadanym doświadczeniem i potencjałem. Lider wspierał partnerskie organizacje w procesie zarządzania realizacją projektu, finansami, ryzykiem, przekazując posiadaną wiedzę w tym zakresie. Stowarzyszenie na rzecz Wspierania Młodych Talentów odpowiedzialne było za przygotowanie i realizację zadania.

Z Góry Motycznej na Monte Cassino

Tabela 48. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Z Góry Motycznej na Monte Cassino"

Partnerstwo:	
Lider	
Stowarzyszenie Dębicki Klub Biznesu	
Partnerzy:	
Stowarzyszenie „Razem Zdziałamy Więcej"	organizacja pozarządowa
Gmina Żyraków	samorząd

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji".

Cel główny: popularyzacja informacji o jednym z mieszkańców gminy Żyraków – Józefie Dziurgocie, ułanie 12. Pułku Ułanów Podolskich, żołnierzu 3. Dywizji Strzelców Karpackich.

Opis inicjatywy: Informacje o Józefie Dziurgocie są praktycznie niedostępne, ale żyją jeszcze ludzie, którzy pamiętają jego opowieści. W wyniku starań lokalnej społeczności, aby upowszechnić informacje o tym zasłużonym, a zupełnie nieznanym mieszkańcu Góry Motycznej, powstała idea przedsięwzię-

cia. W jego ramach zaplanowano: odtworzenie relacji, zapisanie wspomnień – przeprowadzenie wywiadów z osobami pamiętającymi opowieści Józefa Dziurgota, odszukanie w archiwach materiałów dokumentujących jego życie i działania, przygotowanie publikacji będącej podsumowaniem zebranych informacji, a następnie przekazanie tych materiałów instytucjom państwowym.
Partnerstwo: Partnerzy podobnie jak w przypadku wcześniejszej inicjatywy rozdzielili zadania zgodnie z posiadanym doświadczeniem i potencjałem. Lider wspierał partnerską organizację w procesie zarządzania realizacją projektu, finansami, ryzykiem, przekazując posiadaną wiedzę w tym zakresie. Stowarzyszenie „Razem Zdziałamy Więcej" odpowiedzialne było za przygotowanie i realizację zadania.

Wspieranie i kontynuowanie tradycji rękodzieła artystycznego w powiecie brzozowskim

Tabela 49. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Wspieranie i kultywowanie tradycji rękodzieła artystycznego w powiecie brzozowskim"

Partnerstwo:	
Lider	
Stowarzyszenie Ludzi Twórczych w Brzozowie	
Partnerzy:	
Stowarzyszenie „Towarzystwo Ziemi Haczowskiej"	organizacja pozarządowa
Stowarzyszenie „Lepsze Jutro" w Malinówce	organizacja pozarządowa
Stowarzyszenie Kobiet Wiejskich w Izdebkach-Rudawcu	organizacja pozarządowa
Powiat Brzozowski	Samorząd

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji".

Cel główny: wsparcie rozwoju dzieci i młodzieży, osób starszych z powiatu brzozowskiego oraz wychowanków Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Brzozowie.
Opis inicjatywy: Powiat brzozowski charakteryzuje bogate dziedzictwo kulturowe, w związku z tym członkowie organizacji partnerskich podjęli próbę rozpowszechnienia informacji na temat rękodzieła charakterystycznego dla tego regionu, coraz bardziej zapomnianego.
Przedsięwzięcie składało się z organizacji warsztatów rękodzielniczych dla dzieci, młodzieży oraz osób starszych (łącznie około 40 osób). Warsztaty zostały

zorganizowane w miejscowościach, w których swoje siedziby mają organizacje partnerskie – w Malinówce, Haczowie, Brzozowie, Izdebkach. Przedsięwzięcie zakończono wernisażem prac powstałych w ramach działania.

Partnerstwo: Całość przedsięwzięcia była koordynowana przez lidera – Stowarzyszenie Ludzi Twórczych w Brzozowie. Lider pozostawił jednak swobodę działania organizacjom partnerskim w przydzielonych im zadaniach. Wszystkie organizacje uczestniczyły w opracowaniu przedsięwzięcia i podziale zadań, tak aby potencjał każdej z nich został możliwe najlepiej wykorzystany. W realizację przedsięwzięcia włączył się również samorząd powiatowy, udostępniając pomieszczenie do zorganizowania wernisażu. Jak podkreślali przedstawiciele Stowarzyszenia Ludzi Twórczych w Brzozowie, udział w wernisażu władz powiatu, mediów, ludzi kultury oraz pasjonatów rękodzieła był wyróżnieniem dla organizatorów.

2.2. Analiza partnerstw

W związku z przygotowaniem i realizacją inicjatyw społecznych w ramach projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji" utworzono dziesięć partnerstw. W roli liderów, określonych w projekcie jako organizacje silne, niejednokrotnie występowały podmioty, które działają krócej niż 10 lat. W jednym przypadku organizacja-lider (Fundacja Młodzieżowa Agencja Pośrednictwa Pracy Wolontarystycznej i Staży) założona została kilka miesięcy przed przystąpieniem do opracowania i realizacji inicjatywy. Liderami czterech inicjatyw partnerstwa były organizacje działające od 15 lat, a tylko jedna organizacja posiadała tradycje sięgające XIX wieku (Towarzystwo Przyjaciół Przemyśla i Regionu). Średni staż organizacji z tej grupy wynosił ponad 20 lat.

Grupa organizacji słabszych uczestniczących w partnerstwach była bardziej zróżnicowana. W grupie tej znalazły się organizacje nowo utworzone, jak i funkcjonujące od ponad 30 lat (Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział im. dr. Mieczysława Orłowicza w Przemyślu). Średni staż takich organizacji to kilka lat.

Organizacje zaliczone do pierwszej grupy w większości przypadków miały ugruntowaną pozycję w środowisku lokalnym i rozpoznawalną markę. Z pewnością w niektórych przypadkach przyczynił się do tego fakt, iż organizacje te udzielały wsparcia finansowego w postaci grantów: Lokalna

Grupa Działania Stowarzyszenie „Z Tradycją w Nowoczesność" (w ramach Programu Leader), Fundacja „Generator Inspiracji" i Dębicki Klub Biznesu (w ramach programu Działaj Lokalnie Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, realizowanego przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce we współpracy z siecią ośrodków Działaj Lokalnie).

Organizacje posiadały liczne kontakty z przedstawicielami sektora pozarządowego, samorządowego i prywatnego. Podmioty te charakteryzowała także zdolność do podejmowania działań w różnych obszarach tematycznych. Organizacje miały doświadczenie w planowaniu i realizacji działań o różnym stopniu trudności. Niektóre wyspecjalizowały się w podejmowaniu działań w ściśle określonych obszarach aktywności, np. Stowarzyszenie Ludzi Twórczych w Brzozowie – w podejmowaniu działań na rzecz promocji kultury i twórczości ludowej, Fundacja Młodzieżowa Agencja Pośrednictwa Pracy Wolontarystycznej i Staży – w podejmowaniu działań związanych z rynkiem pracy. Niektóre organizacje zdobyły szczególną umiejętność dostosowania się do zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej (np. Stowarzyszenie „Wsparcie" w Nowej Dębie). Analiza organizacji pełniących funkcję lidera w partnerstwach potwierdziła, że część tych organizacji świadomie kształtuje kierunki podejmowanych działań, a realizowane przedsięwzięcia konsekwentnie wpisują się w przyjęte założenia programowe (np. Fundacja „Generator Inspiracji"). Badane organizacje w większości przypadków miały dobre rozeznanie w zakresie potrzeb społecznych.

Część organizacji zaliczanych do grupy liderów (np. Stowarzyszenie Ludzi Twórczych w Brzozowie czy Fundacja Młodzieżowa Agencja Pośrednictwa Pracy Wolontarystycznej i Staży) posiadały mniejsze doświadczenie z uwagi na krótki okres działalności. W grupie tej znalazły się jednak podmioty mające bogate doświadczenie w ubieganiu się o finansowanie swojej działalności z różnych źródeł. Do takich organizacji można zaliczyć Stowarzyszenie „Wsparcie" w Nowej Dębie oraz Stowarzyszenie Dębicki Klub Biznesu, posiadający doświadczenie w przygotowaniu i realizacji projektów wysokobudżetowych.

Właściwie wszystkie badane organizacje, które przyjęły rolę liderów, charakteryzowało to, że w proces planowania zaangażowana była stosunkowo niewielka liczba osób (zazwyczaj od trzech do pięciu). Osoby te (tworzące niejednokrotnie personel organizacji) miały zróżnicowane kompetencje me-

rytoryczne, ułatwiające zarządzanie organizacją. Przynajmniej kluczowa ich część posługuje się sprawnie technologiami IT w komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej. W większości przypadków osoby te charakteryzowała umiejętność budowania atmosfery dialogu wewnątrz organizacji. Pewne trudności sprawiał większy zakres zadań i stopień realnego uczestnictwa członków organizacji (poza zarządem) w realizowanych działaniach.

Organizacje pełniące funkcje liderów w zawiązanych w ramach projektu partnerstwach w większości przypadków wyróżniały się pod względem potencjału technicznego: posiadały własne siedziby położone w centrum miasta, np. Towarzystwo Przyjaciół Przemyśla i Regionu dysponuje trzypokojową siedzibą o powierzchni około 65 m^2 (z salą konferencyjną), wyposażoną w niezbędny sprzęt komputerowy, z dostępem do Internetu. Podobnym zapleczem dysponuje Fundacja „Generator Inspiracji". Jednak lokalizacja biura w Futomie stanowi barierę ze względu na możliwości dostępu potencjalnych odbiorców działań. Biorąc pod uwagę trudności związane z dojazdem z dalszych części regionu, można przypuszczać, że budowane partnerstwa będą mieć przede wszystkim charakter lokalny. Bardzo dobrą bazę lokalową posiada również Stowarzyszenie „Wsparcie" w Nowej Dębie, dysponujące pomieszczeniami dostosowanymi do prowadzenia szkoleń oraz spotkań z większą grupą uczestników. Gminne Stowarzyszenie Kobiet korzysta z pomieszczenia o powierzchni ok. 70 m^2 znajdującego się w Urzędzie Gminy Dubiecko. Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Z Tradycją w Nowoczesność" ma biuro o powierzchni ponad 100 m^2. Stowarzyszenie Dębicki Klub Biznesu oprócz dobrze wyposażonej siedziby dysponuje mobilnym laboratorium komputerowym (15 laptopów).

Jak pokazała analiza organizacji pełniących rolę liderów w stworzonych w ramach projektu partnerstwach, zmagają się one również z pewnymi problemami. Zasadniczo można wyróżnić trzy ich grupy: trudności z pozyskiwaniem środków finansowych, trudności w kreowaniu oryginalnych pomysłów oraz trudności związane z zarządzaniem organizacją. Pierwsza grupa problemów związana była m.in. z brakiem osób gotowych podjąć się przygotowania wniosku aplikacyjnego, co powodowało, że tego zadania podejmowały się zazwyczaj te same osoby – w większości przypadków jeden z członków zarządu. Konsekwencją tej sytuacji była ograniczona kreatywność, powtarzanie wcześniej zastosowanych rozwiązań. Większość członków organizacji, nie uczestnicząc w opracowaniu nowych

zadań, raczej biernie oczekiwała na ciekawe propozycje, jednak na etapie realizacji zadania włączała się w jego wykonanie. Druga grupa najczęściej wskazywanych trudności (trudności w kreowaniu oryginalnych pomysłów) związana była z problemami wymienionymi powyżej i niewielkim zaangażowaniem większej liczby członków w kreowanie nowych pomysłów. Jednak najpoważniejszych problemów dostarczało zarządzanie organizacją. Sytuacja jest o tyle trudna, że w przypadku niektórych organizacji ta grupa problemów jest w niewielkim stopniu dostrzegana, a przecież wpływa na funkcjonowanie całej organizacji. W tej grupie problemów wskazać można np. trudności komunikacyjne wewnątrz organizacji, ograniczony przepływ informacji[138].

Niemniej jednak organizacje-liderzy z uwagi na swoje umiejętności oraz doświadczenie mogą służyć wsparciem mniejszych organizacjom. Wsparcie może dotyczyć ułatwienia kontaktów z przedstawicielami innych sektorów, z którymi współpracują liderzy, przekazania doświadczeń w pracy z wolontariuszami, budowania współpracy z mieszkańcami i sympatykami organizacji czy mediami. Część organizacji może również służyć pomocą w zakresie poszukiwania innowacyjnych rozwiązań, włączenia organizacji partnerskich do twórczego procesu planowania (np. Towarzystwo Przyjaciół Przemyśla i Regionu). Członkowie Stowarzyszenia Ludzi Twórczych w Brzozowie mogą wspierać organizacje partnerskie w sferze aktywności, w której niewątpliwe są ekspertami (twórczość artystyczna).

Organizacje biorące udział w projekcie to podmioty posiadające umiejętności sprawnego i rzetelnego realizowania działań projektowych oraz koordynowania działań o szerszym zasięgu (Fundacja Młodzieżowa Agencja Pośrednictwa Pracy Wolontarystycznej i Staży, Stowarzyszenie Dębicki Klub Biznesu, Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Z Tradycją w Nowoczesność"), mające doświadczenia w rozwijaniu wolontariatu. Organizacje pełniące funkcje liderów to podmioty wyróżniające się znajomością lokalnych problemów, mające dobre kontakty z przedstawicielami trzeciego sektora oraz samorządem lokalnym. Część organizacji posiada także znaczne doświadczenie w przygotowaniu, realizacji i rozliczaniu projektów finansowanych ze środków publicznych (np. Dębicki Klub Biznesu, Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Z Tradycją w Nowoczesność", Fundacja „Generator Inspiracji").

[138] Na podstawie badania: analiza stanu organizacji pozarządowych przeprowadzonego przez P. Pietrzyka w ramach projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji" realizowanego przez Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia".

2.3. Analiza potrzeb organizacji pozarządowych

W związku z realizacją projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji" przeprowadzona została również analiza potrzeb szkoleniowych (badanie: Rozpoznanie i analiza potrzeb szkoleniowych RAPS). Badanie przeprowadzone zostało wśród organizacji posiadających status lidera w ramach realizowanych inicjatyw społecznych, ich partnerów oraz organizacji, z którymi podmioty te współpracują. Zdecydowana większość badanych organizacji prowadziła wyłącznie nieodpłatną działalność statutową, nieliczne pobierały opłaty (np. Stowarzyszenie Promocji i Rozwoju Wsi Wola Rafałowska „Nasza Wola", Gminne Stowarzyszenie Kobiet, Fundacja Centrum Poradnictwa Prawnego „Prawnikon"). Żadna z organizacji objętych badaniem nie prowadziła działalności gospodarczej. Zdecydowana większość organizacji działała wyłącznie dzięki społecznemu zaangażowaniu swoich członków oraz wolontariuszy. Jedynie 15% badanych organizacji (4 podmioty) posiadały płatny personel. Zatrudnienie było jednak możliwe za sprawą realizowanych projektów. Pomimo to większość organizacji planowała dalszy rozwój i miała jego wizję.

Niepokojące jest jednak to, że siedem organizacji (więcej niż co czwarta objęta projektem) deklarowało, iż nie posiada wizji rozwoju i nie planuje działań w tym zakresie. Innym niepokojącym zjawiskiem jest fakt, że przedstawiciele jedenastu badanych organizacji (czyli ponad 40% podmiotów objętych badaniem) twierdzili, iż nie zarządzają zasobami ludzkimi. Pozostałe osoby utożsamiały ten proces wyłącznie z zarządzaniem płatnym personelem (niezależnie od formy zatrudnienia) lub wolontariuszami. Zjawisko to jest o tyle niepokojące, iż w badaniu brały udział przede wszystkim osoby, którym z racji pełnionej funkcji (członka zarządu) zwyczajowo przypisuje się zarządzanie zasobami ludzkimi. Sytuacja ta oznacza, że istotna część osób zarządzających badanymi organizacjami nie uświadamia sobie ciążących na nich obowiązków, jak również potencjału, jakim dysponują organizacje (członkowie, wolontariusze, sympatycy).

W zdecydowanej większości przypadków osoby uczestniczące w badaniu miały dobre rozeznanie w potrzebach swoich organizacji, m.in. z uwagi na fakt, iż działały w organizacji od początku jej istnienia. Przedstawiciele badanych organizacji najczęściej wskazywali potrzebę uczestnictwa w szkoleniach z zakresu księgowości, w dalszej kolejności z zakresu rozwiązywania

konfliktów, zagadnień kadrowych, marketingu oraz zarządzania organizacją. W tabeli poniżej przedstawiono również informacje na temat innych wskazanych przez organizacje pozarządowe potrzeb szkoleniowych.

Tabela 50. Potrzeby szkoleniowe przedstawicieli badanych organizacji pozarządowych (osób zarządzających tymi organizacjami)

Lp.	Tematyka szkoleń	Odsetek wskazań
1.	księgowość	41%
2.	rozwiązywanie konfliktów	26%
3.	przygotowywanie szkoleń	26%
4.	kadry	22%
5.	marketing	22%
6.	kompetencje szefa/menedżera	22%
7.	prowadzenie biura/administracja	19%
8.	komunikacja	19%
9.	prawo pracy	15%
10.	asertywność	15%

Źródło: Opracowanie własne.

Przedstawiciele badanych organizacji wskazywali ponadto chęć uczestniczenia w szkoleniach z zakresu przygotowywania wniosków o dofinansowanie ze środków publicznych, fundraisingu oraz autoprezentacji. Ich zdaniem dla członków, osób współpracujących lub pracowników konieczne jest zdobycie umiejętności z zakresu: prowadzenia księgowości, prawnych aspektów funkcjonowania organizacji, prowadzenia biura, organizacji szkoleń, pracy w zespole, przygotowywania wniosków o dofinansowanie ze środków publicznych, fundraisingu, public relations oraz marketingu. Wskazywano również konieczność pogłębienia wiedzy na temat potrzeb lokalnego środowiska i pracy społecznej.

Zdecydowana większość organizacji objętych badaniem była zainteresowana wyłącznie szkoleniami bezpłatnymi (ponad 60% organizacji). Organizacje, które były skłonne skorzystać ze szkoleń odpłatnych, deklarowały gotowość poniesienia wydatków w wysokości od 200 do 1000 zł. Ponad połowa organizacji wskazywała, że byłaby bardziej zainteresowana doradztwem indywidualnym lub szkoleniem połączonym z doradztwem,

ale blisko 80% organizacji nie było gotowe za takie doradztwo zapłacić. Niewielka liczba organizacji wskazała, że akceptowalny koszt doradztwa mógłby wynieść maksymalnie 200 zł.

Na podstawie obserwacji i analizy funkcjonowania organizacji biorących udział w projekcie rekomendowano przede wszystkim doradztwo w zakresie kreatywnego poszukiwania rozwiązań lokalnych problemów, animowania partnerstw (w tym z samorządem lokalnym), angażowania różnych grup społecznych w organizowane przedsięwzięcia oraz przygotowywania wniosków o dofinansowanie ze środków publicznych, a także wypracowanie skutecznych mechanizmów komunikacji wewnątrz organizacji oraz komunikacji organizacji z otoczeniem.

Zakończenie

Analiza materiałów źródłowych dotyczących funkcjonowania organizacji pozarządowych potwierdziła po raz kolejny słuszność opinii, że podkarpacki sektor pozarządowy charakteryzuje się słabym potencjałem personalnym, organizacyjnym i technicznym[139]. Środowisko to nie jest jednolite, cechuje je wewnętrzne zróżnicowanie, analogicznie jak w skali kraju. Zróżnicowanie przejawia się w wielu płaszczyznach, m.in. w zakresie działalności w poszczególnych sferach aktywności.

Badania prowadzone w związku z realizowanym projektem „Akademia słowa, umiejętności i realizacji" potwierdziły również, że podkarpackie organizacje pozarządowe charakteryzuje występowanie zależności pomiędzy wielkością miejscowości, w jakich ulokowane są siedziby organizacji, a zasięgiem oraz sferą ich aktywności.

Głównym problemem, z jakim borykają się organizacje pozarządowe, jest dostępność środków finansowych. Zdecydowana większość podkarpackim organizacji dysponuje niewielkimi budżetami (zaledwie kilka tys. zł w skali roku). W tej grupie najliczniejsze są organizacje działające w sferze kultury i sztuki. Jednocześnie obserwuje się coraz większe rozwarstwienie sektora pozarządowego – obok organizacji dysponujących niewielkimi przychodami funkcjonują podmioty posiadające wielomilionowe budżety. Zjawisko to potęgują projekty realizowane z wykorzystaniem środków unijnych, co powoduje, że część organizacji zatraca swoją statutową misję, dostosowując ją do aktualnie realizowanych projektów.

Do najzasobniejszych zalicza się organizacje pozarządowe działające w sferze pomocy społecznej i usług socjalnych. One również najczęściej deklarują prowadzenie działalności odpłatnej i gospodarczej.

Prowadzenie działalności gospodarczej przez organizacje pozarządowe nie jest w dalszym ciągu popularne, co potwierdzają przedstawione dane. Podobnie przedstawia się sytuacja w skali kraju, jak i w województwie podkarpackim. Mimo to coraz więcej podmiotów decyduje się na tego typu aktywność.

Główną barierą przed podjęciem działalności gospodarczej jest niewiedza co do zasad jej prowadzenia oraz brak wiary we własne możliwości.

[139] Podobne wnioski zostały zawarte w opracowaniu: A. Pieniążek, *Podkarpackie organizacje pozarządowe...*

Potwierdziły to badania prowadzone przez autorkę wśród podkarpackich organizacji pozarządowych planujących uruchomienie działalności ekonomicznej w związku z realizacją projektu *Edukacja z motywacją*[140].

Analiza danych Krajowego Rejestru Sądowego, Głównego Urzędu Statystycznego, zasobów internetowych oraz przeprowadzone badania pozwalają na stwierdzenie, że nie wszystkie organizacje pozarządowe, które zarejestrowały działalność gospodarczą, faktycznie ją prowadzą. Sytuacja taka ma miejsce zarówno w skali kraju, jak i w województwie podkarpackim.

Aktywność podkarpackiego sektora pozarządowego zgodnie z tendencjami ogólnokrajowymi koncentruje się zazwyczaj na działaniach informacyjnych i edukacyjnych, co charakterystyczne jest dla wszystkich organizacji niezależnie od sfery aktywności. Świadczenie usług na rzecz członków i podopiecznych najczęściej wskazują organizacje aktywne w sferze pomocy społecznej. One też zdecydowanie częściej udzielają wsparcia finansowego oraz rzeczowego swoim podopiecznym.

Podobnie jak w całym sektorze pozarządowym również w województwie podkarpackim rzadko podejmowane są przedsięwzięcia, których przedmiotem jest rzecznictwo, działania lobbingowe, wywieranie wpływu na zmianę istniejących rozwiązań prawnych. Do tej nielicznej grupy zakwalifikować można niekiedy organizacje aktywne w sferze promocji i ochrony środowiska naturalnego.

Istotnym zagadnieniem związanym z działalnością organizacji pozarządowych jest skala podejmowanych przedsięwzięć. Precyzyjne jej oszacowanie, podobnie jak określenie znaczenia społecznego, jest dość trudne. Wynika to m.in. z trudności związanych z porównywaniem działań wpisujących się w różne sfery aktywności. Przedsięwzięcia te są często zróżnicowane, co potwierdził zgromadzony materiał. Dodatkowo, by móc oszacować skalę działań, konieczna jest świadomość faktu korzystania z usług dostarczanych przez organizacje pozarządowe. Często same organizacje mają trudności z określeniem liczby odbiorców podejmowanych przedsięwzięć. Nie zawsze jest to konsekwencją braku ewaluacji czy monitorowania efektów własnej aktywności. Brak tego typu informacji wynika ze specyfiki działalności, niesprzyjającej tego rodzaju oszacowaniom. Brak wiedzy na temat rezultatów

[140] Projekt *Edukacja z motywacją* był realizowany w latach 2012–2013 przez Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia" z Rzeszowa (zob. przypis 97).

podejmowanych przedsięwzięć przyczynia się do ograniczania ich efektywności, czyniąc je jednocześnie mniej przejrzystymi. Sytuacja taka utrudnia też czytelność misji i roli społecznej.

Zebrany materiał źródłowy potwierdził, że ośrodkiem dominującym pod względem liczby organizacji oraz podejmowanych działań jest stolica województwa – Rzeszów, podobnie jak Warszawa w odniesieniu do kraju. Pod względem liczby organizacji wyróżniają się również Przemyśl i Krosno oraz dwa powiaty ziemskie – dębicki i jarosławski.

Organizacje pozarządowe przyczyniają się do budowy lokalnych partnerstw za sprawą współpracy z sektorem samorządowym, co umożliwia niekiedy lepszą realizację zadań samorządu. W znacznej mierze doprowadziły do tego dostępne programy, warunkujące uzyskanie dofinansowania od przygotowania przedsięwzięcia w partnerstwie. W związku z tym organizacje często poszukują wsparcia innych podmiotów i instytucji, zwłaszcza tych silniejszych, o większym potencjale i bardziej stabilnej sytuacji finansowej. Doskonałym partnerem w tym przypadku wydaje się samorząd terytorialny. Istniejące rozwiązania prawne pozwalają organizacjom działać bardziej elastycznie. Jednocześnie podmioty te, mając cechy oddolnej inicjatywy, znacznie lepiej znają swoje najbliższe otoczenie, co jest niewątpliwą zaletą funkcjonowania tak skonstruowanego partnerstwa. Prawdopodobnie również z tych względów samorząd częściej decyduje się zlecać wykonanie zadań w sferach szczególnie trudnych, takich jak usługi na rzecz osób bezdomnych czy uzależnionych.

Uwzględniając wyniki przeprowadzonych analiz, można stwierdzić, że sytuacja podkarpackich organizacji nie odbiega znacząco od średnich wielkości charakterystycznych dla środowiska pozarządowego w Polsce. Widoczne są podobne tendencje i analogiczne zjawiska. W wielu jednak aspektach obraz podkarpackich organizacji prezentuje się gorzej na tle kraju, co jest również konsekwencją szczególnej sytuacji społeczno-ekonomicznej Podkarpacia – jednego z biedniejszych regionów kraju i Unii Europejskiej.

Pomimo niewątpliwe pozytywnych symptomów rozwoju podkarpackiego środowiska pozarządowego konieczny wydaje się większy nacisk na budowanie potencjału samego sektora oraz zmiana kultury organizacyjnej, co potwierdziła realizacja projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji".

Zdiagnozowano następujące cechy charakterystyczne najsłabszych organizacji:

1) bierność i roszczeniowość – organizacje niechętnie uczestniczą w aktywnym planowaniu swojej działalności. Ich nastawienie w pewnym stopniu przypomina beneficjentów z grup wykluczenia społecznego: oczekują pomocy, deklarują aktywność, ale ostatecznie przerzucają ciężar realizacji kluczowych zadań na inne podmioty lub osoby (np. koordynatora). Przyczyną takich postaw są niedostateczne mechanizmy motywacji, w tym zasada realizacji projektów opierająca się na przekonaniu, że wszyscy beneficjenci zaproszeni do udziału w projekcie powinni otrzymać ten sam pakiet rezultatów bez względu na to, czy sami go wypracują czy nie.
2) organizacje posiadają istotne zasoby kompetencji. Członkami wielu podmiotów są ekonomiści, specjaliści w zakresie marketingu, zarządzania itp. Równocześnie same organizacje podkreślają posiadanie dobrych relacji z podmiotami otoczenia zewnętrznego (inne organizacje, samorząd, rzadziej przedsiębiorcy), dobrą (realnej) współpracę z nimi i przychylne nastawienie z ich strony. Mimo to organizacje nie aktywizują swojego potencjału – ani wewnętrznego, ani zewnętrznego. Przyczyna tkwi w braku aktywności samych organizacji, ich oczekiwaniu na gotowe rozwiązania, które otrzymają od realizatorów projektów. Główne potrzeby tej grupy organizacji to:
   - wprowadzenie atrakcyjnego i zindywidualizowanego trybu szkoleń,
   - wprowadzenie rozwiązań pozwalających na przełamanie biernych i roszczeniowych postaw organizacji oraz stymulujących ich maksymalne zaangażowanie w planowanie własnego rozwoju,
   - aktywizowanie otoczenia organizacji do współpracy.

Realizacja projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji" pozwoliła również na zdefiniowanie potrzeb szkoleniowych, by ograniczyć opisane powyżej niekorzystne zjawiska.

Najczęściej wskazywano na potrzebę uczestnictwa w szkoleniach z zakresu księgowości, w dalszej kolejności z zakresu rozwiązywania konfliktów, zagadnień kadrowych, marketingu oraz zarządzania organizacją. Ponadto przedstawiciele badanych organizacji wykazywali chęć uczestniczenia w szkoleniach z przygotowywania wniosków o dofinansowanie ze środków publicznych, fundraisingu oraz autoprezentacji. Dla członków, osób współ-

pracujących lub pracowników ważne jest zdobycie umiejętności z zakresu: prowadzenia księgowości organizacji, prawnych aspektów funkcjonowania organizacji, prowadzenie biura, organizacji szkoleń, pracy w zespole, przygotowywania wniosków o dofinansowanie ze środków publicznych, fundraisingu, public relations oraz marketingu. Wskazywano również konieczność pogłębienia wiedzy na temat potrzeb lokalnego środowiska i pracy społecznej.

Zdecydowana większość organizacji objętych badaniem była zainteresowana wyłącznie szkoleniami bezpłatnymi. Większość podmiotów wskazywała, że byłaby szczególnie zainteresowana doradztwem indywidualnym lub szkoleniem połączonym z doradztwem, jednak blisko 80% organizacji nie było gotowe za takie doradztwo zapłacić.

Rekomendację zyskało doradztwo w zakresie kreatywnego poszukiwania rozwiązań lokalnych problemów, animowania partnerstw, angażowania różnych grup społecznych w organizowane przedsięwzięcia, a także przygotowywania wniosków o dofinansowanie ze środków publicznych oraz wypracowywania skutecznych mechanizmów komunikacji wewnątrz organizacji i jej komunikacji z otoczeniem.

Realizacja projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji" przyczyniła się do wykreowania dziesięciu partnerstw. W roli ich liderów wystąpiły organizacje charakteryzujące się różną długością funkcjonowania. W większości przypadków były to organizacje, których okres funkcjonowania nie przekraczał 10 lat. W jednym przypadku organizacja-lider założona została zaledwie kilka miesięcy przed przystąpieniem do opracowania i realizacji inicjatywy. W kilku natomiast przypadkach liderem partnerstwa były organizacje działające dłużej niż 15 lat. Grupa organizacji słabszych była bardziej zróżnicowana. Znalazły się w niej organizacje nowo utworzone, jak też takie, których okres funkcjonowania wynosił ponad 30 lat.

Liderzy partnerstw mieli ugruntowaną pozycję w środowisku lokalnym, a większość zdobyła już rozpoznawalną markę. Organizacje te posiadały liczne kontakty z przedstawicielami sektora pozarządowego, samorządowego i prywatnego. Charakteryzowała je także zdolność do podejmowania działań w różnych obszarach tematycznych. Podmioty te posiadały także doświadczenie w planowaniu i realizacji działań o różnym stopniu trudności. Niektóre z nich wyspecjalizowały się w podejmowaniu działań w ściśle określonych obszarach aktywności.

Analiza organizacji liderskich pozwoliła na stwierdzenie, iż w proces planowania angażowała się niewielka liczba osób (od trzech do pięciu). Osoby te posiadały zróżnicowane kompetencje merytoryczne, ułatwiające zarządzanie organizacją. Wskazane organizacje we wszystkich przypadkach wyróżniały się pod względem potencjału technicznego: posiadały własne siedziby położone w centrum miasta, wyposażone w niezbędny sprzęt komputerowy, z dostępem do Internetu, niejednokrotnie dysponowały również własną salą szkoleniową.

Organizacje-liderzy to podmioty posiadające umiejętności sprawnego, rzetelnego realizowania działań projektowych oraz koordynowania działań o szerszym zasięgu, mające również doświadczenia w rozwijaniu wolontariatu, a ponadto wyróżniające się znajomością lokalnych problemów, posiadające dobre kontakty z innymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządem lokalnym. Część organizacji miała także znaczne doświadczenie w przygotowaniu, realizacji i rozliczaniu projektów finansowanych ze środków publicznych.

Działania podjęte w ramach projektu „Akademia słowa, realizacji i umiejętności" pozwalają na stwierdzenie, iż organizacje-liderzy chętnie dzielą się własnymi doświadczeniami. Organizacje te z uwagi na kumulację umiejętności oraz doświadczenia mogą służyć wsparciem mniejszym podmiotom. Wsparcie może dotyczyć ułatwienia kontaktów z przedstawicielami innych sektorów, z którymi współpracują liderzy, przekazania doświadczeń w pracy z wolontariuszami, w budowaniu współpracy z mieszkańcami i sympatykami organizacji czy mediami. Część organizacji może również służyć pomocą w zakresie poszukiwania innowacyjnych rozwiązań oraz włączenia organizacji partnerskich do twórczego procesu planowania.

Aneks

Tabela 51. Organizacje biorące udział w projekcie „Akademia słowa, umiejętności i realizacji”

Lp.	Organizacja	Organizacja silna/ słabsza	Data założenia	Siedziba
1.	Stowarzyszenie Ludzi Twórczych w Brzozowie	silna	2010	powiat brzozowski
2.	Stowarzyszenie „Towarzystwo Ziemi Haczowskiej”	słaba	2009	powiat brzozowski
3.	Stowarzyszenie „Lepsze Jutro” w Malinówce	słaba	2010	powiat brzozowski
4.	Stowarzyszenie Kobiet Wiejskich w Izdebkach-Rudawcu	słaba	2004	powiat brzozowski
5.	Stowarzyszenie Dębicki Klub Biznesu	silna	1998	powiat dębicki
6.	Stowarzyszenie „Razem Zdziałamy Więcej”	słaba	2012	powiat dębicki
7.	Stowarzyszenie na rzecz Wspierania Młodych Talentów w Dębicy	słaba	2004	powiat dębicki
8.	Stowarzyszenie „Wsparcie” w Nowej Dębie	silna	1998	powiat tarnobrzeski
9.	Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych „Kuźnia”	słaba	2009	powiat kolbuszowski
10.	Automobilklub Nowa Dęba	słaba	2010	powiat tarnobrzeski
11.	Komitet Miast Bliźniaczych Nowa Dęba – Fermoy – Ploemeur	słaba	2004	powiat tarnobrzeski
12.	Fundacja Generator Inspiracji	silna	2005	powiat rzeszowski
13.	Stowarzyszenie Promocji i Rozwoju Wsi Wola Rafałowska „Nasza Wola”	słaba	2008	powiat rzeszowski
14.	Stowarzyszenie Kultywowania Kultury i Tradycji Ziemi Futomskiej	słaba	2007	powiat rzeszowski
15.	Stowarzyszenie Strefa Rozwoju	słaba	2012	powiat krośnieński

16.	Fundacja Młodzieżowa Agencja Pośrednictwa Pracy Wolontarystycznej i Staży	silna	2013	Rzeszów
17.	Stowarzyszenie Przyjaciół Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego „Mercatus"	słaba	2011	Rzeszów
18.	Fundacja Centrum Poradnictwa Prawnego „Prawnikon"	słaba	2013	Rzeszów
19.	Stowarzyszenie „Promenada"	słaba	2012	powiat ropczycko-sędziszowski
20.	Gminne Stowarzyszenie Kobiet	silna	2007	powiat przemyski
21.	Stowarzyszenie Przyjaźni i Współpracy Pomiędzy Gminą Dubiecko w Rzeczpospolitej Polskiej a Merostwem Azay-Le-Rideau we Francji	słaba	2010	powiat przemyski
22.	Uczniowski Międzyszkolny Klub Sportowy przy Szkole Podstawowej w Dubiecku	słaba	2001	powiat przemyski
23.	Stowarzyszenie Wspierające Rozwój Edukacji na Obszarach Wiejskich „Szansa"	słaba	2007	powiat przemyski
24.	Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Z Tradycją w Nowoczesność"	silna	2008	powiat jarosławski
25.	Stowarzyszenie „Kobiety na rzecz Odnowy Tradycji i Obyczajów"	słaba	2008	powiat jarosławski
26.	Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Pruchnickiej	słaba	1999	powiat jarosławski
27.	Podkarpacka Fundacja Pomocy i Rozwoju	słaba	2012	powiat jarosławski
28.	Towarzystwo Przyjaciół Przemyśla i Regionu	silna	1890	Przemyśl

29.	Akademia Zdrowego Stylu Życia „Kuźnia”	słaba	2008	Przemyśl
30.	Stowarzyszenie „Aktywna Jedenastka”	słaba	2007	Przemyśl
31.	Stowarzyszenie Miłośników Historii i Tradycji Rudołowic	słaba	2011	powiat jarosławski
32.	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział im. dr. Mieczysława Orłowicza w Przemyślu	słaba	1976	Przemyśl

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu „Akademia słowa, umiejętności i realizacji”.

Spis tabel

Tabela 1. Wzrost liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w Polsce w latach 2010–2012 8
Tabela 2. Liczba nowo powstałych organizacji w Polsce w latach 2010–2012 na 10 tys. mieszkańców 9
Tabela 3. Wzrost liczby organizacji w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego 10
Tabela 4. Liczba nowo powstałych organizacji w Polsce w latach 2010–2012 na 10 tys. mieszkańców 12
Tabela 5. Liczba organizacji pozarządowych w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego i liczba nowo powstałych organizacji na 10 tys. mieszkańców w latach 2010–2012 13
Tabela 6. Liczba podkarpackich organizacji pożytku publicznego wg roku rejestracji 15
Tabela 7. Liczba organizacji pożytku publicznego w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego 16
Tabela 8. Liczba organizacji pozarządowych i podmiotów posiadających status pożytku publicznego w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego 17
Tabela 9. Sfery aktywności organizacji pozarządowych w Polsce na podstawie wyników kolejnych edycji badań Stowarzyszenia Klon/Jawor 20
Tabela 10. Sfery aktywności podkarpackich organizacji z uwzględnieniem wielkości miejscowości, w jakich mieściły się ich siedziby 23
Tabela 11. Formy działań organizacji pozarządowych w Polsce w latach 2008 i 2012 24
Tabela 12. Formy podejmowanej działalności a wielkość miejscowości, w której miały siedziby badane organizacje 26
Tabela 13. Zatrudnienie w organizacjach pozarządowych w 2010 r. 31
Tabela 14. Wielkość zatrudnienia w sektorze pozarządowym w poszczególnych województwach w roku 2010 34
Tabela 15. Odsetek wiernych uczęszczających na niedzielną mszę św. w odniesieniu do ogólnej liczby zobowiązanych (wskaźnik dominicantes) i odsetek osób przystępujących do sakramentu komunii (wskaźnik communicantes) wg wybranych diecezji w 2012 r. 41

Tabela 16. Struktura przychodów podkarpackich organizacji w latach 2008–2009 46
Tabela 17. Wielkość przychodów uzyskanych przez organizacje pozarządowe w 2010 r. 47
Tabela 18. Odsetek organizacji pozarządowych prowadzących wyłącznie działalność statutową oraz dodatkowo działalność opłatną i działalność gospodarczą 49
Tabela 19. Udział przychodów pochodzących z działalności gospodarczej w budżetach polskich organizacji pozarządowych 50
Tabela 20. Liczba organizacji pozarządowych Polsce i w województwie podkarpackim prowadzących działalność gospodarczą 51
Tabela 21. Liczba i odsetek podkarpackich organizacji pozarządowych (stowarzyszeń lub fundacji) mających status przedsiębiorcy 52
Tabela 22. Podkarpackie organizacje pozarządowe posiadające status OPP oraz mające zarejestrowaną działalność gospodarczą 53
Tabela 23. Odsetek projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe w poszczególnych województwach z uwzględnieniem miejsca ich siedziby 58
Tabela 24. Wartość projektów dofinansowanych (zakontraktowanych) z funduszy UE, uzyskanych przez fundacje i stowarzyszenia (w mln zł) ... 61
Tabela 25. Wartość projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe dofinansowanych z funduszy UE w przeliczeniu na jedną organizację 62
Tabela 26. Wartość projektów dofinansowanych z funduszy UE realizowanych przez fundacje i stowarzyszenia (w mln zł) 64
Tabela 27. Wartość projektów dofinansowanych z funduszy UE realizowanych przez organizacje w przeliczeniu na jedną organizację 65
Tabela 28. Deklarowany zasięg terytorialny głównej działalności organizacji pozarządowych 67
Tabela 29. Odsetek samorządów współpracujących finansowo lub pozafinansowo z organizacjami pozarządowymi w latach 2004–2012 73
Tabela 30. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd* 76

Tabela 31. Natężenie współpracy samorządów gminnych z organizacjami pozarządowymi w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd* 77
Tabela 32. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd – wymiar: funkcjonowanie programu współpracy* 79
Tabela 33. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd – wymiar: funkcjonowanie programu współpracy* 80
Tabela 34. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd – wymiar: współpraca finansowa* 81
Tabela 35. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd – wymiar: współpraca finansowa* 82
Tabela 36. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd – wymiar: wspierające formy współpracy pozafinansowej* 83
Tabela 37. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w roku 2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd – wymiar: wspierające formy współpracy pozafinansowej* 84
Tabela 38. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych województwach w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd – wymiar: partnerskie formy współpracy pozafinansowej* 86
Tabela 39. Natężenie współpracy samorządów gminnych w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego w latach 2008–2010 na podstawie rankingu *Przyjazny samorząd – wymiar: partnerskie formy współpracy pozafinansowej* 87
Tabela 40. Partnerstwo w ramach projektu „Organizacja obchodów Narodowego Święta Niepodległości" 92
Tabela 41. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Akcja piernikowa" 93
Tabela 42. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Tradycja łączy pokolenia" 94
Tabela 43. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Interaktywny animator" 95

Tabela 44. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Żywe izby pamięci i tradycji” 97
Tabela 45. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Co nam w duszy gra? Lasowiacka gra” 98
Tabela 46. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Jak cię widzą, tak cię piszą” 99
Tabela 47. Partnerstwo w ramach inicjatywy Obchody Roku Jubileuszowego Krzysztofa Pendereckiego „Polymorphie 2012–2013” w Dębicy 100
Tabela 48. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Z Góry Motycznej na Monte Cassino” 101
Tabela 49. Partnerstwo w ramach inicjatywy „Wspieranie i kultywowanie tradycji rękodzieła artystycznego w powiecie brzozowskim” 102
Tabela 50. Potrzeby szkoleniowe przedstawicieli badanych organizacji pozarządowych (osób zarządzających tymi organizacjami) 108
Tabela 51. Organizacje biorące udział w projekcie „Akademia słowa, umiejętności i realizacji” 116

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (Dz.U 1984, nr 21, poz. 97, z późn. zm.).

Ustawa z 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. 2001, nr 79, poz. 855, z późn. zm.).

Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997, nr 123, poz. 776).

Ustawa z 19 grudnia 1998 r. o finansach publicznych (Dz.U. 1998, nr 155, poz. 1014).

Ustawa z 22 stycznia 2010 r. o zmianie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2010, nr 28, poz. 146).

Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2010, nr 234, poz. 1536, z późn. zm.).

Ustawa z 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz.U. 1995, nr 88, poz. 439, z późn. zm.).

Sprawozdania, artykuły, monografie

Barczewska-Dziobek A., *Podkarpackie organizacje pozarządowe i możliwość wykorzystania przez nie unijnych Funduszy Strukturalnych – raport z badań* [w:] *Społeczeństwo Podkarpacia w badaniach rzeszowskiego ośrodka socjologicznego*, red. M. Malikowski, Rzeszów 2008.

Berger P.L., Neuhaus R.J., *To Empower People: The Role of Mediating Structures in Public Policy*, Washington 1977.

Baczko A., Ogrocka A., *Wolontariat, filantropia i 1%. Raport z badań 2007*, Warszawa 2008.

„Biuletyn Migracyjny" Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego, http://www.migration-news.uw.edu.pl/BiuletynMigracyjny16.pdf [15 grudnia 2013].

Boguszewski R. (oprac.), *Aktywność społeczna w organizacjach obywatelskich*, Warszawa 2012, Centrum Badania Opinii Społecznej, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_018_12.PDF [15 grudnia 2013].

Boguszewski (oprac.), *Dobroczynność Polaków w czasach światowego kryzysu*, Warszawa 2012, Centrum Badania Opinii Społecznej, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_015_12.PDF.

Campbell M., *The Third System Employment and Local Development*, Leeds 1999.

Cibor K., Makuch Ł., Marek M., Nowak M., Turek A., Żórawska E., *Zrób biznES – jak współpracować z podmiotami ekonomii społecznej*, Warszawa 2012, http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/Biblioteka/2012.9.pdf.

Cybulska A., *Zaufanie społeczne* [w:] *Społeczeństwo obywatelskie w Polsce A.D. 2012. Opinie i diagnozy*, nr 22, red. M. Grabowska, Warszawa 2012.

Dąbrowska J., Wygnański J., *Wolontariat i filantropia Polaków w liczbach, 2001*, Portal organizacji pozarządowych, www.ngo.pl/files/biblioteka.ngo.pl/public/raporty/Badania/wolontariat_2001.pdf [15 grudnia 2013].

Długosz D., Wygnański J.J., *Obywatele współdecydują. Przewodnik po partycypacji społecznej*, Warszawa 2005.

Dobranowska M., *Nie o miłość tu chodzi, lecz o solidną przyjaźń*, „Gazeta.ngo.pl" 2004, nr 3.

Frączek P. (red.), *Lokalne społeczeństwa obywatelskie – mapy aktywności. Raporty z badań*, Warszawa 2004.

Gawska A., Jędrak K., Gruntowski M., *Ekspertyza na temat rozwoju i wykorzystania ekonomii społecznej w organizacjach pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych*, http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/Biblioteka/2012.2.pdf.

Gumkowska M., Herbst J., *Dostęp organizacji pozarządowych do Funduszy Strukturalnych – stan obecny i perspektywy. Raport na podstawie wyników badania Stowarzyszenia Klon/Jawor „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2006"*, www.ngo.pl/files/ue.ngo.pl/public/materialy_analizy/Dostep_NGOs_do_Funduszy_Strukturalnych.pdf.

Gumkowska M., Herbst J., *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2006*, Warszawa 2007.

Gumkowska M., Herbst J., *Najważniejsze pytania – podstawowe fakty. Polski sektor pozarządowy 2008*, Warszawa 2008, http://www.ngo.pl/files/civicpedia.pl/public/badania2008.indd.pdf.

Gumkowska M., Herbst J., *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych – raport z badania 2004*, Warszawa 2005, http://www.ngo.pl/files/biblioteka.ngo.pl/public/serie/3w/Podstawowe_fakty_2004_last.pdf. [marzec 2009].

Gumkowska M., Herbst J., *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych – raport z badania 2004*, Warszawa 2005.

Gumkowska M., Herbst J., *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2006*, Warszawa 2007.

Gumkowska M., Herbst J., Radecki P., *Podstawowe fakty o organizacjach. Raport z badania 2008*, http://civicpedia.ngo.pl/files/civicpedia.pl/public/kondycja2008.pdf.

Gumkowska M., Herbst J., Wygnański J., *Wolontariat, filantropia i 1% – raporty z badań 2004*, Warszawa 2004.

Herbst J., *Gdzie w Polsce szukać społeczeństwa obywatelskiego? Od ideologii do badań*, „Trzeci Sektor" 2004, nr 1.

Herbst J., *Trzeci sektor na rozdrożu – kondycja organizacji pozarządowych w Polsce w świetle wyników badań*, „Trzeci Sektor" 2006, nr 8.

Hipsz N. (oprac.), *Potencjał społecznikowski i zaangażowanie Polaków w wolontariat*, Warszawa 2012, Centrum Badania Opinii Społecznej, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_023_12.PDF [15 grudnia 2013].

Hipsz N., Wądołowska K. (oprac.), *Aktywność społeczna Polaków – poziom zaangażowania i motywacje*, Warszawa 2011, Centrum Badania Opinii Społecznej, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_062_11.PDF [15 grudnia 2013].

Kontkiewicz P., *Jak nowe mechanizmy współpracy zawarte w nowelizacji ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wpłynęły na współdziałanie administracji publicznej z trzecim sektorem?*, „Trzeci Sektor" 2011, nr specjalny.

Kwiatkowski J., *Partycypacja społeczna i rozwój społeczny*, Warszawa 2003.

Makowski G. (oprac.), *Młody, bogaty, wykształcony, religijny – mit polskiego wolontariusza*, Warszawa 2011, Centrum Badania Opinii Społecznej, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_063_11.PDF [15 grudnia 2013].

Pieniążek A., *Aktywność organizacji pozarządowych w kontekście kulturowych tradycji województwa podkarpackiego* [w:] *Region i regionalizm w socjologii i politologii*, red. A. Pawłowska, Z. Rykiel, Rzeszów 2012.

Pieniążek A., *Organizacje pozarządowe jako podmioty ekonomii społecznej* [w:] *Spójność społeczna w wymiarze lokalnym i regionalnym. Dylematy i rozwiązania*, red. P. Frączek, Sanok 2013.

Pieniążek A., *Organizacje pozarządowe jako pracodawcy* [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Przemiany na rynku pracy w wymiarze lokalnym, regionalnym i globalnym*, z. 33, Rzeszów 2013.

Pieniążek A., *Podkarpackie organizacje pozarządowe w latach 1999–2010*, Przemyśl – Rzeszów 2011.

Pieniążek A., *Rola organizacji pozarządowych w przeciwdziałaniu społecznej izolacji osób niepełnosprawnych (z uwzględnieniem rynku pracy)* [w:] *Aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnością*, red. D. Tomczyszyn, W. Romanowicz, Biała Podlaska 2012.

Pieniążek A., *Turystyka bez granic – transgraniczne przedsięwzięcia podkarpackich organizacji wspierające rozwój turystyki* [w:] *Rola organizacji pozarządowych w rozwoju i promocji turystyki*, red. B. Sawicki, A. Nizioł, M. Obodyński, Rzeszów 2012.

Przewłocka J., Adamiak P., Herbst J., *Podstawowe fakty o organizacjach. Raport z badania 2012*, Warszawa 2013, http://www.ngo.pl/PodstawoweFakty_2012_raport.

Przewłocka J., *Polskie organizacje pozarządowe. Najważniejsze pytania, podstawowe fakty*, Warszawa 2011, http://civicpedia.ngo.pl/files/civicpedia.pl/public/raporty/pomaranczowka2010.pdf.

Raport z badań w ramach projektu „Biznes – Innowacje – NGO, czyli BINGO”.

Rymsza A., *Partnerzy służby publicznej? Wyzwania współpracy sektora pozarządowego z administracją publiczną w świetle doświadczeń amerykańskich*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 3.

Rymsza M., *Uwarunkowanie i konsekwencje wzrostu zatrudnienia w trzecim sektorze*, „Trzeci Sektor" 2005, nr 4.

Salamon L.M., *Partners in Public Service. Government – Nonprofit Relations in the Modern Welfare State*, Baltimore 1995.

Salamon L.M., Sokolowski W., List R., *Comparative Data Tables (2004)*, http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2011/10/Comparative-Data_2004_FINAL.pdf.

Schimanek T., *Wpływ zewnętrznych źródeł finansowania na zatrudnienie w organizacjach pozarządowych*, „Trzeci Sektor" 2005, nr 4.

Skiba R., *Jak współpracować z administracją*, „Gazeta.ngo.pl" 2004, nr 3.

Skiba R., Niecikowska R., *Jak współpracować z administracją publiczną?*, Warszawa 2005.

Smith S.R., Lipsky M., *Nonprofits for Hire: The Welfare State in the Age of Contracting*, Cambridge 1993.

Sprawozdanie z działania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za okres od dnia jej wejścia w życie do dnia 31 grudnia 2004 roku, Warszawa 2005.

Sprawozdanie z funkcjonowania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za 2009 rok, Warszawa 2011.

Strzała A., Jaworski J., *Sprawozdanie z funkcjonowania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za 2005 rok*, Warszawa 2007.

Szmagalski J., *Trzeci sektor, organizacje pozarządowe, non-profit?* [w:] *Miejsce dla każdego. Szkice i opracowania o sektorze pozarządowym w Polsce*, red. A. Kunicka, Warszawa 1996.

Tabasz W. (red.), *Zrzeszenie wielofunkcyjne jako element w systemie instytucjonalnym społeczności lokalnych*, Tyczyn 1998.

Wciórka (oprac.), *Polacy o swojej aktywności społecznej. Komunikat z badań*, Warszawa 2008, Centrum Badania Opinii Społecznej, www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_020_08.PDF [styczeń 2009].

Zasoby internetowe

Bank Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego, www.stat.gov.pl.
Bazy danych o organizacjach pozarządowych i instytucjach Stowarzyszenia Klon/Jawor, www.bazy.ngo.pl.
Centrum Badania Opinii Społecznej, www.cbos.pl.
Departament Pożytku Publicznego, www.pozytek.gov.pl.
Ekonomia społeczna, www.ekonomiaspoleczna.pl.
Instytut Spraw Publicznych, www.isp.org.pl.
Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, www.iskk.ecclesia.org.pl.
Krajowy Rejestr Sądowy, www.ems.ms.gov.pl.
Moja Polis, www.mojapolis.pl.
Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia", www.procarpathia.pl.